

پند اهل دانش و موش برزبان کریمه و موش

من تأليف علامة الدهر وفريد العصر « بهاء الدين العاملي »
المتوفى سنة ١٠٣١ هـ • شبه الفار بالصوفى والقط بطالب العلم
وأجرى الحكم والمواعظ على لسانها (لاحظ المقدمة)
« ستظهر ترجمته العربية بعون خالق البرية »

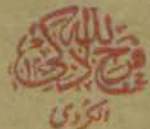
وتتميماً للفائدة الحفنا به (موش وكریمه فاضل زاكاني)

ويليه أبنائنا فان وحلوا ، وشير وشكر ، ونان وبنير
كلها من مصنقات العلامة بهاء الدين المذكور
(الطبعة الاولى بمعرفة الفقير الى الله تعالى)

(عنوانه)

بومئة الازهر بمصر

حقوق اعادة الطبع محفوظة لناشره (فرج الله زكي)

(يطلب في ايران من الفاضل الشيخ محمد الناطق بتبريز)

١١٤١٢

پند اهل دانش و هوش بر زبان کربه و موش

من تأليف علامة الدهر وفريد العصر « بهاء الدين العاملي »

المتوفى سنة ١٠٣١ * شبه الفار بالصوفي والقط بطالب العلم
وأجرى الحكم والمواعظ على لسانهما (لاحظ المقدمة)
« ستظهر ترجمته العربية بعون خالق البرية »

وتتميمًا للفائدة الحقنا به (موش وكربه فاضل زاكاني)

ويليه أيضاً نان وحلواء وشير وشكر، و نان وبنير
كلها من مصنقات العلامة بهاء الدين المذكور

(الطبعة الاولى بمعرفة الفقير الى الله الغني)

(عنوانه)

بوستة الازهر بمصر

فلاح
الكوي

حقوق اعادة الطبع محفوظة لناشره (فرج الله زكي)

(مطبعة السعادة بجوار محافظة مصر سنة ١٣٤٦)

﴿مقدمة الكتاب وترجمة المؤلف﴾

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي تنزه ذاته * وتقدسست كينونته عن ادراك
ذوى الحقائق والعرفان فكيف اهل النسيان وعلت وارفعت
عن ان ترف اجنحة طيور الافكار في اوج عرفانه فان الحقيقة
الربانية غيب في ذاته * ومنزه عن ادراك مخلوقاته (لا تدركه
الابصار وهو يدرك الابصار ..) والتحية والتناء على سيد
الاصفياء وخاتم الانبياء واصحابه النجباء . وآله البررة الاتقياء
﴿ اما بعد ﴾ فيقول الفقير الى ربه الغنى ﴿ فرج الله
زكي الكردي المريواني ﴾ اعلم ان من سنن الكائنات تنازع
البقاء بين ذوى الحياة لاسيما الانسان فان في غريزته الحرص
والطمع فكان الضيف ولم يزل طعمة للقوى لهذا ارسل
الله الرسل لارشاد الخلق الى معرفة الخالق ، والكف عن
التعمدى مبشرين لمن اخذ بيد الضيف ومنذرين لمن ظلمه *
وكما نسيت هذه الاوامر على مر الدهور ارسل الله من
يحددها كما قال نجر المسلمين (يوسل الله في رأس كل مائة

سنة من يحدد امر هذا الدين) *
وقد تقنن العلماء والحكماء في تأليف الكتب المتعددة
في تهذيب الاخلاق وتأليف القلوب والامر بالمعروف
والنهي عن المنكر ونصر الضيف بطرق مختلفة ومناهج
متعددة كل بحسب مشرب اهل زمانه والعصر الذي هو فيه
حتى رأى بعضهم ان يؤلف كتباً في النصيح والحكم على لسان
الطيور والوحوش عسى ان يكون ذلك ادعى الى الغرض
واوقع في النفوس * فهذا هو السبب الذي اوجب في القرون
الغابرة تأليف كتاب (كليله ودمته) الذي نسب الى الحكيم
بيدباي وظنوا انه الف بامر الملك دبشليم * وهذا السبب
نفسه اوجد الاصل القديم لكتاب بيدباي المسمى (پنجابتره)
وهو تأليف الحكيم السنسكريتي البرهمي (وشنوسارمان)
وقد نسبوه الى شخص موهوم باسم الحكيم (بيدباي (١)
وهذا الكتاب المؤلف على لسان الطيور والوحوش لهو في
الظاهر وحكمة عند اهل البصائر * وقد حاز من الرغبة
والاحترام واشتهر في اندية الكرام فالملك انوشروان
اليه فترجم الى البهلوية في زمنه بيد الحكيم (برزويه) * وهكذا
عرف امر هذا الجوهر الثمين واشتهر بين الشرقيين والغربيين

(١) راجع قاموس الاعلام في بيدباي

مثل ما عرفت امثال اسوب عند اليونان وسائر البلدان *
وقد نهج هذا المنهج كثير من الفضلاء مثل اصحاب
(مرزبان نامه) (وهمايون نامه) (وانوار السبيلي) من علماء
الادب والاخلاق. ومثل السنائي والطار وصاحب المتنوي
من كبار الصوفية فان كان مؤلف (شنتكر) قد اخذ الهامه
من (منطق الطير) فلا شك ان (لافوتن) ايضا مدين
(لاسوب) وليدبا. وللعاملي مؤلف هذا الكتاب. واذا
قارنا بين العاملي وبين (لافوتن) نجد الشرقى في الخيال
أوسع وفي النقد أمتن. واذا كانت مثنويات جلال الدين
اكثر حظا من الجلال والسناء فلا شك ان آثار بهاء الدين
اوفر قسطا في الجمال والبهاء (هذا)

واعلم ان المؤلف وضع كتابه على لسان القط والفار فشبّه
الفار بالصوفي والقط بطالب العلم وأجرى الحكم والنصائح
على لسانهما، وضمنه ما يحتاج اليه الانسان من السياسة
الشرعية والمحاورات الحكمية والمواعظ القيمة والنكات
الادبية والمجادلات الدينية التي كانت ولم تزل بين علماء الظاهر
ومشايخ الصوفية، وجعل ظاهره لهواً وباطنه موعظة
وحكمه ليسارع الى قراءته أهل الهزل من الشبان فتستمال به
قلوبهم وتستنار به افكارهم *

ثم اعلم انه ينبغي لمن قرأ هذا الكتاب ان يعرف الوجوه
التي وضع لها ويعلم الى اي غاية جرى مؤلفه فيه عندما نسيبه
الى هذين الحيوانين فان لم يدرك ذلك لم يدرك ما اريد بتلك المعاني
ولا اي ثمرة يجتني منها ولا اي نتيجة تحصل له كما ان رجلا لو
قدم له جوز صحيح لم ينتفع به الا اذا كسره، كما انه ينبغي للناظر
فيه ان لا تكون غايته التصفح لتراويقه بل يشرف على ما
يتضمن من الامثال حتى ينتهي منه ويقف عند كل مثل وكلمة
يعمل فيها رويته وفكره ويديم النظر فيه من غير ضجر ويلمس
جواهر معانيه ولا يظن ان نتيجته الاخبار عن محاوره الحيوانين
وحيلتهما فينصرف بذلك عن الغرض المقصود ويكون
مثله مثل الصياد الذي كان في بعض الخلجان يصيد السمك في
زورق فرأى ذات يوم في قاع الماء صدفة تتلألأ حسنا فتوهم انها
جوهرة قيمة وكان قد اتى شبكة في البحر فاشتعلت على سمكة
كانت اقوت يومه فتركها وقذف بنفسه في الماء ليأخذها * فلما
اخرجها وجدها فارغة لاشئ فيها مما ظن فندم على ترك ما في
يده للطمع وتأسف على ما فات * فلما كان اليوم الثاني تنحى عن
ذلك المكان واتى شبكته فاصاب حوتاً صغيراً. ورأى ايضا
صدفة ثمنية فلم يلتفت اليها وساء ظنه بها وتركها فاجتاز بها
بعض الصيادين واخذها فوجد فيها درة سنية * وكذلك الجهال

اذا اغفلوا امر التفكر في هذا الكتاب وتركوا الوقوف
على اسرار معانيه واخذوا بظاهره كما صرح المصنف بذلك
في اثناء كتابه حيث قال مانصه * اي عزيزان اين گفتمگوی
موش و گربه را کمان نبريد که يهوده است موش نفس اماره
شما هست که بمکر و حيله ها ميخواهد از دست عقل خلاصی
يابد و پيروي شيطان کرده فساد کند تا اينکه ميفرمايد
مطلب از اين حکايت اينست که در هر لفظی چندین وجه
از نصيحت ظاهر ميگردد تا اينکه ميفرمايد از روی
خواهش دل و هوش * نصيحتی برآر از قصه کربه و موش
تا حقيقت نفس شهوت و طمع که جواز اينها از شدت رغبت
و خواهش بهم ميرسد بدانی و يابانی و بحقيقت فتای دنيا
و اوضاع او که بزبان کربه نقل کرده دريابی * ديگر از موش
و گربه از هر باب نقلها خواهيد شنيد، و از تصوف موش
و شرع کربه مباحثه و مجادله بسيار خواهيد ديد * اما چه
حاصل ميترسم بمطالبي که بکمال درک و شعور آراسته نرسی
و نصيب کم طبعا کم سود شود و رنج اين حقير ضائع
کردد (نظم)

آورده ام از بحر بيرون در کهر بار
تا بر سر بازار دکاني بکشايم (الخ)

ترجمة المصنف

ولقد ذكر ترجمة المصنف رحمه الله من كتاب عالم آرا *
لان صاحبه من معاصري المؤلف وكلاهما كانا من الملازمين
لشاه عباس الصفوي فهو ادري بترجمة حياته * ثم نستدرك
بعض مافاته وهذا نص عبارته المشتملة على ترجمته ونبد من
ترجمة والده

(فرید ویکانه دهر شیخ بهاء الدین محمد عاملی)

خلف صدق مرحمت پناه شیخ حسین عبد الصمد است ووی
(شیخ حسین) از مشایخ عظام جبل عامل، و در جمیع علوم
و فنون بتخصیص فقه و تفسیر و حدیث و علوم عربیه فاضل
و دانش مند بوده * و خلاصه ایام شباب و روزگار جوانی را
در صحبت شهید ثانی و زنده جاودانی شیخ زین الدین علیه الرحمه
بسر برده * در تصحیح حدیث و رجال و تحصیل مقدمات
اجتهاد و کسب کمال مشارک و مسام یک دیگر بودند ..
تا اینکه میگوید آخر منصب شیخ الاسلامی و تصدی
شرعیات و حکومت ملیات ممالک خراسان عموما و دار
السلطنه هرات خصوصا با و مرجوع گشته .. تا اینکه
میگوید و خلف الصدق مشار الیه (بهاء الدین) که کلشن

سرای جهان از وجود شریفش زیب و بهاداشت در صغر
سن با والد ماجدش بولایت عجم آمده بجد و جهد تمام
بر حسب وراثت الآباء والاجداد بتحصیل علوم و کسب
کمالات مشغول گشته * در علم تفسیر و حدیث و عربیت
و فقه و امثال آن از برکات انقاس پدر بزرگوارش مرتبه کمال
یافت، و حکمت و کلام و بعضی علوم معقول را از فیض
صحبت مولانا عبد الله مدرس یزدی بدست آورده، و فنون
ریاضی نزد ملا علی مذهب و مولانا افضل قانلی مدرس
سرکار فیض آثار و بعضی از اهل فن تلمذ فرمود و در علم طب
و قانون دانی با بقرات زمان حکیم عماد الدین محمود که ذکر
احوالش در جریده اطباء خواهد آمد * طرح مباحثه
انداخته بهره کامل از آن یافت * بالجمله در اندک زمانی در علوم
معقول و منقول آن جناب را ترقیات عظیم روی داده. در هر فن
سرآمد فضلاء عصر شده و تصانیف معتبر در فنون و علوم
از رشحات بحر دانش مطرح انظار علمای (ری) اعتبار گردید.
مثل کتاب عروة الوثقی در تفسیر قرآن مجید * و کتاب حبل
المتین در جمع میان احادیث صحیحه و حسن و موثوق. و شرح
هریک از احادیث. و کتاب مشرق الشمسین در تفسیر
آیات احکام، و حاشیه تفسیر بیضاوی، و حاشیه قواعد شهیدی

و کتاب حدائق الصالحین در شرح صحیفه کامله * و کتاب
عین الحیاء فی تفسیر الآیات، و کتاب چهل حدیث و شرح
جمعینی در هیئت، و حاشیه بر شرح مختصر الاحوال، و حاشیه
بر موطول و رساله تشریح الافلاک در هیئت، و رساله خلاصه
الحساب، و رساله صحیحه در اسطرلاب، و اثنی عشریات اربع
طهارت و صوم و صلاة و حج. و کتاب زبدة الاصول و مفتاح
الصلاح در توافق فرائض و سنن و چند رساله و کتب
دیگر که بعضی از آن تا تاریخ تحریر این صحیفه که خمس و عشرين
و الف هجری با تمام رسیده. و بعضی دیگر مثل جامع عباسی
که حسب الامر اعلی مأمور گشته که در علوم دینی تألیف
نماید که عامه خلق عجم از آن بهره یابند و غیرها. امید است
که از میامن توفیق الهی و برکات سعی آن قدوه اخیار و زبده
احرار با تمام رسد *

و بالجمله آن جناب بعد از فوت شیخ علی منشار منصب
شیخ الاسلامی و وکالت حلالیات و تصدی شرعیات دار
السلطنه اصفهان بخدمتش مرجوع گشته * چندگاه من
حیث الاستقلال بدان شغل پرداخت آخر شوق دریافت
حج بیت الله الحرام و ذوق سیاحت او را از اشتغال با مثال آن
مهمات مانع آمده * متوجه آن سفر خیر اثر شده. بعد از

استسعادبدان سعادت عظمی نشئه فقر و درویشی بر مزاج
شریفش غلبه کرده تجرد در کسوت درویشان و مسافرت
اختیار نموده * مدتها در عراق عرب و شام و مصر و حجاز
و بیت المقدس سیاحت و نصیحت بسیاری از علماء
و دانشمندان و اکابر صوفیه و ارباب سلوک و اهل الله و تجرد
گزینان خدا آگاه رسیده * از صحبت فیض بخش ایشان
بهره مند گردیده * جامع کمالات صوری و معنوی گشت *
و اکنون در علم ظاهر و باطن سرآمد روزگار است . و با اعتقاد
جمهور علماء و فضلاء رتبه عالی اجتهاد دارد و در این زمان
خجسته نشان حضرت اعلی شاهی ظل الهی وجود شریف آن
یکانه روز کار را مغتنم دانسته . همیشه از ملازمین رکاب
اقدس اند *

اگر چه شعر و شاعری دون مراتب علیه آن جناب است
اما ذوق سخن پردازی بسیار دارد و در فنون سخن وری
قصب السبق از اقران بوده اند . و عبری و فارسی
اشعار آبدار و معانی رنگین و نکات دلپذیر شیرین از ان
جناب زبان زد خاص و عام است بتخصیص مثنویات بروش
ملای رومی از نتایج طبع و قادش بر مثال غرر و درر در رشته
نظم کشیده * و این دو بیت از آن جمله است *

سهل باشد در ره فقر و فنا * گرسدتن را تعب جانوا عنا
درد راحت دان چو مطلب شد بزرگ *
* گرد کله تو تیای چشم گرگ * (۱)

و مجموعه ترتیب داده اند در ضمن هفت مجلد از سخنان
رنگین و عبارات بلاغت آیین و اشعار آبدار قدماء و متاخرین
و مباحث دقیقه از هر فن و حکایات لطیفه از هر باب و بکشکول
موسوم گردانیده * بملا بحر است مواج که آثار فیضانش
باطراف و اکناف رسیده * و اکنون وجود شریف آن
فرید عصر زینت بخش ریاض جهان و طراوت افزای عرصه
ایران است و جمعی کثیر از طلبه علوم و افاضل عصر از
استفاده مجلس او کامیاب معنی اند * انتهى مافی (عالم آرا)
و لنستدرک بعض ما فاته فنقول وله مؤلفات کثیره غیر
ما ذکره (عالم آرا) ذکر بعضها المترجمون المتأخرون مثل
التفسیر المسمی بالحبل المتین فی مزایا القرآن المبین والملخص
فی الهیة والرسالة الهلالية والمخلاة وحواشی الکشاف
وحاشیة علی خلاصة الرجال ودرایة الحدیث والفوائد الصمدیة

(۱) و این دو بیت از لطائف طبع اوست

رویت که زباده لاله میروید ازو از تاب شراب ژاله میروید ازو
دستی که پیاله ز دست تو گرفت کر خاک شود پیاله میروید ازو

في النحو وكذلك التهذيب وما في هذه المجموعة يعني موش
وكرهه ونان وحلوا وشير وشكر ونان وپير وغير ذلك مما
رأيتها وملكتها بنفسى من الرسائل النفيسة مما لو ذكرتها طال
شرحها وعندى الآن مشرق الشمسيين واكسير السعادتین
بخط المؤلف سنة (١٠١٥) لم يكمله وهو في تفسير احاديث
الاحكام لافي تفسير آيات الاحكام كما يقول (صاحب عالم آرا)
وهذا نص عبارته. تم كتاب الطهارة من كتاب مشرق
الشمسین واكسير السعادتین الى قوله واتفق الفراغ من
تأليفه في اليوم الرابع عشر من الشهر الحادى عشر من
السنة الخامسة عشر بعد الالف بدار المؤمنين قم المحروسة
وكتبه مؤلفه احوج الخلق الى رحمة ربه الغنى المشتهر بهاء
الدين العاملى الخ* وتحت يدى ايضا مجموعة مشتملة على جملة
رسائل له. احداها اثني عشرية صوميه وثانيها اثني عشرية
في الحج وثالثها اثني عشرية في الزكاة والخمس وهذا نص
عبارته بعد المقدمة *

هذه ثالثة الاثني عشريات الخمس تتلو عليك المهم من
مسائل الزكاة والخمس على ترتيب جديد واسلوب سديد الخ
ورابعها رسالة في ذبائح اهل الكتاب. ورسالة في عقائد
الامامية ورسالة في الاضطراب *

وبعد كتابة ما ذكر رأيت ترجمته في خلاصة الاثر
مفضلة فليست حسنت ان اتقل منها بعض النبد المهمة بنصه
قال صاحب خلاصة الاثر ما نصه (البهاء العاملى) هو محمد
ابن حسين بن عبد الصمد الملقب بهاء الدين بن عز الدين الحارثي
العاملى الهمداني صاحب التصانيف والتحقيقات* وهو احق
من كل حقيق بذكر اخباره ونشر مزايده* واتحاف العالم
بفضائله، وبدائعه* وكان امة مستقلة في الاخذ باطراف
العلوم والتضلع بدقائق الفنون* وما اظن الزمان سمح بمثله
ولا جاد بنده... الى قوله ولد بعلبك عند غروب الشمس
يوم الاربعاء لثلاث عشر بقين من ذى الحجة سنة ٩٥٣ وانتقل
به ابوه الى بلاد العجم واخذ عن والده وغيره من الجهابذة
كالعلامة عبدالله اليزدى حتى اذعن له كل مناظر ومنايد* فلما
اشتد كاهله وصفت له من العلم مناهله ولى بها مشيخة الاسلام
ثم رغب في الفقر والسياسة. فترك المناصب ومال بلاهو حاله
مناسب فخرج بيت الله الحرام* وزار النبي عليه الصلاة والسلام
ثم اخذ في السياحة فساح ثلاثين سنة* واجتمع في اثناء ذلك
بكثير من اهل الفضل* ثم عاد وقطن بارض العجم* وهناك
همى غيث فضله وانسجم* فالف وصنف وقرط السامع
وصنف، وقصده علماء تلك الامصار، واتفقت على فضله

اسماعهم ، والابصار ، وغالت تلك الدولة في قيمته واستمطرت
غيث الفضل من ديمته فوضعت على مفرقها تاجا واطلمتته في
مشرقها سراجا وهاجا وتبسمت له دولة سلطانها شاه عباس
واستنارت بقموس رأيه عند اعتسار حنادس الباس فكان لا
يفارقه سفرا وحضرا * ولا يعدل عنه سماعا ونظرا الى اخلاق
لو مزج بها البحر لعذب طعمها * وآراء لو حكمت بها الجفون
لم يلف اعشى ، وشيم هي في المسكارم غرر واوضحا وكرم . بارق
جوده لشاعره لامع وضاح * تتفجر ينابيع السماح من نواله
ويضحك ربيع الافضال من بكاء عيون اماله *
وكانت له دار مشيدة البناء * رحبة الفناء يلجأ اليها الايتام
والأراذل ، ويفد عليها الراجي والآمل * فكم مهد بها وضع
وكم طفل بها رضع ، وهو يقوم بنفقتهم بكرة وعشيا ، ويوسعهم
من جاهه جنانا مغشيا مع تمسك من التقى بالعروة الوثقى ،
وايثار الآخرة على الدنيا ، والآخرة خير وابقى * ولم يزل آنفا
من الانحياز الى السلطان راغبا في الغربة عن الاوطان يؤمل
العود الى السياحة ، ويرجو الاقلاع عن تلك الساحة : فلم
يقدر له حتى وافاه حمامه وترنم على افنان الجنان حمامه . ثم تقل
عبارة طالويه في الثناء عليه وذكر مؤلفاته نقلا عنه الى قوله
واما اشعاره فساورد لك منها ما يعظم عندك موقعه ، وتقف

امانيك عنده * ثم قال نقلا عنه ايضا خرج سائح الجباب البلاد
ودخل مصر الى قوله وكان يجتمع مدة اقامته بمصر بالاستاذ
محمد بن ابى الحسن البكرى وكان الاستاذ يباليغ في تعظيمه .
فقال له مرة : يا مولانا انا درويش فقير كيف تعظمنى هذا
التعظيم : قال شمت منك رائحة الفضل وامتدح الاستاذ
بقصيدته المشهورة التي مطلعها *

يا مصر سقيا لك من جنة	قطوفها يانعة دانية
تراها كالنبر في لطفه	وماؤها كالفضة الصافية
قد أخذل المسك نسيم لها	وزهرها قد أرخص الغالية
دقيقة أصناف أوصافها	ومالها في حسنها ثانية
منذ أتخت الركب في أرضها	أنسيت أصحابي وأحبابيه
فيا حماها الله من روضة	بهجتها كافية شافية
فيها شفاء القلب أطيارها	بنعمة القانون كالداريه

﴿ ومنها ﴾

من شاء أن يحيا سعيدا بها	منعما في عيشة راضيه
فليدع العلم وأصحابه	وليجعل الجهل له غاشيه
والطب والمنطق في جانب	والنحو والتفسير في زاويه
وليترك الدرس وتدريسه	والمفن والشرح مع الحاشيه
الى م يادهر وحتى متى	تشقى بأيامك أياميه

تحقق الآمال مستعظفا وتوقع النقص بآمالیه
وهكذا تفعل في كل ذي فضيلة أو عمة عالیہ
فإن تكن تحسبني منهم فبني لعمري ظنة واهیه
دع عنك تعذیبي والافاشكوك الى ذي الحضرة العالیہ
ثم ذكر رحلته من مصر الى بيت المقدس واجتماعه
بفضلائه ثم الى الشام وال حلب وتوحيب العظماء بطاعته
والمناظرات العالیه التي وقعت بينه وبين كبار العلماء وشهادة
الكل بتفوقه في كل العلوم ثم قال واملی لبعض الأدباء بالشام
لغزه الذي جعله لامتحان افكار الاذكياء من فحول العلماء
وهذا يدل على تبحره في العلوم الى قوله . واشعار البهاء كثيرة
واشهر ماله قصيدته الكافية التي سارت مسير المثل * ومطلعها
ياندعي بمهجتي افديك قم وهات الكؤوس من هاتيك
خمرة ان ضللت ساحتها فسنا نور كأسها يهديك
يا كلیم الفؤاد داوبها قلبك المبتلى لكي تشفيك
الى قوله وكتب الى والده وهو بهراة *
ياساكني ارض الهراة اما كفي هذا الفراق بلي وحق المصطفى
عودوا على فرب صبري قد عني والجفن من بعد التباعد ما غفا
ومن أراد التفصيل فعليه بمراجعة خلاصة الاثر
﴿ فرج الله ذكي ﴾

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين * والصلاة والسلام على أشرف
المرسلين * وآله الطيبين الطاهرين *
﴿ وبعد ﴾ چنین گوید محمد المشتهر بهاء الدين العاملي
آورده اند که موش پرهوشی سفید در گوشه قرار گرفته،
واز گوشه توشه تمتع کرده * ناکاه گربه در کلبه او درآمد
﴿ موش را ﴾ دست و پا بهم برآمد * و در زیر چشم نکاهی
میکرد * و از سوز سینه آهی میکشید ﴿ گربه ﴾ برآشفته،
و گفت ای دزد ناکار از برای چه آه کشیدی، و از من چه
دیدنی که سلام نکردی ؟ *

﴿ موش ﴾ در جواب گفت که ای شهریار عالی مقدار
طرفه سؤالی کردی که از جواب شما من عاجزم زیرا که هرگز
کسی شنیده و دیده باشد که در حالت نزول ملک الموت کسی
بر او سلام کرده باشد ؟ از این جواب (گربه) بسیار آزرده

خاطر شد، و گفت ای نا بکار کجا از من ستمی بتو رسیده
و کجا از من بتو آزاری واقع شده که از این قبیل سخنان جواب
میکوئی * مرا بخاطر رسید که چون سلام آثار سلامتی
است، و سلام کردن در کتابها نوشته شده سنت است
و جواب سلام واجب است * پس اگر تو سلام کنی امر سنتی
بجا آورده، باشی و مرا متعهدا مرا واجبی کرده * زیرا که
دیگر کسی در میان ما تو نیست که جواب سلام گوید تا که
فرض کفایه بجا آید * پس ای موش صرفه تو را میشد *
دیگر آنکه سبقت در سلام ثواب عظیم دارد، و خواستم که
ثواب جبهه تو حاصل شود *

﴿ حکایت ﴾ نقلی وارد شده که در ایام حضرت نبوی
(صلعم) شخصی در جایی پنهان شده بود که شاید در سلام بران
حضرت سبقت گیرد * مقارن اینحال جبرئیل آمد و آن
حضرت را خبر داد * و گفت: حق تعالی میفرماید که فلان
شخص در فلان موضع پنهان است تا که در سلام بر تو سبقت
گیرد * و ما نخواستیم که مدعای آن شخص حاصل شود *
شما باید بران شخص در سلام سبقت کنی * پس در این باب
مرا نفعی نمیشد و ضرری هم واقع نمیشود *
﴿ موش ﴾ در جواب گفت اینمعنی بر شما ظاهر است

که تکلیف بقدر استطاعت است و زیاده بر آن مالا یطاق
خواهد بود ﴿ گربه ﴾ گفت بلی راست میکوئی * باز
(موش) از سر مکر و حيله گفت ای بزرگوار بنمک دیرینه
قسم که بسیار حرفها را بخاطر میرسد اما جرأت بیان
اورا ندارم چرا که در این وقت که نظرم بر جمال مردانه شما
افتاد قطع قوای جمیع اعضای من شد * چنانکه بینائی چشم
و شنوائی گوش و گویائی زبان و قوت رفتار بکلی از من منقطع
شد * پس هرگاه استطاعت بر کفتن و شنیدن نباشد و شما
امر کنید البته مالا یطاق خواهد بود * پس ﴿ گربه ﴾
گفت ای موش بدلیل آیه (انما المؤمنون اخوة) خواستم
از راه برادری با تو سلوک مسلوك دارم ﴿ موش ﴾ گفت
مکرر عرض کردم که شوکت و عظمت بزرگان باعث ترس
و هول زبرد ستانست چون شهریار سؤال نماید و بنده متوهم
چگونه میتواند جواب بگویم *

﴿ گربه ﴾ گفت که دغدغه بخاطر راه مده * و آنچه
بخاطرت میرسد بگو (موش) گفت اینخداوند آیه (انما
المؤمنون اخوة) صحیح است اما کسی آیه انما المؤمنون اخوة
جبراً و قهراً نشنیده * برادری بردو قسم است یکی برادری
حقیقی و یکی طریقی * هرگاه مرا یارائی و توانائی آن نباشد که

با احدی از خود قوی تر برابری کنم و برادری نمایم چگونه قبول برادری کنم؟ پس آنکاه تکلیف چنین لازم می آید که مثلاً شاهبازی به گنجشکی گوید بیا با من پرواز کن و یاشیری برو باهی تکلیف کند که بیا تا با هم جدال کنیم یقین که اینها تمام خبر است که گفته میشود و لکن امکان عقلی ندارد * اگر شهریار مرا معذور میدارد و مرخص میفرماید که به بنده خانه رفته باشم زهی کرم و منتهای احسان میباشد که درباره ضعیفان پجا آورده باشی چرا که مرا چند فرزند خورده میباشند که همگی چشم در راه و در انتظارند که ایشان را ملاقات نموده و سرکشی نمایم و باز بملازمت مشرف شوم * گربه * در جواب گفت ایعوش طریقه برادری چنین نمیباشد که من وارد تو شده باشم تو مرا تکلیف نمائی؟ و بخانه خود نبری، و بروی و دیگر از خانه بیرون نیائی، و در اندرون بامن گفت کونمائی * اکنون بیاتامن تو را بخانه خود ببرم و ضیافت نمایم (موش) مضطرب شد چرا که میدانست که اگر قرار کند جان بیرون نخواهد برد یارائی گفتنش نماند تا آخر گفت که ای شهریار سبب تکلیف نکردن بنده این بود که ترکیب مبارک شما قویست و درگاه خانه من بسیار تنگ است * پس شما را آمدن در خانه

ما مشکل است و آزار بوجود شما میرسد * بنابراین دو کلمه عرض کستاختی شده * موش * دیگر باره باخود گفت که هرگاه در اینوقت ترویری و حیلۀ ساختی از چنگ این ظالم خلاص شدی و اگر نه خلاصی دیگر ممکن نخواهد بود * پس آنکاه (موش) سر بر آورد و با گربه گفت که ای مخدوم! مرا کی بکمان بود که با خدام و فقیران وزیردستان اینقدر لطف و شفقت خواهد بود؟ الحال که دانستم که لطف شهریار نسبت بزیردستان تاجه حد است در اینوقت که امر عالی باشد بروم فرشی و تقلی و دو خوانچه حاضر ییجه سرکار شهریار بیاورم که رفع خجالت و روسیاهی حقیر شود (بیت)

جان شیرین که نثار قدم یار نباشد *

بفکنم دور که ان برتن من یار نباشد (۱)

* گربه * چون خبر از ناپاکی و حرام زاده کی موش داشت و میدانست که موش در خلاصی خود سعی مینماید، و اراده گربه ان بود که موش را بدست بیاورد * پس (گربه) گفت که ای موش من دوستی و مهربانی تو را دانستم که لزوم

(۱) چه خوش گفته شاعر در این معنی

سرکه نه در راه عزیزان بود * بار کرانیست کشیدن بدوش

برحمت و حاجت نقل و فرش نیست * اگر تورا ست میگوئی
این دم صحبت غنیمت است بیا تا با هم صحبت بداریم و از غم
زمانه آسوده باشیم *

﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار قبل ازین عرض کردم که
فرزندان من منتظرند من بخانه روم و ایشان را ملاقات نموده
و باز بخدمت مشرف گردم، و شرط کنم که فردای قیامت
تورا شفاعت کنم (گربه) گفت ای حرام مزاده تورا این
مرتبه از کجا حاصل شده است که مرا شفاعت کنی
﴿ موش ﴾ گفت ای گربه در کلستان شیخ سعدی نوشته
لیقت (بیت)

شنیدم که در روز امید و بیم * بدان را به نیکان بیخشد کریم
﴿ گربه ﴾ گفت ای حرام زاده نابکار بدی من و خوبی
تو (کجا معلوم است ؟) *

﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار! نیکی من آنست که مظلومم
و بعلای آنها آن است که ظالمی ﴿ گربه ﴾ گفت ای بیخبر
ناهان از احوال و هول قیامت خبر نداری * اگر خواهی
از برای تو بیان کنم . ﴿ موش ﴾ گفت بیان فرمائید *
﴿ گربه ﴾ گفت در کتب معتبره خوانده ام که فردای
قیامت چون اسرافیل صور بدمد، و اعیان اموات از جن

وانس زنده شوند، و در آسمانها گشوده شود و ستاره
کان که بحکم و مفاد (اذا السماء انفطرت و اذا النجوم
انكدرت) زیر و زبر شوند و زمین و آنچه در آنست قاعا
صفصفا گردد و از ملائکه و جن وانس صفها بسته شود،
و بامر الهی محرابی از نور مهیا گردد * ملائکه هفت آسمان
و زمین در آن محراب بنماز مشغول شوند * و خلقان سرها
برهنه در آن آفتاب فتاب قیامت ایستاده باشند *
و هر کس را بقدر استطاعت آفتاب بر او اثر میکنند * و بعضی
عرق تا کعب و بعضی تا قبه پا و بعضی تا ساق و مچنین
بعضی تا کمر و کردن، و هر کس محبت خدا در دل داشته باشد
آفتاب بر او اثر نکند و لکن وحشت و ترس و حیرانی تمام
مردم را مضطرب حال نماید * اول حضرت آدم صلی الله دم
در کشد و مرغ روح نوح نوحه آغاز کند * و عیسی ابن مریم
پیام الله الملك و الملكوت ذا کر شود * و زکریا بیا سامع
المناجات مناجات کند * و یعقوب از عقوبت خلق درمانده
باشد * و یوسف ریسمان تأسف ازین هر مژگان گشاده
کند و سلیمان بساط و تخت بر باد دهد، و این ندا از سراج
غیب در رسد (بیت)

نباشد تا خدا را ضی زامت * کسی را نیست امید شفاعت (۱)
پس چون هنگام حساب در رسد کافران و منافقان را بی حساب
بجهنم وارد کنند ، و مؤمنان را بدون حساب و عقاب به
بهشت در آورند ، و عاصیان امت را بشفاعت حضرت
محمد و علی و فرزندان ایشان برضوان برند *

(باری ای موش) تو چگونه در آن روز مرا شفاعت میکنی ؟
﴿موش﴾ گفت ای شهریار از کرم خدا امیدوار هستم که
مرا به بخشند و جزای عمل تو بدهد ﴿گر به﴾ گفت ای
نا بکار تو که در خانه بیوه زنی صدمم کنم بجهت قوت خود
از چرخ ریزی بهم رسانیده چون فرصت یابی تادانهٔ اخیر را
نبری آرام نگیری *

﴿موش﴾ گفت در کتاب نکارستان خوانده ام *
﴿حکایت﴾ که راهداری ظالم و بد کیش و بی دیانت ، و عمل
اوراهداری بود ، و همیشه مسافرین و مترددین از تاجر
و غیره از دست ظلم اود لکیر بودند تا روزی که وفات یافت
مردم میگفتند که آیا حال این راهدار چگونه باشد قضا را

(۱) چه خوش گفته شاعر در این معنی *

خدا را که نباشد زبنده اش خوشنود *

شفاعت همه بیغمبران ندارد سود

شبی یکی از صلحا آن شخص را در خواب دید که بجل
خوشوقتی آراسته آن شخص از آن راهدار پرسید که ای
مرد توبه آن مرد راهداری که مرا ظلم مینمودی ؟
گفت بلی * گفت میخواستم بدانم که تو چگونه رفع این
مظالمه را کردی ، و این مرتبه از چه جهة یافتی * آن مرد
گفت کرم خدا بر عصیان من زیادتی کرد و مرا بخشید
آن مرد گفت تو را بخدا قسم میدهم که وسیلهٔ بخشش بیان
کن * آن مرد راهدار گفت که در حین حیات روزی
از راهدار خانه میرفتم که بکاشتگان سرکشی نمایم
در میان راه طفلی را دیدم که گریه میکند ، و ظرف
اوشکسته و دو شاب اوریخته * از آن طفل احوال پرسیدم
گفت پدرم این ظرف را پراز دو شاب کرد ، بمن داد که جهة
یکی از خویشان ببرم * در عرض راه پای من بلغزید ، و ظرف
از دستم بیفتاد ، و بشکست و دو شاب تمام بریخت * حال
رفتن و نزد پدر خبر بردن مشکل است چون این سخن از آن
طفل شنیدم او را برداشته بخانهٔ خود بردم و بهمان طریق
ظرف را پیدانمودم ، و پراز دو شاب کردم ، و با و دادم تا ببرد
و در وقت حساب و عقاب مرا بصواب آن عمل بخشیدند *
دیگر من کم از آن طفل نیستم * خداوند عالمیان تو را به بیچاره کی

من خواهد بخشید * دیگرای ﴿ گربه ﴾ اگر تورا است
میگوئی * و از قیامت خبر داری چرا دست از ظلم بر نمیداری *
و آنچه در باب قیامت بمن گفتی من معتقدم ؟ خواهم اعتقاد
بدان داشت لیکن تو دست از آزار مردم بردار *

﴿ گربه ﴾ گفت ای موش گوش بدار، وظن بد درباره من
مبر که من ظالم و تو خود ظالمی * در این ساعت تورا و ظالمی
تورا بر تو معلوم مینمایم * ﴿ حکایت ﴾

﴿ گربه ﴾ گفت بدان (ای موش) در چندی قبل ازین کذر
افتاد در مدرسه بحجره طالب العلمی قضا را در آن حجره
کثرت موش بمرتبه بود که حد و حصر نداشت و تو میدانی
که حجره طالب علم بغیر از کاغذ و پستی و کتاب و نمذیر پائی
دیگر نیست * و موشان از عداوت قلبی و ظالمی که جبلی
ذات ایشان است هجوم بکتابهای طالب علم می آوردند *
و کاغذهای طالب علم را پاره و نابود می کردند و لایقه از دوات
او بیرون می آوردند * و دستار سر طالب علم را ضایع
می نمودند، و نمذ حجره را سوراخ میکردند * آن طالب علم
از دست موشان عاجز بود تا آنکه من داخل آن حجره
شدم، و موشی را گرفتم طالب علم را خوش آمد * در حال ته
سفره که داشت بمن داد، و هر روز مرا بسیار عزت

میکرد تا مدتی چند بگذشت روز بروز در کشتن موشان
سعی میکردم * و ایشان را بجزای خود میرسانیدم تا چنان
شد که قلیلی موش که مانده بود از من گریزان شدند * و طالب
علم چون این مردی را از من مشخص کرد مرا پیش طلبید
و دست بر سر و رو و دهن من میکشید و میکفت ای سنور
(خیر مقدم ! مر حبا مر حبا اجلس عندی) و هر روز مرا غائط
در خاک کردن و پنهان نمودن تعلیم میکرد، و هم چنین تعلیم
بعضی کلمات در اصول و فروع میداد * نمی بینی که ما کربها
مو مو میکنیم به مد و تشدید میگوییم * و دیگر بسیار
مسئله های شرعی یاد گرفتم * اکنون در درس و بحث مهارت
تام دارم و بکمال صلاح اراسته * و یقین کردم که آزار امثال
شما مردم را عبادتست ﴿ موش ﴾ گفت از کجا میگوئی !
گفت از روی دلیل و حدیث * گفت بیان فرما.
(گربه) گفت ای موش شنیده ام که در حدیث است
هر کس از قرار قول و حدیث رسول صلی الله علیه و آله
عمل کند عبادتست ﴿ موش ﴾ گفت بلی ! ﴿ گربه ﴾
گفت هم در حدیث است که مؤذی را باید کشت و نیز
ظاهر است که هیچ مخلوقی عزیز تر و مکرم تر از آدم
نیست * پس هرگاه قتل آدم مؤذی واجبست تو کیستی

حیات و ممات توجه چیز است *

(موش) گفت ای گربه اگر تو طالب عالمی من نیز مدتی در مدرسه بوده ام * و از مسئله های شرعی عاری نیستم * و چند سال قبل از این در بقعه شیخ سعدی علیه الرحمة مجاور بودم ، و صوفی شدم ، و در تصوف مهارت تمام دارم * ﴿ گربه ﴾ گفت بسیار خوب گفتی که ما را از حال خود خبر دادی *

(موش) گفت بلی * گربه گفت پس کسی که نیک دیده و فهمیده باشد چرا ترك حرام خوردن نکند ، و مدام سعی در خوردن مال مردم کند ؟ (موش) گفت مکر نشنیده که خداوند عالمیان کوه کوه گناه را می بخشند * و هم چنین در پیش دیوار مسجدی روزی نشسته بودم که واعظی موعظه می کرد * می گفت خداوند عالمیان توبه بندگان خود را مغفرت گردانیده *

﴿ گربه ﴾ گفت ای موش مکر تو نشنیده که ما هم آفریده خدایم این موعظه را بیان نمائیم تا بشنویم و به بینیم صحت دارد یا ندارد ، (موش) گفت عرض میکنم زمانی مستمع باش تا آنچه شنیده ام بیان کنم *

﴿ حکایت ﴾ این چنین شنیده ام که در زمان حضرت رسول الله

(صلعم) شخصی بخدمت آن حضرت آمد و گفت یا رسول الله گناهی کرده ام اگر توبه کنم خدای تعالی مرا می آمرزد ؟ حضرت فرمود که بلی چرا که خداوند عالمیان ستار العیوب است و غفار الذنوب * آن مرد گفت یا رسول الله مشکل است که این گناه که از من صادر شده خدای تعالی مرا به بخشش حضرت فرمود که خون کرده ؟ گفت نه گفت قصه خون مسلمانان کرده ؟ گفت نه ؟ فرمود که پس گناه خود را بمن بگو ، آن مرد گفت یا رسول الله من مردی میباشم نباش یعنی کفن دزدی میکنم * از آنجمله روزی دختری از بزرگان عرب فوت شده بود دانستم که او را کفن خوش قاشی خواهند کرد * شب رفتم که کفن او را باز کنم شیطان مرا فریب داد یا رسول الله هم کفن او را بیرون آوردم و هم با او جمع شدم ، و مهر بکارت او را بردم * و در همان ساعت صدائی بگو شم خورد که ای فاسق فاجر من پاك بودم مرا پلید ساختی * خدای تعالی جزایت بدهد * حضرت چون این سخن را از آن مرد شنید گفت دور شوای ملعون ! آن مرد از شهر بیرون شد و روی بصحرا نهاد * و چهل روز و چهل شب میگریست و میزارید و میگفت خداوند همه کس بدرگاه تو پناه می آورند و رسول تو مرا از

در کاهت راند و بعد از چهل شبانه روز جبرئیل علیه السلام بآن حضرت نازل شد * و گفت خداوند عالم تو را سلام میرساند و میفرماید که ما تو را وسیله آمرزش معصیت عاصیان کرده ایم چرا این مرد را از درگاه ما نا امید کرده ؟
 او را دریاب که توبه او قبول شد * و هم چنین هر کس بقصد توبه رو بدرگاه مانهد البته گناه او را می آمرزیم ﴿ ای گریه ﴾
 من توبه کنم تا خدا ایتعالی مرا بیامرزد *

﴿ گریه ﴾ گفت ای موش حرفی شنیده اما درست و تمام نشنیده ﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار بیان فرمای تابش نویم و فرا گیریم (گریه) گفت * ﴿ حکایت ﴾

که چون آیه توبه نازل شد ؟ خداوند عالمیان آن مرد نباش را مغفرت داد * اما هنسکای که آن آیه در شان حضرت رسول الله نازل شد در آنوقت ابلیس پرتابیس حاضر شد * بسیار بگریست و مضطرب بود، خود را در سر کوه بلندی رسانید و هر دو دست خود را برداشته فریاد میکرد *
 و فرزندان او همگی حاضر شدند ، دیدند که پدر ایشان بسیار مضطرب است پرسیدند که ای شیخ تو را چه میشود که چنین مبتلا شده ؟ گفت ای فرزندان مراقبه مهمی رخ نموده است که حد و وصف ندارد * مرا بسبب سجده

نکردن به ادم رانده درگاه و مردود شدم و از آن وقت که مرا از درگاه راندند که عداوت فرزندان آدم را بر میان بستم و خوشدل شدم و با خود گفتم که شب و روز سعی در فریب دادن فرزندان آدم میکنم ، و نمیگذارم که یکی از فرزندان ادم متابعت امر الهی نمایند ، و به بهشت روند ، بلکه همه را گمراه کرده و بدوزخ اندازم * حالا خداوند عالمیان آیه توبه بر رسول خود محمد فرستاده و هر کس گناهی کرده باشد چون توبه کند خدا ایتعالی توبه او را قبول کند ، و می آمرزد ، و در این صورت کار من تباه شده و نمیدانم در این کار چه تدبیر کنم * هر يك از فرزندان آن لعین وجهها و عذر ها گفتند ابلیس قبول نمیکرد * ناگاه پسر بزرگ شیطان که خناس نام داشت برخواست و گفت ای پدر بزرگوار چون فریب و گمراهی آدمیان بدست ما است و هم چنین که فریب میدهیم در امر های قبیح که رضای خدا در او نیست همچنین فریب میدهیم ایشانرا در نکردن توبه که دفع الوقت نمایند ، تا وقت منقضی گردد ، و بی توبه از دنیا بیرون روند * ابلیس چون این سخن را از پسر بزرگ خود خناس شنید برخواست و پیشانی او را بوسید * و گفت در میان همه فرزندان من ارشد و رشید تر توئی *

(پس ای موش) اگر فریب شیطان نخورده چرا حالا در حضور من توبه نمیکنی *

﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار بسیار آگاهی دادی و ذیل مرا از شور نفسانی فرود آوردی * اما خواجه حافظ علیه الرحمه سخن های خوب در دیوان خودش گفته * اگر کسی فهم نموده و بانها کار کرده باشد خوب است ﴿ گربه ﴾ گفت من نقل از قرآن میکنم و حدیث میکویم و تواز قول خواجه حافظ سخن میکوئی ! (موش) گفت اما تو حقیقت معنی نمیکوئی که در غزل واعظ در باب توبه فرمودن و توبه نکردن سخنی گفته ﴿ گربه ﴾ گفت از این صریح تر بیان کن تا فهمیده شود *

﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار روزه دارم * و در روزه غزل خواندن هر چند باطل میکند و میترسم که مبادا خاطر شهریار مالالی بهم رساند مع هذا میکویم (یت)

واعظان کین جلوه در محراب و منبر میکنند *

چون بخلوت میروند آنکار دیگر میکنند

مشکلی دارم زدا نشمنند مجلس باز پرس *

توبه فرمایان چرا خود توبه کمتر میکنند

﴿ گربه گفت ﴾ اولاً اینکه من گناهی نکرده ام

و هرگاه هم گناهی کرده باشم از کجا بر تو ظاهر شده که مرا بتوبه دلالت و ارشاد میکنی *

﴿ موش گفت ﴾ ای شهریار از رأی و دانش شما بعید است که چون من حقیری شمارا باید نصیحت کنم * اما چون لازم میباید علاجی نیست باید بگویم که تصوف و پرهیزکاری از خصائص ادیان و مذاهب است، و من آنرا در تو نمی بینم *

﴿ گربه گفت ﴾ ای نابکار هر چیز در محل خود بکار میآید در غیر محل خود کمال حماقت و نادانی حاصل میگردد و سخاوت و مروت با فقیران ستم دیده، و دیانت بصاحب دین و انصاف در امور و درستکاری، و حسن معاملات و خود شکنی آنها که توازن طلب میکنی بدان مینماید که کسی از برای دفع گرما پوشش خواهد و آتش افروختن * و در محل سرما پوشش انداختن و آتش نسوختن * (یت)

کس از برای زمستان نخواست سایه بید *

کسی ز شدت گرما بر آفتاب نرفت *

﴿ موش گفت ﴾ ای شهریار قضا را در آنوقت بجا آوردن از فرط بنده نوازی و کمال کارسازی میباشد نشنیده که گفته اند ؟ *

چه نقصان کز پریشانی زبانی * بیوی کل بیالا برد ماغی
ای شهریار اگر در اینوقت این فقیر دور از خانان را مرخص
بسازی سخاوت از این بهتر چه باشد و اگر اینهمه مرا آزار
نرسانی و بر بیچاره گی من رحم کنی، و از من در گذری مروه
از این بهتر چه باشد * وای شهریار اگر فکری کنی که این
موش بیچاره از سفره من نانی نخورده و از کوزه من آبی
نوشیده و بیجهت ضرر از من دفع کنی * بدین معنی دست
از من برداری * دیگر ازین انصاف بیشتر نمیباشد * و شما
دانسته‌ئی که دنیا دار مکافاتست، داده میشود * و هر کسی که
ستم، و بیمروئی در حق بیچاره می کند عاقبت خود در
چنگال بی مروتی گرفتار میشود * و دیگر هر قدر عجز
و التماس کند در گیر نشود * ﴿ یت ﴾

خدائی که بالا و پست آفرید * زبردست و هم زبردست آفرید
دیگر ای شهریار مناسب حال من و شما شیخ سعدی
در کاستان گفته است ﴿ یت ﴾

گر به شیر است در گرفتن موش *

لیک موش است در مصاف پلنک *

امروز مرا می بینی که در دست تو گرفتارم * نمی بینی و در
خاطر نمی آوری؟ * زیرا که خود گرفتار باشی * و چون من

هر چند عجز کنی در نگیرد * و بترس از روزی که
برو باهی بر خوری که با تو شیری کنند * و تو در چنگال او چون
من عاجز و بیچاره باشی * گر به اینهارا می شنیدی و با خود میگفت
که اگر تندی کنم از راه دانش دور است * ترسم که از دست
من بیرون رود * آنکاه پشیمانی سودی ندارد * پس چون
آنکه او با من در مقام حيله است و میخواهد بچرب زبانی
از دست من بیرون رود: من هم بدلیل، و تمثال و نظیر او را
فریب داده و ب محیطه تصرف در آورم * و اگر رام نگردد
و میسر نشود نه او صوفی است و نه من طالب علم * از روی
مسائل حجت بر او تمام کنم * و او را بگیرم * و اگر ممکن
نشود از گفتگوی صوفیانه او را اعلام کرده بدست
آورم * پس گر به اول بر خود فروتنی و نصایح قرار داد *

﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار از گفتگوی من در
تفکر ماندی چرا جواب نمیگویی *

﴿ گر به ﴾ گفت که آنچه تو را در دست مرا

در خاطر است * زیرا که تو از من بد دل شده و سخن مرا

نقیض میدانی * و من ترك تعلقات دنیا را کرده ام بدلیل

و حدیث سید کائنات صلی الله علیه و سلم که (ترك الدنيا رأس

كل عبادة و حب الدنيا رأس كل خطیئة) ترك دنیا سر عبادتست

و حب دنیا سر خطاها است از اینجه است که بگیر آدمم
و میخوام که لاقیدی و گوشه نشینی برگزینم تا وقت دراید
که در ترك تعلقات دنیا لذتها یابم، و گفته اند ﴿ بیت ﴾
بیا و ترك تعلق کن و بعیش ستیز *

که کاف ترك تعلق کلید هر گنجست
﴿ ای موش ﴾ دنیا محل فناست * اهل دنیا نادان و غافل
و بیخبر چنانچه مردمان جاهل پیروی زاد و راحله، و بی رفیق
در بیابان پر خار و عمیق از عالم بیخودی در سنکلاخ بیابان
سفر کنند * و در عقبشان دزدان خونخوار در کمین گاه
و طراران پر مکر و حيله دوان * در پیش روی ایشان چاه
عمیق، و آنها از بیخودی و غفلت که دارند بعقب و حوالی
و حواشی خود نمی نگرند تا آنکه دزدان ایشانرا گرفته
برهنه میکنند *

﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار تو از جا این حالها را مشاهده
کردی و این مرتبه از چه کس یافته اگر بیان نمائی کمال مرحت
کرده باشی (گریه گفت) میخوام که از برای تو نظیری
بیاورم صحیح و صریح و بکمال بلاغت و بنظم و اثر و به حقیقت
آراسته * اما اگر هوسی داری بیان کنم که گفته اند از برای
نادان دانش بکار بردن * و بر کم فهمان عبارت پردازی قلبه

از برای خر کردن است، و عقد گوهر برگردنش بستن *
(موش) گفت ای شهریار دانش سنك محك است
شهریار را آنچه بخاطر میرسد بیان کند * هر کرا بصیرتی
هست درك میکند و میداند * و کسی را که بصیرت ندارد
تقصان به کمال عقل اهل دانش نمیرسد * اگر چنانچه جواهر
فروش بساط گستراند * و او باشی جواهر او را شناسد
بر جوهر جوهری کسری و نقصانی نخواهد بود * و تو
در بیان نمودن شفقت فرما * ﴿ حکایت ﴾

﴿ گریه ﴾ گفت ایوش دانسته و آگاه باش که روزی چون
دیوانگان گذرم بویرا نه افتاد : جفدی دیدم که در کنگره
قصر خرابه نشسته * و در آبادی بر روی خود بسته * گفتم
از چه روی ویرانه را گزیده، و ویرانه را بنقد عمر خود
خریده * جغد گفت روزی از روی امتحان بسوئی گذر
کردم * و بر ساکنان باغ و بستان عبور نمودم * دیدم که
ساکنان بستان چون عالمان بیعمل در پی صحبت میباشند *
و یکی را دیدم که قد در دعوی برا فراشته که من چنارم نار
از غیرت چهره برافروخته، و کلناری نشان داده و بانك
بروی زد : گفت تو که چناری فی الواقع بگو بارت کو (بیت)

تو که در بوستان نیست باری *

مکن دعوی بیجا که چناری *

من نارم امانورم * قرین طورم * رنگم رنگ ناراست *
و درونم پر از لعل ابداراست * تا آنکه بید در جائی بانك بروی
زد، و گفت ای نار دعوی مکن سر تا پا در خون دل غوطه
خورده *

مرا امر شد که در این بوستان * نخر کنم بر دوستان * دیگر
نارنج از جائی بانك بر بید زد که تو کیستی که نخر بر دوستان
میکنی گفت من نارنجم، تو کیستی که بیجا بانك بر دوستان
زنی؟ گفت بیدم ناگاه ترنج از جادر آمد و گفت (بیت)
مزن دم در سخن ای مرد بیدم *

که خود در حق خود گفتی که بیدم
بید از ترنج پرسید که تو کیستی گفت مرا که ترنج گویند
بید در جواب ترنج گفت * (فرد)

نصیحت گویمت از من ترنجی *

چه راحت از تو حاصل که ترنجی

جغد گفت که من این وضع را دیدم از سیر باغ و بوستان
گذشتم و بسیر کاستان پرداختم * کل سرخ را دیدم بر تخت
زمرد تکیه زده، و از قطرات ژاله در گرانمایه برگوش

افکنده * و جواهری گوناگون بر روی بساط زبرجد سبز
ریخته * و کل زرد را دیدم بمنابه طلای دست افشار بر آفتاب
حیات آمیخته * و بر چهره کستان رنگارنگ انداخته *
و سنبل را دیدم بسان کلعداران زلف را ازین هرموی
باچندین دل عاشق آویخته * سوسن و نوگس دیدم که زبان
بتعریف باغ گشوده * و قصری در آن باغ بود که کیوان را
از رشك او در دل داغ بود * و من پرواز کردم * و بر بام آتقصر
نشستم تا زمانی تماشا کنم * باز گشتم و از کنکره قصر نگاه
کردم بمقاد (لیس فی الدار غیره دیار) اثری از آثار آنها
ندیدم * همین است که می بینی * دیگر چه گویم از بیوفائی
کلهای روز کار ناپایدار بی اعتبار * (بیت)

چو بلبل دل منه بر شاخ کلدار *

که گیری عاقبت بر خویشتن زار

هر آن قصری که سقفش بر ثریاست *

چونیکو بنگری ویرانه ماست

چون بوستان را چنان دیدم از آن روز در خرابه

جا گرفتم * و دست از آبادی برداشتم *

گر به گفت چون من این سخن را شنیدم * باریکه

فتائی رسیدم دست از مال و نعمت دنیا کشیدم * و از روز

نیاز مهر بردم * در زاویه قناعت پای در دامن شکیبائی
کشیدم، و از صحبت خلائق دوری گزیدم و در شاه راه
(یتوکل المتوکلون) نشستم، و به تنهایی بسر بردم، و دست
دراغوش صبر نموده و شکیبائی را پیشه گرفتم و دیگر در این
باب گفته اند * (نصیحت)
ای برادر خوبه تنهایی چنان کن متصل *

کز خلائق با کسان صحبت نباشد غیر دل *
ای موش تو نیز دست از مال مردم کوتاه کن صبر و قناعت را
تحمل نما و برداری را پیشه کن تا اثر تو شعشعه سر آیه
(واصبر صبیرا جمیلا) و نسیم فضل حدیث (الصبر مفتاح
الفرج) بر روزنه دل و دماغ تو لامع و ساینج گردد *
(موش) گفت ای شهریار عجب دارم از علم و فراست
و کیاست شما کاهی چیزی چند بیان میکنی که دران ریا و مکر
و دروغ ظاهر میشود *

﴿ گربه ﴾ گفت بگو آنچه حمل بر دروغ میکنی
کدامست * موش گفت لله الحمد والمنه که شهریار طالب علم
است مکر بمفاد آیه قرآن مجید (لم تقولون مالا تفعلون)
چرا آنچه میگوئی بجانمی آوری *
﴿ گربه ﴾ گفت آنچه بجا آورده شود کدامست *

(موش گفت) بجا آنچه لایق دانشمندان و بزرگان باشد که
چون من حقیر را بر کنجی پیچیده و هر ساعت بتیر خطاب
دلوز و بصولت محنت اندوز بمن دست انداز و ستم آزاری
میکنی که آیا این حال لایق ذره پروری و داد گستری باشد
این همه در حق من روا داری آخر يك التماس من قبول کن
﴿ گربه ﴾ گفت التماس تو کدامست (موش) گفت
توقع از تو دارم که مرا امر خص نمائی تا در این اطراف سعی
نموده نقلی بجهت سرکار بهم رسانم و بیاورم و عهد کنم که بخانه
خود نروم مبادا شهریار را دغدغه بخاطر رسد *

﴿ گربه ﴾ گفت در این اطراف نقل از کجا بهم میرسد که تو
از برای من بیاوری (موش) گفت در این حوالی دکان
بقالی هست و جوال گر دکان دارد هر گاه خواهش داری
همه را در خدمت تو حاضر کنم *
﴿ گربه ﴾ گفت ای موش گر دکان بقال بچه کار من میاید *
﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار حلوی رنگینک و حلوی
آرد که شنیده از همین مغز گر دکان است و وصف بسیار
در باب گر دکان دارم (گربه) گفت بیان کن تا بشنوم *
﴿ موش ﴾ گفت که آب گر دکان را اگر کسی بر چشم
چکاند هرگز نایبنا نشود * پوست گر دکان خشک را یکجفت

چکمه است لایق پاهای مبارک شهریار است که در روز
 برف و باران از منزل خود که اراده مطبخ و گوشه و کنار
 خانه کنی دریای مبارکت کشتی که اقدام شما از رطوبت
 محفوظ و کل آلوده نشود * این نکته پردازی در شاهنامه
 خوانده ام که رستم داستان کله دیوسفید مازندران را پیانه
 شراب خود ساخته بود * بنده هم نیز از روی شوخی پوست
 گرد کان را بنقره خام گرفته پیانه شراب ساخته * عجب
 تحفه ایست اما چه فائده که شهریار صائم هست ، و اگر نه
 برسم ارمغان بخدمت می آوردم ، و در عالم شوخی : اگر
 شهریار را میل بیازی افتد چند عدد گرد کان از نشیب بفراز
 و از فراز به نشیب اندازم و غلطیدن او شوق و رغبت
 تمام دارد * ﴿ نظم ﴾

صبحدم بقال بکشد برویم گرد کان *

من ز بهر گرد کان گردم بگرد گرد کان *

مادو شخص از بهر تحفه روز شب *

من بگرد کرده کان جوهری سرگرد کان *

﴿ گربه ﴾ گفت ای موش بهوش سر ما خورده را برو دت
 هوا و سرما بکار نمی آید ، و تشنه آبر در تلاطم دریا و غدیر
 سیراب نمیسازد * صنعت و بازی گرد کان بچه کار من می آید

﴿ موش ﴾ دانست که گربه گرسنه است * گفت ای
 شهریار دیروز ران راست کنجشکی رایخی کرده ام ،
 و چند قرص کلوچه قندی با هم در گوشه ذخیره کرده ام ،
 و هرگاه شهریار مرا مرخص میفرماید بروم و آنرا
 بیاورم بخوری *

﴿ گربه ﴾ ناخن خیال در یخی پخته فرود رفت و سمند
 حرصش کرم عنان گردید * زمام اختیار از دست بداد ، و در این
 مقام لسان حال (موش) باین بیت گویا بود *

عنان من که رها میکنی نمیدانی *

که با هزار کندت دیگر بدست نیایم *

﴿ موش ﴾ خود را از دست (گربه) رها کرد خود را

در سوارخ خانه انداخت * تنی چون برک بیدلر زان ، و دلی
 چون سید خورده بسنان با خود گفت که دیگر روزها از خانه
 بیرون نروم تا شب در آید * و شب آرام نکیرم تا صبحدم
 در آید * ساعتی آرام گرفت و پس از دل طپیدن آرام شد *
 و بعد از آن به تنعم و چیز خوردن مشغول شد ، و بعد
 از زمانی این بیت برخواند *

ای دل زدست دشمن چون یافتی رهائی *

فارغ نشین که روزی عمر دوباره یابی *

﴿ گربه ﴾ ان شب وروز منتظر و مضطرب و حیران، کاه میگفت که اگر موش نیاید چه خواهی کرد و چه تدبیر خواهی ساخت و این بیت را میخواند *

با این همه عقل و دانش و هوش *

نایاب بشد دست و زبان دیده و کوش *

بستی لب و چشم خویش کشتی خوا موش *

حیران و پریشان دلی از حیلۀ موش *

و کاه میگفت باخود که البته خواهد آمد، و چون در جمع کردن سفره و صحن میباشد اندک طولی بهمرسد مانعی ندارد یا آنکه موش را امری رخ داده که در آمدن تاخیری واقع شده است *

﴿ نظم ﴾

آنچه من امروز کردم از ره رحمت بموش *

در همه عالم برادر با برادر کی کنند *

و کاهی هم میگفت البته موش دیگر بدستم نیاید *

کسی که یافت ز چنگال من بحیلۀ رهائی *

اگر بدست بیاید بدانکه عقل ندارد *

الحال مرا باید انتظار کشید تا بهینم چه میشود *

والحاصل یا خوشحالی و شاد کامیست یا آنکه باعث

تأسف و پشیمانی و ندامت و حسرت و غصه و سرزنش

و یا تسخر باری آورد و دل در این گفتگو بسته با جگر خسته حیران و مهر حرکتی پای مورچه را قیاس پای موش میکرد تا بحدی که دیده انتظار ی گربه از آمدن موش سفید کشته، و چون سک چهار چشم کرد دید که ناگاه (موش) در سوراخ دیوار چشمش بگربه افتاد * دید که گربه در انتظار است، و دم از گفتگو بسته *

﴿ موش ﴾ در انحال گفت السلام عليك ای شهریار

﴿ گربه ﴾ گفت عليك السلام ای موش چرا دیر آمدی * بسیار

انتظار کشیدم بسبب ملاقات و مؤانست که میان ما و تو واقع شده آنچنان مهر شما در سینه من جا گیر شده از ساعتی که از یکدیگر جدا شده ایم آرام نکر فته ام * و این بیت را بر خواند *

دوستان چون برگهای غنچه از یک خلوتند *

تا جدا اگر دیده از دیگر پریشان میشوند *

باری ای موش بکجارتی (موش) گفت رفتم که بجهت شهریار

کلوچه قندی و یخنی بیاورم *

﴿ گربه ﴾ گفت آوردی موش گفت ای شهریار معذور

بدار که در خانه اطفال خورده بودند و چیزی بهم نرسید

چون بنده مدتی مدید در خدمت شما بودم اطفال کمان

گرده بودند که من جائی بهممانی رفته ام ایشان خورده بودند
چند نفر را باز داشتم که بره بکشند اول دل و جگرش را
قلیه سازند تا شهریار ناشتائی کند * آنکاه تتمهٔ او را صرف
چاشت و شام بکنند و قدغن شده که يك ران را سقش را
قورمه نمایند ، و ران دیگر را یخنی نمایند ، و تتمهٔ او را
چلو کباب بسازند و تا مدتی مدید در مقام تعریف بود *
و هر لحظه تمسخر و ریشخندی مینمود *

﴿ گربه ﴾ گاهی از جهت خام طبعی باخود میگفت
اگر چه مدتی صبر واقع میشود اما عجب سفرهٔ رنگینی
خواهد کشید * جای دوستان و عزیزان خالی خواهد بود *
و گاهی میگفت که مکر و حرامزاده گی موش زیاده از آنست
زیرا که تدویر و حيله جبلی ذات شریف اوست * میترسم که
انتظار بکشم و عاقبت چیزی در جائی نباشد *

﴿ گربه ﴾ گفت ای موش جزای من این بود که چنین مروتی
در حق تو کردم و تو حالا بمن در مقام مکر و تدویر سخن
میگوئی ، و همچنین مینماید که قول و بول تو یکحال دارد
هر وقت که خواهد بیاید ، و هر وقت که نخواهد نیاید *
﴿ موش ﴾ گفت ای گربه اگر تو را عقل میبود آنوقت
از دستم نمیدادی *

ای عزیزان این گفتگوی موش و گربه را کمان نبرید که
بپهوده است (موش) نفس اماره شما است که بمکر و حيله ها
میخواهد از دست عقل خلاصی یابد و پیروی شیطان کرده
فساد کند ، بعد از آن باین تمسخر ریشخند نماید ، و هر زمان
بنائی و هر لحظه بنعمتی اختیار از دست عقل بریاید *

ای دوستان باین طریق وصولت و شوکت کربه موش را
بتصرف خود در آورد * عاقبت بنان و یخنی که از موش
شنید اینچنان ملایم شد و طمع پرده فراموشی بردیده بصیرتش
گذاشت تا آنکه فریب خورده موش را از دست بداد
اگر عنان از دست بدست نفس اماره ندادی از نیل بمقصود
محروم نمائی *

و مطلب از این حکایت اینست که در هر لفظی چندین
وجه از نصیحت ظاهر میگردد * اما توقع آنکه قیاس نکنی
که بهر کس برسی بگوئی که شخصی خوش طبعی است
باری از روی خواهش دل و هوش * نصیحت بر آرز قصهٔ
گربه و موش * تا حقیقت نفس شهوت که جواز اینها
از شدت رغبت و خواهش بهم میرسد بدانی و بیانی و بحقیقت
فنائی دنیا ، و اوضاع او که بزبان (گربه) نقل کرده دریابی *
دیگر از (موش و گربه) از هر باب نقلها خواهی شنید

واز تصوف موش و شرع گربه مباحثه و مجادله بسیار خواهی
دید * اما چه حاصل میترسم بمطالعی که بکمال درک و شعور
آراسته نرسید و نصیب کم طبعان کم سود شود، ورنج این
حقیر ضایع گردد * ﴿ بیت ﴾

آورده ام از بحر بیرون در کهربار *

تا بر سر بازار دکانی بکشایم *

قدم شده خم بر سر بازار تکبر *

تا گوی زمینان سعادت بریایم *

ترسم که شود مشتری کم شناسد *

کز بیم باین شش در معنی بکشایم *

مطلب آنکه خواننده کان و مستمعان بکمال تدبیر و تفکر
در این نظر نمایند تا روزه خاطر خود را از پرتو این انوار معانی
روشن گردانند *

﴿ حکایت ﴾

باز آمدم بر سر صحبت موش و گربه * گربه خون دل میخورد
و میگفت (ایموش) طریق دوستی و مهربانی چنین نباشد که
تو با من کرده (موش) گفت چه کرده ام : خواستم به نیم
اعتقاد تو در حق من در چه مرتبه است و اگر نه بدوستی قدیم
قسم که چند نفر را باز داشته ام در هر وقت که اطعمه پخته

شود مرا خبر کنند چون دانستم که شمارا تنها نشستن
مشکل است آمدم تا صحبت بدارم *

﴿ گربه ﴾ گفت ایموش چیزی خوانده (موش)
گفت کوره سوادى دارم اما در نحو و قوف و مهارتی
تمام دارم گربه گوش بقول موش نموده با هم بصحبت مشغول
گردیدند *

(گربه) گفت ایموش دیوانه خواجه حافظ را خوانده
گفت بلی هرگاه میخوانم از خانه بیرون آیم فالی از دیوان
حافظ میگیرم و چندی از مقام راک و پنجهگاه میخوانم
و بیرون می آیم *

(گربه) گفت ایموش پس اواز هم داری (موش) گفت
بلی گفت در پرده شناسی آیا مهارتی داری گفت بلی علم
موسیقی را هم خوب میدانم *

(گربه) گفت پس معلوم است که در مقامات دستی
داری، گفت بنده در مقامات مهارت تمام دارم، گربه
با خود خیال کرد و گفت میتوان بطریق در سفره آوردن
و نیاوردن موش اطلاع یافت * و هر چند سفره نیاوردن
موش بر من یقین است لکن شك دارم در میانه لا و نعم
بلکه شکی در لا و یقینی در نعم، دیگر گفت ایموش دیوان

خواجه حافظ نژد بنده هست خواهی در باب نمك خوری
وصافی و راستی بایکدیگر فالی باز کنیم ﴿موش گفت﴾
بسیار خوبست ، گربه کتاب را برداشت و نیت کرد که
آیا موش این وعده سفره که بامن کرده است راست
و یاد دروغ است و یا اینکه مکر و حيله کرده است .
کتاب را باز کرد این غزل آمد *

نقد صوفی نه همین صافی بیغش باشد *

ای بسا خرقة که شایسته آتش باشد *

صوفی ما که زورد سحری مست شده *

شام کاهش نکران باش که سرخوش باشد *

خوش بود کر محك تجربه آید بیاں *

تاسیه روی شود هر که دروغش باشد *

چون ابن فال را با هنك شهناز بر خواند یافت که موش دروغ
میکوید ، موش نیز از این معنی متفکر شده گفت عجب فالی
بموافق دروغ آمده است (گربه) گفت ای موش تو در این
فال چه میگوئی موش گفت این فال را به نیت مشوش
برداشته باید بنده خود نیت میکنم تا چه برآید (گربه گفت)
خوبست شما نیت کنید ، موش کتاب را برداشت و نیت
کرد این غزل آمد *

صوفی نهاد دام و سر حقه باز کرد *

بنیاد مکر با فلاك حقه باز کرد *

بازی چرخ بشکندش بیضه در کلاه *

زیرا که عرض شعبده با اهل را ز کرد *

گربه گفت ﴿ای موش﴾ از این بهتر و خوشتر فالی نمیباشد

زیرا که تو صوفی و من طالب علم مرا اهل را ز کردند زیرا که

ما اهل درس و بحثیم * الحال بر من ظاهر شد که تو دروغ

میکوئی و در مهربانی موافق نیستی *

﴿موش گفت﴾ ای شهریار مرا شرمنده کی میدهی و من نام

تورا صریح بخوانم و خیانت و بیمبری تو را ظاهر گردانم *

﴿گربه گفت﴾ کدامست (موش) این بیت را بر خواند *

ای کبك خو شخرام کجا میروی بناز *

غره مشو که گربه زاهد نماز کرد *

ای ﴿گربه﴾ چرا ما و تو هر دو سر گردان و در انتظار

یکدیگر نشستیم باشیم و بیهوده در مکر و حيله بر یکدیگر

گشاده و حقیقت آنکه دل من با تو صافست اما دل تو را

صاف نمی بینم و اگر نه چه معنی دارد که مکرر حرف

ازمایش میزنی آخر الامر محبت بنده بر تو ظاهر میشود *

باری اگر ای شهریار هرگاه دماغی داری تا رسیدن سفره

داستانی بیان کنم *

﴿ گریه گفت ﴾ خوبست بیان فرمائید *

﴿ موش گفت ﴾ آورده اند که در شهر بخارا پادشاهی بود ، و آن پادشاه را برادری بود ، و پادشاه دختری داشت و برادر پادشاه هم پسری داشت : در حالت طفولیت آن پسر و دختر با هم عهد و میثاقی بهم بسته بودند که آن پسر بفر از آن دختر زن نگیرد و دختر نیز بشرح ایضا * چون مدتی از این عهد بگذشت برادر پادشاه وفات یافت ، و وزیر پادشاه فرصت یافته دختر آن پادشاه را از برای پسر خود بخواستکاری عقد نموده - اما چون پسر برادر پادشاه این مقدمه را استماع نمود پیغامی بدختر عمر فرستاد که مگر عهد قدیم را فراموش کرده * در جواب پیغام داده بود که ای پسر عمر خاطر را جمع دار که من از توام و تو از من اما چون اطاعت پدر امریست واجب لا علاج راضی به پسر وزیر شدم * اما در شب عروسی وعده ما و شما در پشت درخت کل نسترن که از کلهای باغچه حرم است * چون این خبر به پسر رسید خوشحال گردید و صبوری پیش گرفت چون مدتی از این بگذشت وزیر اسباب عروسی درست کرده ، و عروس را در خانه داماد آورده : در همان شب برادر

زاده پادشاه کمندی را برداشته که شاید خود را داخل باغ نماید * قضا را مشعل داران را دیده که مشعلها روشن ساخته جمع کثیری از خدم عروس و داماد در تردد بودند ، پسر فرصت یافته خود را در زیر درخت کل موعودی (نسترن) پنهان ساخت چنانچه نیمی از شب بگذشت و خدمه ها آرام گرفتند داماد خواست که با دختر نزدیکی نماید دختر عذری آورده افتابه برداشته و از قصر بیرون آمده که رفع قضای حاجت نماید بدین بهانه خود را خلاص کرده بی نهایت دل دختر در فکر بود که آیا پسر آمده باشد یا نه چنانچه داخل باغ شده باشد خوبست والا که مشکل است باتفکرات بسیار دختر در خیال بان میکرد دید تا اینکه بدرخت کل معهود رسید * چون پسر صدای پای دختر را شنید برخواست و نگاه کرد دختر را دید رفت و خود را در قدم دختر انداخت * دختر گفت الحال محل تواضع نیست بیانا بطوبیله رفته دو سراسب بزیر زین کشیده سوار شویم و بدر رویم پسر با دختر آمد قضا را مهتران در خواب بودند * دوسر اسب را زین نموده و زر و جواهر بسیار را در حقه گذارده سوار شدند و روی در راه نهادند *

اما پسر وزیر که داماد باشد دوسه ساعت انتظار عروس را

کشید دید که دختر دیر کرد * از حجله بیرون آمد هر چند
تفحص کرد اثری از آثار دختر ندید و پایشان کردید * ترك
خانه پدر و اوضاع زنده کی را کرده * در همان شب و همان
وقت در طویله آمد و سوار اسب کردید سر در پی دختر نهاده
روانه شد *

﴿ تمثیل ﴾

﴿ موش ﴾ گفت ای گربه به حال این قصه نقل ما و تست
اگر پسر در حجله دست از دختر بر نمیداشت اکنون چرا
سرگردان می بود *

﴿ گربه ﴾ چون این سخن از موش شنید بفکر
فرورفت و فریاد برآورد (و گفت) ای موش بر من استهزاء
میکنی و حالا که مرا در خانه خود نگاه داشته دام سرور
و تمسخر فروا گذاشته * امیدوارم که خداوند عالمیان مرا
یکبار دیگر بر تو مسلط گرداند *

﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار بز رکان را حوصله از این
زیاده میبایست باشد بیک خوش طبعی و شوخی از جای
در آمدی * خاطرت جمع دار که مخلصیت برجاست چرا
نه پرسیدی که پسر دختر و پسر چه آمد *

﴿ تنمّه حکایت ﴾

چون دختر و پسر از شهر بیرون آمدند طی منازل و قطع

مراحل نمودند تا بساحل گاه دریا رسیدند از اتفاق کشتی
مهیایستاده * کشتی بانرا بمشتی زرو جواهر رضا نمودند و سوار
کشتی شدند و راه دریا را پیش گرفته و این بیت را میخواندند
کشتی بخت بگرداب بلا افگندیم *

تا مگر باد مرادش ببرد تا ساحل *

ناخدا را چه محل گر نبود لطف خدا *

باد طوفان شکند یا که نشیند در کل *
قضارا چون بمیان دریا رسیدند بخاطر دختر رسید که
در آن حال که حقه زرد را آوردند و زری بنا خدا دادند
حقه را فرا موش کرده و در ساحل مانده * چون این
واقعه را پسر شنید سنگی بران کشتی بسته و سوار بر اسنیک
گردیده ، و برگشت که حقه زرد را یافته بردارد و برگردد *
بعد از رفتن پسر طمع ناخدا بحرکت آمده گفت این دختر را
خدا ایتعالی نصیب من کرده است * از نادانی انشخص
بود که این در گرانمایه را رها کرد و بطلب زر رفت
و ناخدا نزدیک دختر شد و خواست نقاب از روی دختر
بردارد * دختر بسیار عاقل و دانشمند بود * با خود فکر
کرد که در این وقت اگر تندی کنم مرا در دریا خواهد
انداخت پس باید بحیله و تدویر این را بخواب بخر گوش برده

و هم دفع الوقت کنم زیرا تنیدی و تیزی بکار نمی آید، پس در آن دم بکشتی بان گفت ای مرد من ازان توام اما بشرطی که عقد دائمی که آیین عروسی است ننمائیم چرا که فعل حرام از راه عقل و مروت دور میباشد * کشتی بان بزبان قبول دار شد و لنگر از سر زورق تمام برداشت و چادر کشتی را بر سر باد کرد متوجه وطن خود شد *

اما راوی گوید و روایت کند که چون پسر بساحل رسید و در خاطرش خطور کرد که ای دل غافل کدام دانه در و گوهر عزیز ترا زان در گرانمایه خواهد بود که تواز دست دادی و بطلب زر و زیور امدی و پشیمان شده ز دراهم نیافته باز کردید چون بدان موضع رسید که کشتی را گذاشته بود از کشتی نشانی ندید مضطرب و سرگردان گردیده آن سنبک را روانه نموده و در تفحص دختر روانه شده *

ای گربه * ا کران پسر مثل تو احمق نبود در کشتی چنان گرانمایه دختری را از دست نمی داد و از پی زر روان نمیشد که آیا ز دراهم بیند یا نه و باین مصیبت هم گرفتار نمی شد *
ای گربه * معامله ما و تو چنین است که مرا بصد

حیله بدست آوردی و عاقبت بفریب و طمع قورمه و یخنی از دست بدادی * الحال اضطراب و بیقراری سودی ندارد و فائده نخواهد داد *

سر رشته هر کار که از دست بدر شد *
باز یافتنش نزد خرد عین محال است *
کی رشته تدبیر کس از دست گذارد *

انکس که بد و مرتبه عقل و کمال است *
گر به * چون این سخن را شنید فریاد و فغان برداشت و چنگال بر زمین میزد ، و دم از اطراف می جنبانید موش دید که * گر به * بسیار مضطرب است (گفت)
ای شهریار من قبل از این عرض کردم که بزرگان از برای چنین امروهای سهل از جای بر نمی آیند و کم حوصله نمیباشند و بفرض وقوع از برای خود نمیخرند * (نظم)
گذشته عمر شدی بین وقت رفتن هوش است *

ندیده و نشنیده نصیب دیده و کوش است *
شده است سست ، دو زانو باز ریخته دندان *

هنوز در دل تو آرزوی کشتن موش است *
ای گربه * خاطر جمعدار و از راه بد بکافی عنان
معطوف دار و بشاهراه صدق و صفای مرحله انصاف

و مروت کن و بطمع خای چرا هوش از دست بدادی بنده
 از برای تو ثقل میکنم بگذار تا که (حکایت) باتمام رسد
 تابدانی که بر سر دختر و کشتیان چه آمد *

❖ ای گربه ❖ چه شود که دی سا کن شوی تا بنده این ثقل را
 از برای تو تمام کنم و اطعمه هم پخته گردد تا سفره بیاورم *

❖ ای گربه ❖ چون کشتیان دختر را برداشته میرفت
 و بساحل دریا رسید ❖ دختر گفت ❖ ای مرد تو را در
 وطن خود قوم و خویشی هست یانه * کشتیان گفت
 بلی * دختر گفت پس کشتی را در اینجا باید لنگر افکشی
 و بشهر رفته از قوم و خویش خود چند نفر را برداشته
 بیاوری و مرا بخانه خود ببری * آن مرد کشتیان سخن
 دختر را قبول کرد، و روانه وطن خود گردید که چند نفر از
 اقوام خود را برداشته، و آورده تا که دختر را باعزاز برده
 باشد اما چون کشتیان روانه شد دختر گفت خداوند ایتنا
 بتومی برم، و لنگر را برداشت و چادر را در سرباد کرده
 و بی آب و آذوقه کشتی را میراند تا بجزیره رسید دید درختان
 سر بفلک دوار گشیده * دختر آن کشتی را بیست و دران
 جزیره رفت * جزیره معموری بنظر در آورد که اقسام
 میوه های لطیف و ابله های روان که شاعر در تعریف آن گفته *

بهشتی بود کویا آن جزیره *

❖ که عقل از دیدن او گشت خیره ❖ (۱)
 رسیدم بر سرایی مثل جنت *

❖ که حق کرده عطای بی مزد و منت ❖
 دختر در آن جزیره زمانی سا کن شد که ناگاه جمعی
 از مستحقان آنجا در آن جزیره بودند چون آن دختر را
 در آنجا دیدند او را برداشته نزد بزرگ خود بردند چون امیر
 ایشان آن دختر را با آن حسن و جمال بدید که بعقل و دانش
 آراسته است از عالم فراست دریافت که این لقمه در خورد
 کلوی او نیست * گفت اگر بردارم کلو گیر خواهد شد
 و خیانت من نزد پادشاه ظاهر شود * این دختر را باید بنظر
 پادشاه برسانم * پس او را برداشته و زوجه خود را همراه
 او نمود بحرم سرای پادشاه برد و پیشکش او کرد * چون
 نظر پادشاه بآن دختر افتاد بصد دل عاشق وی گردید بان
 دختر گرمی زیاده از حد نمود * چون شب شد میخواست که
 بادختر مقاربت نماید * این دختر عذری خواست *

❖ و گفت ❖ ای پادشاه عالم توقع دارم که مرا چهل
 (۱) افاد الفاضل الجلیل نور الدین بك مصطفی بان لفظ خیره
 بالمعجمة ماخوذ من الحيرة بالحاء المهملة بمعنى التحير اه

روز مهلت دهی بعد ازان هر قسم رأی و اراده پادشاه باشد بعمل آورم و پیش گیرم * پس پادشاه از بس که او را دوست میداشت چهل روز او را مهلت داد * روز بروز شوق پادشاه به دختر زیاده میگردید * و آن دختر بطریق خاص رفتار میکرد که تمام اهل حرم محبت او را در میان جان بسته و يك نفس بی او صحبت و عشرت نمی نمودند * شبی از شبها آن دختر باز نان حرم سرا در صحبت بود تا سخن از امواج دریا و تافتن انوار افتاب بروی دریا به نحوی بیان نمود که اهل حرم همه اراده سیر در یاشد * و همچنین یکدیگر قرار دادند که در وقت معین بعرض پادشاه رسانند و رخصت گرفته بسیر دریا روند *

اما چون کشتیان بخانه رفت و از اقوام خود چند نفر جمع نموده خود را بساحل دریا رسانیدند که آن دختر را از ساحل برداشته و بخانه برند و بخاطر شادی عروسی نمایند * چون بکنار دریا آمدند اثری از کشتی و دختر ندیدند * کشتیان ندانست که غم کشتی را خورد یا غم دختر از این حالت بسیار محزون شد دست بر سر زد و کریان را چاك نموده و از اندوه دختر ساحل دریا را گرفت و از عقب دختر روانه شده *

ای گربه * مقدمه * کشتیان شبیه است به مقدمه من و تو * اگر کشتیان دختر را از دست نمداد الحال در ساحل دریانمید وید و اگر تو هم مرا از دست نمدادی این معطلی را نمیکشیدی و حال که مرا از دست دادی این از احق تو است و حالا هر چه از دست می آید کوتاهی مکن * اگر آن کشتیان دختر را بدست می آورد تو هم مرابدست خواهی آورد و چون * گربه * این سخنان می شنید از روی غضب و قهر فریاد برآورد و گفت ای موش چنین مینماید که مرا سرگردان و امیدوار مینمائی * بعد از مدتی سخنی چند بروی کاردری آوری که سبب مأیوسی من میشود چنین که معلومست پس رفتن یا توقف اولی تراست * موش * گفت ای گربه مرا قدرت و منع نمودن نزد شهریار نیست نهایت آنکه موافق حدیث پیغمبر صلی الله علیه و آله که فرموده (الناس احرار والراجل عبد) یعنی اگر امیدی بخود قرار میدهی از امیدی که داری منقطع میسازی و اگر امیدی قرار ندهی فارغ و ازادی میشوی * پس اگر خواهی برو پس فرمان و متابعت کن تا رشته امید بمقراض مصری قطع نگردد و شمارا اندك صبر باید کرد * اکنون تأمل کن و به بین که بر سر دختر و کشتیان چه آمد *

﴿ موش ﴾ گفت که چون دختر و اهل حرم اقرار با هم کردند که بعرض پادشاه رسانند و رخصت بگیرند که دریا را سیر کنند چون صبح شد قضا را در آن روز پادشاه صاحب دماغ و خوشحال بود و با اهل حرم بصحبت مشغول شد و از هر جائی سخن در آوردند تا که سخن از دریا بمیان آمد یکی از اهل حرم که پادشاه او را بسیار دوست داشت گفت توقع از پادشاه دارم که ما را بسیر دریا رخصت دهد یا آنکه خود قدم رنجه داشته بکشتی نشسته همچنین که خورشید عالم گیر کشتی خود را بروی دریای نیلگون فلك دوار روان میبازد و اهل حرم همچنان ستارگان که دور افتاب را فرو گیرند ماه نیز دور ترا گرفته و دریا را سیر کنیم پادشاه از دختر پرسید که تو را هم خواهش سیر دریا میشود *

دختر گفت ای شهریار چون اهل حرم میل سیر دریا دارند هرگاه ولی نعمت فرمان رخصت شفقت فرماید سبب لطف و مرحمت خواهد بود * پس پادشاه خواجه سرائی را فرمان داد که فلان روز شوارع دریا را قرغ (۱) کن و چهل کس از اهل حرم را نام نوشت و باد ختر به سیر دریا فرستاد *

(۱) قرغ مثل قوروغ و قوروق من مصدر قوروغ مق مساوی قوروق کذا فی قاموس العلامة المفضل نور الدین بك مصطفی .

خواجه سرائی قرغ نمودند، و آن چهل حرم و آن دختر را در ساحل دریا رسانیدند و در کشتی نشستند و لشکر کشتی را برداشته و کشتی را برانند و خواجه سرائی تیر بر حله کمان پیوسته و چشم انتظار در راه گذاشته که که دختر بر میگردد و دختر با اهل حرم سه روز کشتی ایشان بروی آب میرفت و خواجه حرم دید که اثری از برگشتن اهل حرم ظاهر نشد آمد و حقیقت را بعرض پادشاه رسانید و پادشاه از این سر رشته بسیار غمگین گردید و بر آشفته شده غواصان، و ملاحان را طلب نموده، و بروی دریا روان ساخت * هر قدر پیش جستند کمتر یافتند بر کردیدند و بعرض پادشاه رسانیدند که اثری از دختر و اهل حرم نیافتیم پادشاه از سرتاج و تخت گذشته دنباله دریا را گرفته * بر کردیم به نقل پادشاه *

﴿ ای گربه ﴾ اگر پادشاه طمع خام بان دختر نمیکرد پس حرم خود را همراه نمیکرد و بخواجه سرائی اعتماد نموده نمی فرستاد * و این همه از این نمی کشید * حالا ای گربه قضیه که بر تو واقع شده کم از این قضیه نیست که بیجهت مرا از دست گذاشتی حیران و سرگردان و نه راه پیش و نه عقب و ساعت بساعت غم و الم تو زیاده می افزاید *

ای گربه * اگر پادشاه در رخصت دادن اهل حرم اندك تأمل میکرد سرگردانی و آزار و الم نمی کشید و اگر تو هم دست از من برنمیداشتی حالا پشیمان نبودى (گربه) از این حرف آتش غیرت در کانون سینه اش شعله ور گردیده ، فریاد و فغان بر کشید و گفت ای موش ستمکار در مقام لطیفه گوئی برآمده * امیدوارم که خداوند عالمیان مرا یکبار دیگر بر سر تو مسلط کند موش پشیمان شده ، و باخود گفت دشمن از خواب بیدار کردن مرتبه عقل نمیشد * سخن برگردان ، و گفت ای گربه یکبار دیگر دوستی و برادری را خالص گردانیم ، و ما بقای عمر عزیز را در نظر داریم و بایکدیگر صرف کنیم *

باز گفت ای گربه دانستی که بر سر حرم و دختر چه آمد
 * گربه * گفت نه گوش شنیدن و نه درك فهمیدن بر من مانده است * مگر ای موش نمیدانی که انتظار و امید و تزلزل و سودای مغشوش چه بلائیست *

* موش * گفت انشاء الله چون سفره بمیان آید عقد اخوت را در حین نمك خوری بایکدیگر تازه خواهیم کرد و برادری با هم بر تبه کمال خواهیم نمود نشنیده که گفته اند *

هر کس که خورد نان و نمك را نشناسد *
 شك نیست که در اصل خطا داشته باشد *
 اکنون زمانی مستمع باش که تا مثل تمام شود و سفره رسیده باشد * و حالا بشو که بر سر دختر و اهل حرم چه آمد چون دختر لنگر را برداشت و کشتی روان شد بعد از هفت یوم کشتی بجزیره رسید و انجانگر کردند و بیرون آمدند و در آن جزیره در سیر و گشت بودند قضا را همیشه کشتی ایشان را بدید و خبر پادشاه داد * حاکم آن جزیره بطلب ایشان فرستاد * و ایشان را برداشته بخدمت پادشاه آوردند * پادشاه را چون نظر بآفت دختر افتاد بفرست یافت که این دختر بانواع کمال و حسن جمال آراسته است * از دختر پرسید که سرگذشت خود را نقل نمائید دختر سرگذشت خود را نقل کرد * پادشاه را بسیار خوش آمد و او را بسیار عزت کرد و در عقب دیوان خانه خود پس پرده جای داد و فرمود که ندا و تنبیه کنند بدروازه بانان شهر و کدخدایان و رؤسای محله که هرگاه غریبی داخل این شهر گردد او را بدیوان خانه پادشاه حاضر سازند * چون یک هفته از این مقدمه گذشت يك روز دروازه بان آمد و عرض کرد که شخص غریبی آمده * او را بدیوان

خانه پادشاه حاضر ساختند چون آن مرد غریب داخل شد دختر از پشت پرده نگاه کرد دید که پسر وزیر که شوهرش باشد آمده است پادشاه پرسید که از کجا می آئی آن مرد آنچه بیان واقع بود عرض کرد بی زیاد و کم * پادشاه رو به پشت پرده کرده از دختر تحقیق نمود * دختر گفت راست میگوید * پادشاه مهمان داری برای او تعیین نموده و گفت او را نگاه داری نمایند * چون مدت یکماه بگذشت دروازه بان آمد و عرض کرد که شخص غریبی دیگر آمد امر شد که او را داخل بارگاه کنند چون آن شخص را داخل بارگاه کردند پسر عم خود را دید بسیار خوشحال گردید پس پادشاه از او استفسار نمود * پسر سر گذشته را بسبیل تفصیل نقل نمود * پادشاه از دختر پرسید که راست میگوید دختر عرض کرد که بلی * پادشاه مهمان داری برای او تعیین نموده که او را عزت نمایند * چون مدت بیست روز دیگر بگذشت دروازه بان آمد و مرد غریبی را باتفاق خود آورده * دختر نگاه کرد مرد کشتییان را بشناخت پادشاه حقیقت حال را از او پرسید کشتییان خلاف عرض کرد که من مردی تاجر مباحمی بکشتی نشستیم از قضا کشتی من طوفانی شد من بر تخته پاره مانده و حال با ین موضع رسیده ام

پادشاه از دختر سؤال کرد * دختر عرض کرد که خلاف میگوید این همان کشتییانست که دندان طمع بر من کشیده بود * پادشاه شخصی را فرمود که او را در خانه خود نگاه داشته روزی يك نان باو بدهد اینقدر که از کرسنکی نمیرد چون چند روز دیگر بگذشت باز غریبی را آوردند * پادشاه حقیقت حال را از او معلوم نمود گفت ایشهر یار نامدار در طریقه خود میدانم که در هر حدیثی دروغ باعث خفت است اما گاهی بجهت اموری چند دروغ لازم می آید: چرا که اگر کسی از مسلمانان بفرنك رود و گوید که فرنگم بجهت تقیه یا آنکه مسافری در بیابان بدزد بر خورد و دزد احوال پرسد که چیزی داری آن مسافر بجهت رفع مظنه گوید که چیزی ندارم و از ترس قسمها یاد کند باوجود آنکه داشته باشد * خلاصه ای پادشاه بنده بعقیده خودم از راستی چیزی بهتر نمیدانم * اما راستی که شهادت بر خیانت در امانت است و دلیل بر حماقت و بی عقلیست لابد او را پنهان داشتن و دروغ گفتن بهتر خواهد بود چرا که اگر راست گویم شونده بر من غضب کند و خود خجالت برده باشم بیان او را چگونه توانم کرد چنانچه شیخ سعدی علیه الرحمه در کلماتش گفته است *

﴿ بیت ﴾

دروغ مصلحت آمیز *

به از راست فتنه انگیز *

راستی موجب رضای خداست *

کس ندیدم که کم شده از ده راست *

پس ای پادشاه راستی از همه چیز بهتر است * پادشاه
رو بسوی آن دختر کرد و پرسید که این را می شناسی دختر
گفت بلی این آن پادشاه است که چهل حرم او را آورده ام چون
پادشاه سر رشته را معلوم نمود گفت ای غریب ماقبل از بیان
همه را میدانیم احتیاج به بیان تو نیست اینقدر خجالت از آن
گفتگو کشد که قریب بمردن او شد *

ای گربه * بسیار درست می آید این مقدمه بامقدمه
من و تو زیرا که پادشاه این هم غم و غصه و سفر دیدن و ازدیوان
پادشاه عادل خجالت کشیدن همه بسبب آن طمع بود که
با آن دختر داشت * تو نیز * ای گربه * اگر بقورمه
و یخنی طمع نمی کردی و مرا از دست نمیدادی این انتظار
و سرکردانی نداشتی *

(گربه) فریاد برآورد * موش * این شعر را بخواند *

گر از غم دل زدید کان خون باری *

دامان تو طوفان شود اند رزاری *

امید تو حاصل نشود در بر من *

بیهوده کشی از طمع خود خواری *

(گربه) دست بر سر میزد و میگفت اگر در اینوقت
ملك الموت مرا قبض روح میکرد بهتر از این گفتگوی
تو بود مرا کجا چنین بود که چون بدر خانه تو آمدم باین همه
نیکی و مروت که من در حق تو کردم : عاقبت تو هم نیکی
در حق من خواهی کرد * اکنون معلوم من شد که توجه
در خاطر داری *

* موش * گفت ای گربه نمیدانم چرا اینقدر کم حوصله *
در مصاحبت و رفاقت و خوش طبعی دروغ و راست بسیار
گفته میشود و تو بر یک طریق ایستاده و همه را بر است
حمل میکنی مشکل است که رفاقت ما و تو بی رنجش خاطر
بسر رود و اگر نه دو کلاه دیگر از تمثیل یش نمانده است که
باتمام رسد و قورمه هم پخته شده و یخنی هم آورده خواهد شد
حال مستمع باش تا بدیوان پادشاه عادل برسی و به بینی که بچه
قسم بعدالت کوشیده *

اولا پسر وزیر را طلب کرد و گفت ای پسر وزیر چون
مدت مدید زحمت کشیدی تو را از امرای خود دختر بدم
و جمعیت بسیار همراه تو کنیم تا تو را بوطن خود برسانند *

پسر وزیر چون آزار مسافرت بسیار کشیده بود خوشحال گردید پس پادشاه تهیئه اسباب عروسی را مهیا نمود دختری از وزراء خود را بجهت پسر عقد بست و عروسی نمود و به پسر داد ، بعد از آن پسر را طلبیده جمعیت بسیاری همراه او نموده گفت ای پسر چون بوطن خود میروی شاید آن دختر پادشاه که بعقد تو بود زنده باشد در مملکت دیگر بدست کسی گرفتار باشد و تو او را نتوانی یافت چنانچه بتصرف کسی اید از برای دنیا و آخرت تو هر دو نقصان دارد و مورث سرزنش خواهی بود * پسر گفت ای پادشاه او را بمصلحت شما مطلقه میسازم فی الحال صیغه طلاق او را جاری نمود و دختر را طلاق داد و پادشاه پسر وزیر را روانه کرد *
 ﴿ ای کربه ﴾ تو هم باید طلاق خام طمع را بدهی و عروس غیر را برداشته با توکل و قناعت متوجه وطن اندوه شوی بهرکاری که باشد ابتدای او بنادانی *

در آخر حاشاش نبود بجز درد پشیمانی *

﴿ کربه ﴾ فریاد برآورد و گفت ای موش این مرتبه خوش طبعی را از حد گذرانیدی ﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار در تمام عمر خود روزی مثل امروز بر من خوب نگذشته است در اول روز بچنگال چون تو بیمرت و ظالمی گرفتار و در

آخر روز من فارغ و تو بدرگاه بخشش و کرم من امیدوار ﴿ کربه ﴾ گفت که دیگر یش از این طعنه و سرزنش از زبردستان نمیتوان شنید بیابرو تا وقت دیگر باز با خود گفت اینهمه صبر کردی لمحۀ دیگر سهل است شاید که کاری ساخته شود والا که آخر الامر میتوان رفت * بعد از آن ﴿ کربه ﴾ گفت که ای موش یش از این آزار ما کردن لایق نیست چرا تو اینقدر بر ما استهزاء میکنی ﴿ موش ﴾ گفت همان حرف اولی را میزنی نه من تو را خبر کردم که خوش طبعی بسیار ممدوحست میباشد تو از هیچ سخنی زنجی * اکنون گوش دار تا به بینی که پادشاه عادل با دختر و کشتی بان و پادشاه طامع و پسر چه میکنند پس روزی دیگر پادشاه کشتی بان را طلبیده و خطاب کرد که ای حرامزاده سخن خلاف چرا گفتی من از باطن کردار تو را میدانم در صورتیکه شخصی تو را محرم خود بداند خیانت لایق آنکس است ! اکنون تو را بجزای خود میرسانم *

فرمود که تا او را بسیاست تمام بکشند *

﴿ ای کربه ﴾ گویا یکيست مقدمۀ تو وان کشتی بان که خیانت در حق آن پسر کرد و تو مرا بکنج عجز پیچیده بودی و میخواستی بضرب چنگال پاره پاره نمائی و خیانت

نسبت بمن در خاطر داشتی اکنون جزای تو حسرت
و ندامت است * اما کشتن از من نمیآید تا وقتی که خود
به جزای خود برسی *

﴿گربه﴾ گفت آه از گردش دوز کار و از بیعقلی
ولا ابالی گری من که بحیله مطلب خود را اسیر تو ساختم *
﴿موش﴾ گفت ای گربه * این طبع نازکی و مغروری
که تو را هست با کسی رفاقت و مصاحبت مکن *
﴿گربه﴾ گفت * یش از این چگونه تاب بیاورم (موش)
دیگر سلوک اختیار کرد (گربه) موش را آواز داد موش
جواب نداد لحه که برآمد صدای موش بگوش گربه رسید
پرسید که کجا بودی موش در جواب گفت ای شهریار در فتم
تابه بینم که کار سفره بچه سرانجام رسیده دیدم گوشت
پخته و حلوا آماده گردیده اما هنوز بریان درست نشده تا این
دو کله نقل شده سفره آماده شده است *

پس ای گربه بگویم دیگر مستمع باش تا به بینی : روز
دیگر پادشاه عادل پادشاه خائن را طلبیده و آن چهل حر مرا
فرمود که آوردند گفت ای مرد حقیقت کار تو بر من معلوم
شده که از آن خیانت که در خاطر داشتی این مهرنج و تعب را
کشیدی و مدتی از ملک و لشکر باز ماندی چنانچه از تو

خیانت بظهور رسیده * و حالا که آن چهل حرم تو بدست
تو آمد دیگر توبه کن از این امر قبیح چرا که پادشاهان
پاس دار عصمت مردم اند * گنج بسیاری باو بخشید
و او را روانه ملک خودش نمود *

(ای گربه) تو نیز بامن خیانت در نظر داشتی * اکنون
من تو را باعزاز و اکرام تمام بسر منزل خود میفرستم
(گربه) آمد و کشید و بنیاد فریاد کرد و گفت خداوند روزی
باشد که این قضیه بر تو گذشته باشد (موش) گفت ای
گربه * نادان دماغ سرشار سفره در را هست اینقدر صبر کن
که مثل تمام شود بعد از آن معلوم تو خواهد شد که مهربانی
این حقیر با آن شهریار چه مقدار است * زمانی مستمع باش
پادشاه آن پسر را طلبیده و گفت ای پسر تو دختر را به بینی
میشناسی یانه گفت بلی میشناسم پادشاه آن پرده را از پیش
برداشت * پس چون پسر دختر را دید تا نیم ساعت حیران
و متعجب بود که ایامن این واقعه را در خواب می بینم یا در
بیداری آخر الامر پادشاه دختر را عقد و بسته بامال و اسباب
بیشمار روانه ملک خودشان گردانید ایشان مال را برداشته
متوجه منزل و دیار خود گردیدند *

ای گربه بدلیل (کل طویل احق) صادق می آید حماقت

تو که با این همه عداوت که با من کردی هنوز توقع مهر بانی
از من داری (گربه) گفت بدلیل (کل قصیر فتنه) درست
می آید و این رباعی را بخواند *

﴿نظم﴾

کوئی تو بمن کل طویل احق *

من کل قصیر فتنه دیدم بورق *

تو فتنه دهر بوده من احق *

این قول کواهیست بگویم صدق *

ای موش باری تمثیل بخوش طبعی و هم طریق گذشت
حالا چه می کوئی ما را بیاید رفت یا ماند (موش) گفت اگر
بروی بهتر خواهد بود چرا که اگر بکو کنار خانه بروی
شاید مرد کو کناری بخواب رفته باشد لقمه بر بانی و بخوری
(گربه) گفت ای موش همی که مار فتم (گربه) روانه شد
(موش) گفت ما را نیست خدمت کار سفره بیاورد (گربه)
گفت ای موش مگر سفره تو از مغرب زمین می آید گربه
با خود گفت که اگر مرا پاره پاره سازند دست از این بر نخواهم
داشت تمام عمر خود را صرف گفتگوی مکر و حیه موش
میکنم و از هر باب سخن میگویم خواری و خفت را می کشم
تا مکر موش را بدست آورم و بدندان و چنگال اعضای او را
از هم بدرم یا چنان کنم که ازیم من متواری گردد * این چه

زندگیست که همچون کسی مثل موش مرا ملامت کند
جان و عمر خود را صرف این کار می کنم تا به بینم چه روی
خواهد داد *

﴿نظم﴾

یادیده خصم را بدوزم بخدنگ *

یا پنجه او بخون ما گردد رنگ *

القصه در این زمانه با صد فرهنگ *

یک کشته بنام به ز صد مرده به ننگ *

بر دوستان مستمع روشن باد که قبل از این عرض کردم که
موش مراد از نفس اماره است و گربه قوت متخیله که همیشه
نفس از راه خیالهای باطل عقل را زایل میگرداند انگاه
دست در غارت خانه دل دراز میکند و به اندک روز کاری
خراب میسازد و گاه قوت متخیله زیادتى بر اراده نفس
میکنند همچنین که قوه متخیله گربه زیادتى بر موش
میکنند بعد از این خواهی شنید که گربه موش را سیاست
خواهد کرد * یعنی قوت خیالات را فی الحقیقه با نفس اماره
زیادتى میکند بدست یاری عقل که صاحب خانه است
و اینها بوجه احسن بیان خواهند شد *

اکنون آمدیم بر سر صحبت موش و گربه * پس گربه
از موش پرسید که ای موش در این مباحثه سؤال مینمایم

آیا درس خوانده گفت بلی نحو و صرف خوانده ام (گربه)
 پرسید که نصر چه صیغه است موش گفت آنوقت که تو قدم
 نامبارک خود را از این مقام ببری نصر بر من درست می آید
 (گربه) گفت چرا ای موش صریح نمی گوئی گفت نمادند
 تو در این مقام یاری تمام است * پس چون نصر بمعنی اینست
 که یاری کردی کی مرا در زمان سابق پس چون بروی معنی
 نصر بر من معلوم خواهد شد (گربه) گفت که ای موش
 وعده سفره چه شد موش گفت ای گربه بسیار بیعتی
 تو مرا اینقدر نادان یافته که آنچه من در یکاه صرف میکنم
 تو در یک روز میخوری و حالا چرا روزی یکاه من صرف یک
 روز تو شود و من فقیر بی توشه بمانم و آنوقت لابد که از جهة
 معاش از خانه بیرون آیم البته بدست تو گرفتار خواهم شد
 و اگر ذخیره کنم تا یکاه معاش نموده در خانه خود آسایش
 نمایم، و تو در درب خانه سرگردان * و هر قدر خواهی بمان
 چرا که دستی بمن نداری هرگز شنیده نادر قلعه که اذوقه
 باشد کسی بالشکر بسیار آن قلعه را تسخیر نماید *
 (گربه) گفت تو ای موش از اوضاع خود خجالت نداری
 موش گفت من از این معنی بسیار خوش حالم که من بقناعت
 صرف کرده باشم *

﴿ بیت ﴾

آنچه دشمن میخورد روزی بربخ *

میخورم ماهی بدوق و عیش و ناز *

﴿ موش ﴾ لحظه سر بچیب تفکر فرو برده * پس

(گربه) گفت ای موش چه در خاطر داری مارا جواب

نخواهی گفت تا آنکه سفره خواهی آورد ؟ *

﴿ موش ﴾ گفت بنده شما در این مدت عمر هیچ کاری

بی استخاره نکرده ام * اکنون لمحہ صبر کن که تسبیح در

خانه هست رفته بیاورم تا که در حضور تو استخاره کنم

اگر چنانچه راه میدهد سفره بیاورم و الا متوقعم که دیگر

حمل بر بخل بنده نباشد * پس درون رفت که یعنی تسبیح

بیاورد چونکه کرسنه بود باین حیل خود را بدرون خانه

انداخته از نان و یخنی سیر خورده و بیرون آمد بگربه

﴿ گفت ﴾ که اکنون استخاره نمودم در مرتبه خوب آمد

و در مرتبه بد آمد * در دفعه بد کمان من نیست که گویا

ساعت سعد نیست و قر در عقربست تأمل کن تا ساعت

نیک شود آنوقت استخاره نمایم تاچه برآید *

﴿ گربه ﴾ گفت ای نابکار من حساب کرده ام قر

در برج مشتریست تا تأمل مینمائی بمریخ میرود، و مریخ برج

آیست، و اگر در آندم در یاد درست تو باشد قطره بمن ندهی *

﴿ موش ﴾ گفت هرگاه که میدانی که بعد از این ساعت
نخس میشود برو آن شاء الله تعالی وقت دیگر ضیافت شما
پیش بنده است * ﴿ نظم ﴾

بعد از این کرشوی مرا مهمان *

میزبان تو باشم از دل و جان *

﴿ گربه ﴾ گفت که اگر بروم موش گوید گربه را
ریشخند کردم و اگر نروم زدیاه تر تمسخر و استهزاء نماید *
پس اولی آنست که از نو صحبتی بنا کنی که شاید خداوند
عالمیان وسیله سازد که او را بچنگ آورم * پس ﴿ گربه ﴾
گفت ای موش از تصوف خبر داری گفت در مرتبه
تصوف اینقدر مهارت دارم که اگر شخصی یکمرتبه
بچمد بنده سی چهل چرخ میزنم *

﴿ گربه ﴾ گفت از تصوف همین چرخ زدن را دانسته
یاد دیگر چیزی هم میدانی گفت از جمیع احوال و اقوال
تصوف خبر دارم از اوراد و چله داشتن و قاعده ذکر
کردن و اشاره ها و رموز کشف و کرامات و واصل شدن
و وعده و وجود ظاهری و صوری و باطنی معنوی تمام
خوانده ام و از همه جهة آگاهی دارم * ای گربه تو کاش نیز از
تصوف خبر میداشتی با هم عجیب صحبتی میداشتیم *

﴿ گربه ﴾ گفت هر چند از تصوف خبر ندارم اما
چنین عاری و مبتدی و بیکاره هم نیستم و اگر شما دماغی داشته
باشی صحبتی میداریم *

﴿ موش ﴾ گفت که گرسنه ام صحبت نمیتوان داشت
گربه گفت ما از اهل مدرسه ایم و اهل مدرسه بقناعت
عادت تمام دارند و نیز چنان عادت کرده که اگر یک یوم
هیچ نخورم مضایقه ندارم *

﴿ موش ﴾ گفت که بنده هم از سلسله صوفیام * و انجماعت
در خوردن نعمت الهی تقصیر نمی کنند * کاه سلوک و چله
نشینی و کاه از صبح تا شام از حلیم و کوفته و نان جو و سرکه
همه را میخورند و باز شب هر جا بضیافت میروند اینقدر هم
میخورند تا روز دیگر معده ایشان خالی نخواهد ماند *

﴿ گربه گفت ﴾ ای موش حقیقت سلوک ایشان را بگو
(موش) گفت سلوک ایشان بسیار خوبست (گربه)
در باب بعضی از انجماعت غزلی بخاطرش رسید * (بیت)
زاهد که بخلوت که کعبه مقیم است *

غافل مشو از حيله که آن گفت یتیم است *

آن صورت کسوت که بر آراسته او راست *

شب گرد بر آقاست که بر هر که فهم است *

انجا که رسد بوی طعمای بد ماغش *

کرنا رجیم است که جنات نعیم است *

هو کردن و جنبیدنش از یاد خدا نیست *

جوش سرش از چربه سر جوش حلیم است *

در دعوی ابطال چو فرعون زمان است *

در طور مذاجات چو موسای کلیم است *

﴿ موش ﴾ گفت خبث و ذم اهل الله خوب نیست

مگر نشنیده که گفته اند * (بیت)

مائیم قلندران معنی در کشور خوش هوای دینی

نه صحبت مال و نه غم تنگ باخلق نه اشتی و نه جنک

قانع شده بر کهنه پلاسی نهاده چو دیگران اساسی

پیموده بساط ربیع مسکون دیده همه را از کوه و هامون

کوهی جبروت را پلنگیم سر هنک محله صفائیم

دیوانه عالم فنائیم

مائیم بغیر ما کسی نیست از ما بخداره کسی نیست

ای گربه این جماعت اهل الله اند و خوب باشند و این صفتها

که شنیدی جز یک حرف از صفت ایشان نیست : ان شاء الله تعالی دیگر از اوصاف حمیده ایشان خبرها خواهی یافت و صفت ایشان بسیار باشد و گاه باشد از اینجا بروند بترکستان و از آنجا بخطا و از آنجا بعراق بیک کام : و ضمیر شان از فیض عبادت و اسرار الله متوارست و از عیوبات عالم ایشان را خبر است : خراباتیان عالم تحقیقند و مناجاتیان پله تجرید زارعان برداشته حاصلند و طی کنند کان راه و رسیده کان منزلند : و ترک کنند کان عالم کنند و باز یافتگان جلوه گاه دلند تا نظری کنی و اصلند *

﴿ گربه ﴾ گفت ای موش از کرامت ایشان آنچه را

در کتب شنیده و دیده از برای این بنده نقلی کن *

﴿ موش ﴾ گفت ای گربه تا کسی داخل این فرقه

نباشد صحبت از برای او کردن رخصت نیست * اگر تو از

سلسله ایشان بودی صحبت از برای تو میداشتم *

﴿ گربه ﴾ گفت اگر شفقت شما بوده باشد بکسی

صحبت و الفت باید داشت تا او را از شبهه یقین در آورد

و هرگاه صحبت نداری کسی چگونه چیزی ندیده و نشنیده

اطاعت کند *

﴿ موش ﴾ گفت هر کس می خواهد که در این خانه گامی بنهد

وازان باغ گلی بیوید و از این حلوا القمه بچشد و از این خرمن
خوشه بچیند و از این اسرار بچشم یقین چیزی به بیند باید که
دست ارادت بدامن متابعت زند و سرموئی کیچ نرود تا آنکه
نیز بر تبه برسد همچنانکه اطفال را در مکتب خانه بشناختن
يك نقطه و دو نقطه دانستن و مد کشیدن و یافتن تشدید را
سخت گفتند تا باینکه الف چیزی ندارد در سندن و خاطر
نشان کنند و هرگاه معلم خواهد دایره دنباله ج ح ع غ
بنویسد اینها را با آنها یاد و تعلیم می دهد تا آنکه اوها را
با آن دانا میگرداند *

﴿ گربه ﴾ گفت از کشف و کرامات صوفیه بیان کن
موش گفت کرامات ایشان بسیار است نهایت شمه را بیان
خواهم کرد * و آن این است *

از کرامات مشایخ خراسان است : در حالتی که فوت
میشوند بعد از چند وقت درخت پسته از مزار ایشان میروید
و مشایخ عراق در چله کل سرخ بمردان در زمستان نشان
میدهند * و در شب بجای روغن آب در چراغ میکشند
و احیاناً پرواز کرده می پریدند * و بعضی هم از درخت خشك
میوه چیده اند و همچنین مشایخ ترکستان هر چه را آرزو کرده
و خواسته اند ممکن شده است * و اما کشف و کرامات

مشایخ ما وراء النهر آن هم بسیار است * و در میان عرب کشف
و کرامات نیست و هر يك از ایشان زحمت عبادت و سلوك
و چله داشتن و اوراد و ذکر خفی همه را بجای آوردند تا بحدی
که وجود ایشان از میان برخاسته و رو بعالم روحانی نمایند
عشق آمد و شد بجانم اندرتك و پوست *

تا کرد مرآتهی و پر کرد ز دوست *

اجزای وجودم همگی پوست گرفت *

فانی زمن و بر من و باقی همه دوست *

چون بعالم روحانی رسیدن واصل میشوند * در این باب
بحث بسیار است و رموز ایشان بی شمار * و شناختن حقیقت
امر محال : و حدیث قدسی از آثار ایشان ظاهر و هویدا *

ای گربه چه فائده اگر چیزی از عالم تصوف میدانستی
و بر تبه کمال و وصال می رسیدی کشف و کرامات از تو
بظهور میرسید *

﴿ گربه ﴾ گفت ای موش دیگر اگر چیزی از صفات
ایشان میدانی بیان کن *

﴿ موش ﴾ گفت ای گربه بنده اگر حرفی بزنم کمان
بکفر خواهی کرد * و هرگاه بگویم از تصوف خبر نداری
و نمی فهمی رنجش پیدامیکنی : اکنون گوشدار شاید بنوع

تقریبی شمارا حالی نمایم چون قطره بدر یا میرسد قدرش معلوم گردد (حلوای تن تنائی * تانخوری ندانی) *

﴿ گربه ﴾ گفت اگر خواهم که من نیز از این مرتبه چیزی بیابم مرا چه باید کرد *

﴿ موش ﴾ گفت ای گربه تو طالب علمی و صوفی را با طالب علم ملاقاتی نیست *

﴿ گربه ﴾ گفت ای موش هر کس طالب علم را دوست ندارد موافق حدیث دین و ایمان ندارد * شنیده ئی که حضرت رسول الله علیه الصلاة والسلام فرموده که هر کس بقلم شکسته معاونت طالب علمی نماید خداوند عالمیان چندان حسنه را در نامه اعمال او بنویسد * و هرگاه کسی رد طالب علم کند خداوند رد دین و مذهب او کرده باشد * دیگر اینکه معلوم میشود که این فرقه نماز نمیکنند و روزه هم نمیگیرند و اگر نماز ندارند و روزه ندارند اعتباری نخواهد داشت *

(موش) گفت چرا * گربه گفت ﴿ ای موش ﴾ الحال تو نیز میباید که بمرتبه انصاف داشته باشی تقلید و تعصب را فروگذاری و خدای خود را حاضر و ناظر دانسته باشی آن وقت معلوم تو میشود که ایشان بکمال حماقت و نهایت تعصب

آراسته اند زیرا که هر که رد علما کند رد امامان و پیغمبران کرده و همچنین رد امر الهی و کتب و ملائکه و اخبار و احکام و حساب و عقاب و عذاب و ثواب بهشت و عقاب دوزخ و حشر و نشر و میزان و صراط کرده *

﴿ موش ﴾ گفت ای گربه منازل صوفیه پیش تراست بقرب الهی تا عالم ﴿ گربه ﴾ گفت که چون است بیان کن تا بشنوم (موش) گفت که مراتب فقر و سلوک و تعلقات در مابین اهل الله و خلق الله هفت مرتبه است : مرتبه رفیع اعلی مرتبه صوفیان است *

﴿ گربه ﴾ گفت از کجا یافته بیان کن تا بدانیم * موش گفت ای شهریار گوش دار تا بیان کنم * اول عالمان دویم صالحان سوم سالکان چهارم عارفان پنجم خائفان ششم صادقان هفتم عاشقان * این هفت مراتب که توشنیدی همین مرتبه اول با عالم است و باقی شش مراتب بفیض انوار الهی و تأیید آتش با صوفیان است : و ملا باباجان چه خوش رباعی گفته است *

از شب نم عشق خاک آدم کل شد *

صدفته و شور در جهان حاصل شد *

چون عشق و خرد متفقا فال زدند *

يك قطره از ان چكيدان هم دل شد *

پس معلوم شد كه رتبه عشق با صوفيان است * و رتبه
عقل با عالمان و هر جا كه عقل بساط چيده عشق بي تكلف
آرا پا مال نموده و بر هم زده *

﴿ يث ﴾

عقل بكنار آب تايل ميچست *

ديوانه پا برهنه از آب گذشت

عشق فراز و نشيب و كرم و سرد ندارد و دور و نزديك
نميداند اندك و بسيار و نفع و ضرر نشناسد *

﴿ اي گربه ﴾ حد و صفات ايشان زياده از اين كه كسي
بيان تواند نمود چاره جز آن نيست كه دست طلب در دا من
استاد ايشان زند و متابعت كنند تا آنكه رتبه وحدت وصال
اورا نصيب گردد و الا در عمر خود كه در مدرسه بحث
و تكرار از ضرب يضرب ضربا ضربوا ضربما ضربت
ضربتن و عبارت فهميدن اورا سودي نباشد و الا سر كرداني
زيرا كه راه عالم بسيار دور است و در نزد خداوند عالمان راه
صوفيه راه بسيار بسيار نزديك است كه بهر لمحة البصر مناظره
جمال الله در نظر و دیده عارف سالك و عاشق تجلی و ظهور
ميكند * اما يافتن اين مراتب همان نحو است كه قبل از اين

مذكور شد و ديكر گفته اند *

﴿ نظم ﴾

پاي استداليان چو بين بود *

پاي چو بين سخت بي تمكين بود *
و ديكر از اين مقوله گفتگو بسيار است * اما تا كسي
با ايشان نشيند و اختلاط نمايد نميداند *

﴿ گربه ﴾ گفت كه آيا در معرفت الهی خبر دارند *

﴿ موش ﴾ گفت هر گاه خدا را نشاخته باشند چگونه
عبادت ميكنند و رتبه از كجا بهم ميرسانند البته ميشناسند
و ميدانند *

﴿ گربه ﴾ گفت اي موش ديگر چيزي از تعريف
و توصيف و اخبار و آثار و كردار و افعال ايشان ميداني بگو تا
بشنويم شايد كه در اين باب مهارت تمام بهمرسد و كمال مرا
حاصل شود *

﴿ موش ﴾ گفت اسرار حاصل نمودن ايشان آسان نيست
بواسطه آنكه سلوك و رياضت و علم و شكستگي
و بردباري ايشان زياده از حد و بيان است * از ان جمله حلم
و ستاري در اين مرتبه است كه حسين منصور مرد حلاجي
بود يك روز زني در دكان او آمد كه پنبه بخرد و ان زن پير بود
چون زن نشست در حالت نشستن بادي از ان پيره زن

جدا شد چون حسین حلاج ان صدا را بشنید متوجه ان نشد
و کرم حلاجی خود شد که مبادا ان پیره زن خجل شود
و بسبب ان حلم و ستاوی دارای آن مرتبه شد که میدانی
گفت (انا الحق) *

﴿ گربه ﴾ گفت ای موش دیگر از صفات ایشان و کشف
و کراما تشان چیزی یافته باز بیان کن *

﴿ موش ﴾ گفت بلی چرا که از بزرگان ایشان در بغداد
از کثرت سلوکی که داشته اند مرتبه ایشان در عالم تقرب
و وصال بجائی رسید که ﴿ مافی جبتی سوی الله ﴾ را گفته اند *
﴿ گربه ﴾ گفت دیگر بیان فرما (موش) گفت از
بسیاری رنج و تعب و کثرت ریاضت و عبادت گفت (سبحان
ما اعظم شأنی) و این منزله را نیافت جز بصرف عبادت :
و ایشان از این قبیل کلمات بسیار گفته اند *

﴿ گربه گفت ﴾ ای موش خوب کردی که مرا آگاه ساختی
از مرتبه ایشان * پس سهل چیزی مانده که رتبه ایشان را
بفرعون برسانی زیرا ایشان هم دعوی خدائی کرده اند *

﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار شما ایشان را از فرعون
کمتر می شمارید * فرعون دعوی خدائی کرد ایشان نیز کردند
چرا شما بکنه چیزها نمی رسی * مکر ایشان از فرعون کمتر

بودند ایشان گفتند که ما اعظم شأنی (و لیس فی جبتی سوی
الله و انا الحق) و امثال اینها اَمَافِرْعَوْنِ یک مرتبه گفت اَلیس
لی ملک مصر و مرتبه دیگر گفت (انا ربکم الاعلی)
ولکن مشایخ کبار صوفیه ازان روز که واصل شدند تا
روز وفات میگفتند (سبحانی ما اعظم شأنی) بنابر این رتبه
و منزله مشایخ از فرعون زیاد تر است *

﴿ گربه ﴾ گفت ای موش از برای صوفی شدن و بندگی
کردن و بکمال غلط خود را از خلق ممتاز ساختن و احکاماتی
بخاطر آمده که سخت مناسب است باین نقل تو *

﴿ موش ﴾ گفت بگو تا بشنوم *

﴿ گربه ﴾ گفت روایت کرده اند که یکی از مردم
احشامات بشهر اصفهان رفت که کله گوسفند بفروشد
قضارا آنوقت جلاب بسیار آمده بود و گوسفند فراوان
و نمی خریدند ان شخص احشامی کوسفند را به قرا و بلوکات
برده و بوعده بفروخت و ازان کوسفندان که فارغ شد
آن مرد احشامی بخاطرش رسید که تا هنکام اتمام وعده مدتی
خواهد بود و مرا هم منزلی و دکانی و جائی نیست بهتر آن است
که کد خدا شویم شاید تا ایام وعده سرانجامی داشته باشیم *
باری ان شخص زنی را از جائی سراغ نمود و دلالة فرستاد

اهل آن زن این معنی را قبول نمودند اما اقوام آن زن قبول
نمودند گفتند که داماد را باید به بینیم * پس از این دلاله
گفت الحال چون ریش تو سفید و رخت تو کثیف شده باید
بحمام بروی و ریش را رنگ به بندی و دارو بکشی و رخت
پاکیزه بپوشی تا اندم من ترا ببرم و مردم عروس تو را
به بینند آن مرد احشامی را بحمام رفت و گفت دارو بیاورید
از احمق که داشت نپرسید که این داروی ریشست یا موضع
دیگر * از نادانی او را برداشته بریش و سبیل خود مالیده
بعد از چند دقیقه بگمان آنکه ریشش رنگ گرفته است آب
ریخت پس از آن موی ریش و سبیل او فرو ریخت آن مرد
بخیال آنکه رنگ بستن بهمین نحو و منوال است * پس از
آنکه از حمام بیرون آمد بدکان دلاکی رفته که اصلاح نماید
چون وارد دکان شد و نشست دلاک را گفت بیا و مرا
اصلاح بکن دلاک چون نظرش بر او افتاد گفت مگر
تو کیف خورده آن مرد خیال کرد آدمی تا که کیف نخورد
او را اصلاح نمیکنند گفت بلی کیف خورده ام مرد دلاک
آینه را بدست او داد چون نظر نمود اثری از ریش و سبیل
خود ندید * حالا ای موش معرفت بسیار حاصل کردن باین
قسم و بدون تعقل و فهم موافقت بر رنگ ریش دارد * (بیت)

ایا صوفی کورت پروای ریش است *
گجا زرنیخ باب رنگ ریش است *
هزاران نکته در هر موی پیدا است *
چنین رنگی بر ریش ریشخند است *
ای موش * اگر تو صوفی را دوست میداری اکنون
دو کلمه دیگر در باب کرامات صوفیه خراسان بشنو *
آورده اند که روزی یکی از اهل عراق و از مردمان اراذل
متوجه خراسان شده قضا را یکی از کدخدایان خراسان
از باغ بیرون آمده بود و دستمال میوه در دست داشت و بخانه
میرفت قضا را نظرش بان مرد عراقی افتاد گفت میباید که
این مرد یکی از اهل الله باشد آن مرد را پیش خود طلبیده
و گفت ای مرد اگر بگوئی در این دستمال چه چیز است
این امر و دها را بتو میدهم اما اگر بگوئی چند است هر نه
دانه را بتو میدهم : آن مرد عراقی دانست که چه چیز است
و چند دانه است گفت ای کدخدا در میان دستمال تو
امر و داست و نه دانه است * آن مرد خراسانی آن دستمال را
با امر و دها باو داد و گفت این مرد از اهل کشف و کرامات
است باید که این مرد را بخانه برد و تخمه از او گرفت *
پس ای موش کسی را که این قدر بی درک و نافهم باشد

ونداند که درخت پسته شایع ملک خراسان است چگونه
دارای کشف و کرامات خواهد شد پس اگر پیران خراسان
صاحب کشف و کرامات باشند میباید که درخت خرما که
شایسته ملک خراسان نیست یامیوه های عراقی یامیوه
های هندی یارومی و یا اگر مسیری مثل نارنج و لیمو این نوع
میوه ها از قبر ایشان بروید * و حال اینکه کسی هم ندیده که
درخت پسته از قبر ایشان بروید و بفرض هم که بیرون آمده
باشد نه بینی و یانه دیده که هرگاه در باغی درخت گوگجه
باشد باغی دیگر که در حوالی آن است در آن هم درخت گوگجه
بیرون می آید زیرا مرغان آن گوگجه را بمنقار خود برده
و باطراف می رسانند از این جهت میروید و درختان دیگر
نیز بهمین منوال است * مثلاً جماعتی درك و شعور ندارند
و نمیدانند که تخم مرغ را از کیسه بیرون آوردن کار شعبده
بازی است نماینده او را اولیا قیاس میکنند زیرا کسانی که
عقل و شعور ندارند در برابر ایشان مشکل مینماید همچنانکه
آورده اند که مرد لری در بالای درختی رفته و بر شاخه آن
نشسته بود و بن آن شاخه را میبرد از قضا شخصی از آنجا
میکدشت گفت ای مرد تو بر سر شاخ درخت نشسته و بن
شاخه را میبری انشخص گفت که ای مرد تو کرامات

داری دست در دامن آن مرد زده و گفت ای مرد تو امامی
هرچندان مرد قسم میخورد و میگفت من امام نیستم از
او قبول نمیگرد *

﴿ ای موش ﴾ از این نوع کسان بکشف و کرامات
اعتقاد دارند که عقل و درك و شعور ندارند و بکن خود
سعی کرده اند و معرفتی حاصل نموده اند *

﴿ ای موش ﴾ بسیار زحمت ورنج خاطر و تصدیعات زاید
الوصف در خدمت علمای دین باید کشید تا یک مسأله
معقولی را فراگیری و بدانی تا اینکه مردم تو را از نادانان
و کم شعوران نشمارند آنها که صاحب معرفت و دانشمند
میباشند خون جگر خورده اند تاره بجائی برده اند * نشنیده
که استاد دانا دارین باب گفته است * ﴿ نظم ﴾
خاره خاره چو نباشد اثر درد تو را *

لعل کردی چه خوری غوطه بخواب جگر *
گر تو خواهی که شوی از ره آرایش پاک *
همچو صوفی ز سر قید تعلق بگذر *

(ای موش) تو را کمان است که هر کس آنچه گوید همان است آیا این معنی را ندانسته که هر کس دعوی کند تا در طبق دعوی خود شاهد نیاورد و نکذارد دعوی او اعتبار ندارد *

ای موش آنانکه لاف معرفت خدا میزنند متناشان مثل آن روباه است که حاجی شده بود *

روایت میکنند که در اردستان روباه بسیار است * یعنی زیاده از سایر بلادها نظر بانکه انار در آن ملک فراوان و روباه در شکستن انار و اتلافش بسیار راغب * مردم اردستان از خوف و توهم اینکه مبادا روباه رنجیده شود و بیایغ رفته انارها را ضائع نماید باین سبب ملائمت نموده و عزت روباه را میداشتند بدرجه که روزها در خانه ها عبور و مرور می کردند و بهر چه میرسیدند میخوردند کسی را قدرت بدم زدن نبود * قضا را روزی روباهی از راهی میگذشت صدائی مهیبی بگوش روباه رسید بسیار بسیار پریشان و مضطرب شد و متوهم گشت * گویا ابریق کهنه بکوشه افتاده بود و بادبان ابریق میخورد و ابریق صدا میداد و روباه از توهم آن حیران لذا بهر طرفی نظاره میکرد و در حال خود فرو مانده بود چنانکه از حرکت باز مانده بود قضا را روباه دیگر

باو برخورد و در آن وقت باد اندکی کم شده بود و صدا از ابریق نمی آمد چون نظر کرد و آن روباه را دید که حیران و فرو مانده ایستاده و بهر طرف مینگرید در این حال آن روباه مضطرب بان روباه دیگر گفت که در اضطراب نگاه کردم چنان مینماید که در این چند روز در همین موضع شیرهای پیدا شود که تمام روباه ها را سر میکنند بهتر این است بیا تا من و تو از این موضع بیرون برویم * و دروغ گفتن این روباه بجهت این بود که میخواست آن روباه نداند که او از ابریق کهنه ترسیده است و او را هم راه خود برد که مبادا در آن حوالی که صدا بود مضرتی باشد و هرگاه چیزی هم واقع شود او خود بگریزد و آن روباه بیخبر را در دام بگذارد و گرفتار گرداند باین خیال باتفاق هم براه افتادند و هر ساعت روباه متوهم می ایستاد و هوشیاری مینمود باز روانه میشدند آن روباه دیگر میگفت که ای یار عزیز این قدر تأمل چرا میکنی گفت بواسطه اینکه درین نزدیکی میباید طعمه باشد و آن روباه بیخبر را بحیله طعمه بان طرفی که صدا بود روانه کرد و خود از طرفی دیگر میدوید اثری از طعمه نیافت بعد از تکاپوی بسیار یکدیگر رسیدند * روباه خاطر جمع شد که از موضع آن صدا گذشته است تا آنکه بقلی رسیدند

آن روباه متوهم ابریق شکسته بنظرش در آمد که در آن
تل افتاده باخود گفت که شاید در این طرف دریا باشد و این
روبا را باخود آورده : حال این قصه را میخواهد بزبان روباه
بیان کند گفت : باید تأمل کرد تا در مل نگاه کنم : بعد
از مدتی سر بر آورد و گفت آنچه بنظر میآید میباید
شیر باشد بیا تا از اینجا برویم این بگفت و بسرعت میدوید *
آن روباه بیچاره از توهم شیر گریزان شد و از آن دشت و صحرا
بیرون رفت آن روباه برگردید و بر سران ابریق آمد دید که
ابریق شکسته ایست چون نزدیک تر شد دید هنوز اندک
بادی می آید پس معلوم روباه شد که آن صدای سابق هم از آن
ابریق بوده است : روباه از آن صدا وان نومیدی از قبر
بابریق گفت که شب بیداری روباه قسم تا تورا بیلائی
کرفتم نکنم از پا نشینم و آرام نگیرم * پس از آن
ابریق را می غلطانید و میبرد تا بکنار دریا رسید ابریق را
بردم خود استوار نموده بدریا انداخت * هر مرتبه که آب
بکوزه میرفت و صدا میکرد روباه میگفت که اگر صد
بار عجز وزاری کنی در نزد من سودی ندارد تا تورا غرق
نسازم : خلاصه ابریق پر شد و سنکین گردید و روباه را پایین
کشید و روباه چون دید که در آب غرق میشود مضطرب شد

علاجی جز قطع دم خود کردن نیافت لهذا بصد زحمت دم
خویش را قطع نموده * ابریق بادم روباه غرق شد : و روباه
بهر از مشقت خود را از آب بیرون انداخت و روانه شد و باخود
میگفت که عجب جانی از این دریا سلامت بردی * بعد فکر
کرد که اگر خویشان مرا در چنین حالتی به بینند نهایت
شرمنده کی و سر شکستگی من باشد * پس بهتر آن است که
در جائی پنهان شوم تا مردم مرا نه بینند و با هستی قدم میزد
و میرفت * قضا را در سر راه بازارچه بود * و در آن بازارچه
دکان صباغی * از دریچه داخل بدان دکان گردید * استاد
بجهت کاری بجائی رفته بود چون برگشت و در دکان را باز نمود
روبا بهرجست که بیرون رود در خم نیل افتاد * دست و پائی
بسیاری زد تا اینکه بیرون آمد و از دریچه بگریخت در راه
باخود گفت که اگر کسی مرا به بیند و از من استفسار نماید که
سبب بیدمی و جامه نیلی پوشیدن تو از چه جهت است باید
گفت که ببحج رفته بودم * و نیلی بودم هم علامت قبول
شدن حج است چرا که مکه سنک محک است بسیارند که
زیارت میروند چون معاودت مینمایند تمامی صفات ذمیمه
ایشان بخوبی مبدل میگردد *
پس روباه باخود قرار حاجی شدن داده بمیان قبیله

آمده و خود را حاجی نام نهاده و یدمی و سیاه بختی را حاجی
سبب ساخته * نزد آنان که عقل و شعوری داشتند دستکاه
مضحکه و ریشخند بود * و آنانی که من حیث لایشر بلکه
کالا انعام بودند چون روباه را میدیدند تعظیم و اکرام بجا
می آوردند * آن روباه یدم را با حماقت صوفی یکی دانسته اند
زیرا که ایشان نیز بسبب خجالت از دعوی کذاب نمیدانند
بچه وجه مدافعه از خود کنند لهذا رداء کشف و کرامات
بر خود بسته اند و مردم مرا همراه میسازند و اگر نه در همه
عمر خود کسی حرف راست از ایشان نشنیده * این چه
جای کشف و کرامات است بغیر از آنکه خجالت و وسیله
شکم چرانی چیزی دیگر مقصود نه و جز فریب مردمان
کالا انعام عملی لائق نمی نمایند *

از آن جمله * حکایت * میکنند که شیخی باجمعی
میریدان از دهی بیرون آمده و بدهی دیگر میرفت در اثنای
راه دیده که مردی از باغ بیرون آمد و سیدی بر سر دارد
و میرود شیخ با خود گفت که در این جا میتوان کراماتی
ظاهر نمود * زیرا که اکثر مردم ده را رئیس حسین
و رئیس عز الدین و خالو قاسم نام دارند و این مردم البته که
یکی از این اسمها دارد و سید او نیز میوه دارد * اولی

آن است که این مرد را صدازنی و بگوئی که سید میوه را
بیاور تا خورده شود : شیخ با خود گفت که اگر این کار
بوقوع پیوست عجب کراماتی ظاهر گردد و نان تو در میان
مردم نادان و اراذل پخته گردد و در این باب شهرت تمام
میکنی : پس روی با آن مرد نموده و گفت که ای رئیس
عز الدین رئیس حسین خالو قاسم شهریار * آن مرد چون
اسم رئیس را شنید جواب داد و رو بعقب نمود * دید شیخ
باجمعی میریدان میرود * شیخ گفت سید میوه را بیاور تا
بخوریم * آن مرد پیش آمد و گفت ای شیخ مرا عمو عید
میتامند و سید من هم از میوه نیست شیخ با خود گفت که
این دروغ میگوید اگر این اسم را نداشت جواب نمیداد گویا
در دادن میوه مضایقه دارد یا اینکه مرا بیکرامات تصور
میکند * پس از این خیال شیخ گفت ای مرد مرا خبر داده اند
که آنچه در سید است نصیب من و میریدان است
و تو بعلت میوه ندادن نام خود را عمو عید گذاشته و دروغ
میکوئی و انکار میوه هم میکنی * آن مرد قسم یا دکرد که
یا شیخ از شما عجب دارم اگر این سید میوه داشت البته
بنده بخدا قسم بشما میدادم * شیخ گفت ای مرد
اگر راست میگوئی سید را بر زمین بگذار تا خود

نمکاه کنیم * اگر میوه نداشته باشد سبید را برداشته برو *
 آن مرد نمیخواست که سبید را بر زمین بگذارد زیرا سبب
 خجالت میکردید * از این جهت در زمین گذاشتن سبید
 مضایقه مینمود : شیخ این دفعه خاطر جمع گردید * و گفت
 در رموز و عالم خفاء بمن گفته اند که این سبید نصیب من
 و مریدان من است و توای مرد شك در قول ما مکن
 و سبید را بگذار * آن مرد لاعلاج شده سبید را بر زمین
 بگذاشت و چون نمکاه کرد دیدان سبید پراز سرگین الاغ
 بود زیرا مدتها الاغ در باغ چریده بود آن مرد سرگین هارا
 جمع نموده و در سبید گذارده بود و بخانه می آورد : و چون
 شیخ آن سرگین را بدید از روی خجالت بمریدان خود گفت
 هر کس بنور عشق فروزان است شروع در خوردن کند
 میداند که این چه لذت داود * پس مریدان هر يك به تقلید
 یکدیگر تعریف میکردند که بوی مشک بمشام من میرسد
 دیگری میگفت که اگر عنبر باین خوشبوئی بود البته بصد
 برابر بطلا نمیدادند : دیگری میگفت که هرگز شکر را
 باین چاشنی ندیده ام * باری تا آن از شك کمتر آن يك سبید
 سرگین را بخوردند و تعریف کردن * شیخ با خود میگفت
 که هر کس از این بچشد و دل خود را بدن کند باطن او البته

صاف گردد و قوت گرسنگی و تشنگی بهم میرساند *
 * ای موش * نمیدانم در این مدت که در سلك صوفیان
 بوده از این لقمه های لذیذ خورده یانه *
 و باز حکایت دیگر آورده اند که روزی مریدی بنزد
 شیخی از مشایخ آن زمان رفت و گفت یا شیخ زن من حامله
 است میترسم که دختری بیاورد توقع اینکه دعا کنی که
 از برکت انقاس شما خدای تعالی پسری کرامت کند شیخ
 گفت برو چند خربزه بسیار خوب بانان و پنیر بیاور تا اهل
 الله بخورند و در حق تو دعا کنند آن مرد گفت بچشم بعد
 رفت و نان و پنیر و خربزه حاضر ساخت * پس از صرف
 و تناول آن مرد رادعا نمودند شیخ نیز دعا و فاتحه بخواند
 و گفت ای مرد خاطر جمع دار که خدای تعالی البته تورا
 پسری کرامت خواهد فرمود که در ده سالگی داخل
 صوفیان خواهد شد چون مدت حمل بگذشت و حمل را بنهاد
 دختری کریمه منظری بود * آن مرد بسیار دلگیر گردید
 بخدمت شیخ آمد در حالتی که همه مریدان نزد شیخ حاضر
 بودند و گفت یا شیخ دعای تو در حق من اثری نکرد و حال
 اینکه شما بتاکید فرمودی که خدای تعالی پسری کرامت
 خواهد فرمود الحال دختری بد ترکیب کریمه منظری تولد

گردیده * شیخ گفت البته ان سفره که بجهت اهل الله
آوردی با کراه بوده چنانچه اگر او را از راه رضا و صدق
وارادت آورده بودی البته پسری میشد * در هر حال بنهایت
خاطر جمع دار * اگر چه دختر است لکن زیاده از پسر
بتوقع خواهد رسید * زیرا من در خلوت و مراقبت چنین
دیدم که علامه خواهد شد : پس از این گفته گو بدوماه دختر
وفات یافت * ان مرد باز بنزد شیخ آمد و گفت یا شیخ ان
دختر نیز وفات یافت * و غرض اینکه دعای شما بهیچ وجه
تأثیری نکرد * شیخ گفت که ما گفتیم این دختر بیش
از پسر بتوقع میرساند اگر زنده میماند بر مشغله دنیا داری
و آلودگی تومی افزود پس بهتر آنکه بر حمت ایزدی پیوسته
شد * روایت شده که چون شیخ این بگفت مریدان بیکبار
بر خواسته بردست و پای شیخ افتادند پای شیخ را بوسه
میدادند و می گفتند که ان شاء الله تعالی وجود شما سلامت
باشد که از این وجه ما را حیات تازه بخشیدی حقا که نفس
و دم پیر کامل کم از دم عیسی نیست چرا که گفته اند *
فیض روح القدس ارباز مدد فرماید *

دیگران هم بکنند آنچه مسیح می کرد *

الحمد لله والمنة ما کسی را دست بدا من زده ایم که از پنهان

و آشکار خبر میدهد *

﴿ای موش﴾ کشف و کرامات صوفیه بدین نوع است
که شنیدی و اگر باز چیزی از کرامات ایشان شنیده
و یا خوانده بیان کن تا بشنوم *

﴿موش﴾ گفت ای گربه تو در گرداب عتاب و عناد
افتاده و انکار میکنی و اگر نه از برای تو صحبت میداشتم
اما گفتگوی توقفل خاموشی بر دهن زده * زیرا که هر چه
گفتم عیبی از ان در آوردی و مرا سرگردان ساختی *

﴿گربه﴾ گفت ای موش من عناد نمی کنم بلکه
حجت و برهان می آورم * بخدا قسم که آنچه قبل از این از
تصوف کفتی از صد یکی را جواب نكفتم و میخواستم که
آنچه در خاطر داری همه را از تو بشنوم * و بعد از ان تو را
از روی دوستی نصیحت کنم و بیان غلط ایشان را بر تو
ظاهر گردانم و بر عالمیان هم روشن باشد که برجستن و چرخیدن
و سماع کردن و دروغ بجای کرامت گفتن کی از عقل و دانش
است بلکه در کمال کودکی و حماقت و خیریت است *

باری ﴿ای موش﴾ توانچه از تذکره ایشان شنیده
بگو بعد از ان آنچه بنده خاطر نشان تو کنم قبول کن *
﴿موش﴾ گفت ای گربه کرامت از مشایخان خراسان بشنو

﴿گربه﴾ گفت بیان کن: لکن چرا وصف مشایخ
میکنی و نام نمی بری *

﴿موش﴾ گفت ای گربه نام بردن مصلحت نیست
توقع دارم که تو هم نام نکوئی تا نسبت بعضی از ییخردان
نباشد * حالا کوش بده و کرامات بشنو *

﴿حکایت﴾

آورده اند که در خراسان شیخی بوده و مریدی داشته
که نام آن مرید مجدالدین بوده و شیخ آن مرید را بسیار بسیار
دوست میداشت * و آن مرید هم بکمال صلاح آراسته بود
روزی از آن مرید شیخ را اغبراری بهم رسید * امروز شیخ
در مرتبه جلال بود و مرتبه جلال را به پرده استیلای اجلال *
غضبناک گفت برو در آب یعنی در آب بمیری * قضا را چنان
شد که شیخ گفته بود چرا که این مرید باجمعی از اشراف
و اکابر خراسان مصاحبت و تردد مینمود قضا را شبی بخانه
رفت که صاحب آن خانه سلطان آن ملک بود * و آن سلطان را
پسری بود جاهل و تند و شریر * در آن وقت که مرید داخل
شد سلطان زاده بسیار مست بود * فرمود که تا او را بگیرند
چون گرفتند گفت او را در دریاچه آب انداختند * کسی را
قدرت آن نبود که منع نماید تا آنکه مرید شیخ در آب مرد

چون صبح شد خبر از برای شیخ آوردند که یا شیخ مجد
الدین که شمارا بسبب اغبراری که از او در دل داشتی و او را دعا
کردی بسبب دعای شما در آب مرد و دعا اثر کرد * شیخ
چون این مقدمه را شنید و سبب در آب مردن او را فهمید
براشفت و گفت خون مجدالدین خون خراسان: خون مجد
الدین خون عراق: خون مجدالدین خون بغداد است و چون
(بنگ را) گفت و خواست (داد را) بگوید مریدی دیگر
دست بدهانش نهاد و گفت ای شیخ عالم را خراب کردی
و چون (بنگ) گفته و (دادش) ماند قدری نکذشت که
ناگاه هلا کوخان پیدا شد موافق قول شیخ عراق
و خراسان را قتل عام نمود * این همه خرابی و قتل و غارت
بسبب دعای شیخ بود تا بدانی که مردان راه چنین بوده
اند و تو کمان بدمبر *

﴿ای گربه﴾ هرگاه در باب این کرامات حرقی داری
بگو والا در باره اهل الله ظن بدمبر من تو را دوست میدارم
و ابداتو بعلوم خود مغرور مشو و بنظر حقارت یا ایشان منگر *

﴿ای گربه﴾ چرا از راه عناد و جلالت بیرون آمده
و بجاده موافقت و مصاحبت با من رفاقت و رفتار نکردی
و نمی کنی با وجود اینکه بسیار را از عالم کشف و کرامات

بیان کرده و میکنم مع هذا تاثیر نمی کند *

﴿ گربه ﴾ گفت ای موش هر ذی حیاتی باید مرتبه خود را دانست و از آن تجاوز نکند و اسباب زنده گانی کردن و مال و حال خود را ضبط و ربط نماید و میباید فکری و تأملی و تدبیری داشته باشد خصوصاً صاهر گاه خواهد در دنیا نزد اقربا و طائفه خود ممتاز گردد و در آخرت نزد ابنا خویش با عمل و کردار نیکو سراسر افراز باشد باید که شب و روز در تفحص و تجسس احوال خود بوده و غافل نشود: و در گفتن و شنیدن و نشستن و برخاستن و خوردن و آشامیدن تأمل کند و روز بروز در آنچه شایسته حال و مآل بوده باشد تدبیر و دقت نماید و کردار نالائق را ترک نموده * و این حال کسی را باشد که دارای عقل و شعور و درک و فراست باشد و آنچه در همه کتب از موافق و مخالف مسطور است خارج و بیرون از وجه نیست یا بنابر عقل است و یا بنابر قول: اگر بنابر عقل است باید هر چه بیند و بشنود از روی کمال و عقل در آن تأمل و دقت نماید گاه باشد که عقل خود بان شنیده و دیده نرسد لذا باید از عالمان باحوال روزگار و زمان استفسار نماید تا خاطر جمع باشد زیرا بسیار باشد که چیزی بعقل ما و شما درست آید ولیکن نزد عقل عقلاء غلط و باطل باشد: و گاه باشد چیزی

چند در نزد ما و شما غلط و باطل ولی نزد عقلاء درست آید ﴿ موش ﴾ گفت آورده اند که گربه کذرش در بیابانی افتاد و در آن بیابان دو چار شیری شد چون آن شیر گربه را دید آورا پیش طلبید و مهربانی بسیار نمود * و دست بر سر و گوش او همی مالید و می گفت *

﴿ ای گربه ﴾ تو از ابنای جنس مائی ما باین شوکت و قوت و توانی ضعیف و ناتوانی چنین می یابم که بسبب ازار و اذیت بنی آدم باین حال رسیده * ان آدم چه قسم کسی است که عالم از ترس او در رنج و آشوب است * آه چه فائده اگر کسی از بنی آدم بمن میرسد انتقام تو را از او میگیرم: از قضا در آن اثناء همیشه کشتی در آن بیابان بود و همیشه جمع میکرد شیر نظرش بان همیشه کش افتاد و بسر وقت او روانه شد چون با و رسید بنیاد خطاب و عتاب کرد * همیشه کش بیچاره لرزان و نالان و متفکر مانده و تبر همیشه شکنی را از دست بینداخت حیران و سرگردان برجای خود بماند: شیر گفت ای بنی آدم شما عالم را مسخر خود گردانیده اید * مغرور و ظالم و ستمکار شده اید بنوعی که یکی از ابناء جنس ما در میان شما آمده باین صورت و درجه خفیف و نحیف شده حال میخوام چنگال بیندازم و شکمت را پاره پاره نمایم و سرت را از ملک بدن

برکنم وجسدت را طعمه رو باهان این دشت و صحرا نمایم که
دیگر کسی از بنی آدم این قسم رفتار نماید * و با مردم برقت
و مدارا سلوک کند هیمه کش بیچاره گفت ای پادشاه
سباع وای پهلوان عالم اگر با من از روی غضب و قهر سلوک
کنی تو را پهلوان نخواهند مگر داستان پهلوانان را شنیده که
هرگاه مدعی خوار و ذلیل باشد از او در گذشتن کمال مردی
و مروت باشد و اگر هم صبر و حوصله در گذشتن نداشته باشد
باز مردی آن است که باومملت حاضر ساختن سلاح داده
تا که آماده حرب و جنگ گردد زیرا شرط مردی نیست
کشتن مدعی را بیخبر *

﴿ شیر گفت ﴾ ای بنی آدم مرا دست از تو برداشتن
محال است اما مهلت تهیئه حرب میدهم هیمه کش گفت ای
شیر اسباب و آلات حرب من در خانه است و من در اینجا
اسلحه حرب ندارم و در این بیابان از کجا بیاورم : شیر گفت
برو در خانه و اسلحه را بیاور * پس از شنیدن این سخن هیمه
کش با خود گفت الحمد لله اکنون شاید جان از دست
این دشمن خون خوار بسلامت برد * و او را بیلای خود
کرفتار کرد * بعد از آن بشیر گفت میترسم که من بکمال
زحمت بخانه رفته و اسلحه حرب را بیاورم و تا برگردم تو رفته

باشی و سعی من باطل گردد : شیر گفت بهر صیغه که تو
خواهی مرا قسم بده که من بجائی نروم تا تو باز گردی * هیمه
کش گفت ای شهریار اگر راست میگوئی و خواهی خاطر
مرا آسوده کردانی باید رخصت دهی تا من دست و پای
تو را بر پسمان هیمه کشی به بته خاری و یاد رختی به بندم انگاه
از عقب سلاح بروم بعد از مراجعت شمارا مرخص نموده
بهم نبرد نمایم * ای شهریار اگر چه این سخن و گفتگو
نسبت بشما کمال بی ادبیست * اما چون میدانم که شهریار
بکمال مروت و مردی آراسته است بنابراین کستاختی نمودم
باقی اختیار داری : شیر از راه داییت و حیوانیتی که داشت
پیش آمد و گفت ای بنی آدم مبادا بخاطرت چیزی برسد
که مرا از آوردن سلاح تو پروائی هست بیا و مرا بهر قسم که
خواهی به بند و زود برو و اسلحه خود را بیاور تا با تو مبارزت
کنیم و دست برد نمایم *

باری : هیمه کش در کمال ترس و بیم پیش رفت و بر پسمان
هیمه کشی دست و پای شیر را محکم به بست چون از بستن
فارغ شد و از طمیدن و لرزیدن بخود باز آمد تبر هیمه شکنی را
برداشته * روی بشیر آورد و بنای زدن نمود * هر مرتبه شیر
میفرید هیمه کش دو کار تبر زدن بود * و اعتنائی بغریدن

او نداشت تا آنکه شیر میگفت آنچه در باب بنی آدم شنیده بودم زیاده ازان ملاحظه شد * و دیدم کسی را در درك وشعور و بیان وقوت تاویل قدرت مقاومه و مباحثه با طالب علم نیست *

﴿ گربه ﴾ گفت این چنین که صوفیه بیاطن پیر خود می نازند طالبان علم هم بشرع و برکت آیت وحدیت می نازند مگر تو ای موش نشنیده مباحثه معتزلی با بهلول دانا *
﴿ موش ﴾ گفت ای گربه اگر بیان نمائی بهتر باشد گربه گفت

﴿ حکایت ﴾

آورده اند که در بغداد هر روز یکی از علمای معتزله امامت میکرد * یکی از خلفای بنی عباس بر مسند خلافت نشسته بود معتزلی را رخصت امامت و پیش نمازی داده و آن خلیفه از اقوام نزدیک بهلول بود * چون بهلول بکمال عقل و دانش آراسته بود و عداوت تمام با معتزلی داشت هر روز بمسجد میرفت و سخنهای رکیک و ناخوش و درشت بمعتزلی

میگفت چون جماعت پیروان معتزلی میدیدند که بهلول نسبت بمعتزلی خفت و خواری می رساند بهلول را از مسجد بیرون کردند بعد ازان باصر نماز قیام نمودند چون بهلول چنان دید روزی پیش از نماز کلوخی برداشت و بمسجد رفت و در زیر منبر پنهان شد چون وقت نماز شد مردم جمع شدند معتزلی بمسجد آمده نماز گذارد * پس از ادای نماز بمنبر برآمده مشغول موعظه گردید عبارتی برخواند که معنی آن این بود که فردای قیامت شیطان را عذاب نمی رسد زیرا که دوزخ آتش است و شیطان هم از آتش است جنس از جنس متاثری نمیگردد * بهلول خواست که بیرون آید صبر کرد * باز معتزلی عبارتی دیگر برخواند که معنی آن عبارت این بود که خیر و شر هر دو برضای خداست * بهلول خواست که بیرون آید باز صبر کرد و خود را ضبط نمود و در آن اثناء باز معتزلی عبارتی برخواند که معنی آن عبارت این بود که خدای تعالی در روز قیامت میتواند رؤیت نمود * پس از شنیدن این عبارت بهلول را دیگر طاقت صبر نماند از زیر منبر بیرون آمد و کلوخی که در دست داشت بر سر آن معتزلی زد و پیشانی او را بشکست بهلول از مسجد بیرون رفت آن جماعت چون چنان دیدند برخوایسته آن معتزلی را برداشته بخانه خلیفه بردند * و شکایت زیادی از بهلول نمودند

خلیفه از این معنی و عمل بسیار دلتنگ شد و از رده گردید و در فکر این بود که بهلول را آزار رساند و عقاب و سیاست نماید تا گاه بهلول سرو پای برهنه بی سلام داخل گردید و رفت در صدر مجلس از معتزلی و خلیفه بالاتر نشست * چون خلیفه بهلول را دید بسیار عتاب کرد و گفت ای دیوانه بی ادب توجه حق داری که بر امام زمان ادعاء زیادی و تعدی غائی بهلول گفت ای خلیفه زمان در امر مباحثه و خص در مسائل رنجش نباشد * این مرد سه مسأله بیان نمود و این کمترین سه مسأله او را بکاوخی حل نمودم * اگر چنانچه خلیفه توجه فرماید و گوش دهد معلوم شود که این کمترین نسبت باو بی ادبی نکرده ام جز اینکه جواب مسأله او را گفته ام * خلیفه فرمودند بیان کن تا بدانیم بهلول رو بمعتزلی کرد و گفت ای معتزلی تو خود گفتی که شیطان را روز قیامت عذاب نمی رسد زیرا که دوزخ آتش است و شیطان هم جنس آتش است جنس از جنس متأذی نمیشود * معتزلی گفت بلی بهلول گفت این کلوخ که بر سر تو زدم چه جنس بود گفت جنس خاک * گفت پس چرا چون بر سر تو زدم متأذی شده و ضرر رسانید * معتزلی ساکت شد * باز بهلول گفت که ای امام مسلمانان تو خود گفتی که فردای قیامت خدا را میتوان

دید گفت بلی * گفت کلوخی که من بر سر تو زدم درد می کند گفت بلی گفت در در ابن بنی قابه ینم معتزلی گفت در در چگونه توان دید گفت ای امام عالم در در جزئی از مخلوقات خداست هر گاه مخلوق حقیر را نمیتوان دید خدا را چگونه توان دید * پس از این گفتگو معتزلی ساکت شد و جواب نداد * باز بهلول گفت ای امام تو خود گفتی که خیر و شر هر دو برضای خداست گفت بلی بهلول گفت که هر گاه چنین باشد پس من این کلوخ را برضای خدا بر سر تو زده ام و تو چرا از من رنجیده و حال اینکه برضای خدا عمل نموده ام بعد از این معتزلی خجل مانده و سکوت کرد و بسبب خجالت و رسوائی برخاست و از مجلس بیرون رفت زیرا چون آفتاب پنهان طالع شود خفاش را دیده کور شود * (نظم)

خورشید ندیده چشم خفاش * پیش من و تست در جهان فاش
 ای موش * دیگر اگر حرفی داری بگو تا بشنوم *

«موش» گفت ای گربه سخنها دارم اما وقت تنگ است

لهذا صحبت را بوقت دیگر اندازیم تا به یکنیم چه روی نماید *
 ﴿ گربه ﴾ گفت ای موش دفع الوقت در حین صحبت
 سبب زیادتى دعوى وقوت مدعى میشود اگر حرفى داری
 بگو * و اگر نه بقول علماء دینیه تصدیق کن * و از کلمات
 من خرافات صوفیه و شطحیات آنها احتراز نما *

﴿ موش ﴾ گفت ای گربه معامله من و تو معامله دزد است
 با تاجر (گربه) گفت چگونه بوده بیان کن موش گفت *
 ﴿ حکایت ﴾

آورده اند که روزی در بیابان تاجرى میکذشت و آن
 تاجر از قافله بازمانده مضطربا در بیابان میگردد که مگر
 خود را بقافله رساند * قضارا دزدی در آن بیابان بود چون
 تاجران دزد را دید حیران و پریشان شده و برجای خود بماند
 دزد بر سر تاجر نهیب آورد و گفت چه همراه خود داری * آن
 مرد بیچاره یارائی زبان کشودن نداشت و نتوانست جواب
 گوید دزد را بکن آنکه از کمال استغنا او را پروائی ندارد
 لهذا بر او در غضب شد و شمشیر بفرق تاجر زد و از اسپش بزیر
 کشید و برهنه کرد * و تقدش از میان باز کرد * و رختش را
 پوشید و با سپش سوار شد و گفت اکنون بیا و دست
 مرا ببوس و بگو مبارك باشد * حالا ای گربه تو نیز بدان

عداوت جبلی که میان موش و گربه میباشد و عنادی که
 طالب علم را با صوفیه است مرا مخاطب و برابری بهر عمر
 وزید میکنی تا آنکه بصد زحمت و مشقت از دست تو
 خلاص شدم و از آن وقت که خلاصی یافتم تا حال جمیع پیران
 و شیخان مستجاب الدعوه را هرزه کوئی و ناسزا گفته
 وى کوئی و مرا هم چنان ترسان ساخته که مدت عمر نمیتوانم
 نزدیک تو آمد بلکه سعی در تحصیل معیشت بر من
 دشوار است * حالا با این همه در دسر و زحمت و بدون برهان
 و حجت بیایم تصدیق کنم که طالب علم برحق است
 و صوفی باطل *

﴿ گربه ﴾ گفت پس این همه دلیل و نظیر که آوردم
 همه عبس بود پس همان حرف شیخ است مناسب که گفته *
 باسیه دل چه سود گفتن و عظم * نرود میخ آهنین بر سنگ
 ﴿ ای موش ﴾ تا حال ندانستم که تو را چه قدر کید و مکر است
 اکنون دانستم و فهمیدم چرا که گفته اند (نظم)

سك اگر مشرك و بخیل نبود * اب را از زبان نغی نوشید
 موشا گرمیل راستی میداشت * چکه ز نكار می پوشید
 و اگر صد بار شهید مصفى را اضافه آفیون نماید شیرین نكردد
 اگر تخم حنظل به هنگام کشت * بکار د ملائك بیاض بهشت

کندش پرخویش را جای بیل * بدان آب یاری کند جبرئیل
 نسیمش اگر نفعه جان کند * پایش اگر آب حیوان کند
 سرانجام گوهر نیارد بسیار * همان میوه تلخ آرد بیار (۱)
 ﴿موش﴾ گفت ای گربه همیشه در صحبت بودن خوش
 نیست * هر ذی حیات را سعی معاش * و فکر ما کول
 و مشروب و ملبوس نمودن و خرج عیال و اطفال و مرمت
 خانه و ترتیب و تنسیق باغ و فکر همیشه و چراغ و نفع و نقصان
 و تهیه اسباب منزل را لازم است * و اگر ترك همه کنی
 و مدام در صحبت باشی عاقبت رسوائی و پریشانی و دشمن را
 شاد و کام خواهی بود * لهذا هر ذی حیات را باید که بروز کار
 خود تأمل کند * و چند روزی که زندگانی دارد بعیش
 و عشرت بالباسهای الوان و نعمتهای گوناگون خود را جلوه
 دهد و از باغ زنده کافی تمتعی بردارد و اگر چنانچه روز و شب
 در فکر چنان کردن و چنین گفتن باشد از نعمتها
 و لباسهای لطیف و ظریف و تازه و عشرت و صحبت و لذت

(۱) چه خوش گفته شاعر در این معنی

اگر بیضه زاغ ظلمت مرشت * نهی زیر طاووس باغ بهشت
 اگر از نش را دهد جبرئیل * اگر آب او را دهد سرسبیل
 هانا شود بیضه زاغ زاغ * بردنچ بیهوده طاووس باغ

باز ماند و در نظر اهل روز کار خود را خوار و ذلیل و کثیف
 نماید و این فراغت عیش بی سعی پیدا کردن ممکن نمیشود
 پس لابد باید سیر و گرسنه در اطراف روان باشد تا که
 معیشت خود را بیابد * و گاه باشد لقمه لایق حال او بهم
 رسد و گاه باشد که نرسد * لکن در هر حال باید بهوش
 و تفکر در طلب شئون زندگانی و معاش کوشش نماید و حتی
 الامکان کوتاهی نکند *

باری ای گربه کسی که بخواهد در میان ابنای جنس
 و هم قران خود را از مکان و خوراك روز بروز تراید و ترقی
 دهد باید در صدد علوجاه و سمو مکانت باشد * تا دشمنان
 کور و غمناک و دوستان شاد و خورسند گردند * و خود را
 از پریشانی که سبب خواری و مذلت است بیاساید بلکه
 این قدر سعی کند که ذخیره از برای فرزندان بگذارد
 تا بعد از فرزندان در میان قبائل و اقربان ممتاز و سرافراز
 باشند * نشنیده که گفته اند *

بگذاری که دشمنان بخورند * به که محتاج دوستان باشی
 دیگر هم گفته اند *

مبادا که در دهر دیرایستی * مصیبت بود پیری و نیستی
 ای گربه از علم بی عمل پیش از این چند کله فهمیدی

ودانستی و ورق چندر آسیاه کردی چه نفع بهم میرسد
کدام دکان خباز و طبابخ بعوض صحبت نان و آش میدهند
مگر این قدر بی فکر بودن خوب است : شیخ سعدی
گفته است *

هر که مزروع خود بخورد خوید *

وقت خرمنش خوشه باید چید *

چون تهی دست باشی و بی چیز گردی در هیچ مهمی و معنی
توجه نتوانی کرد بی فهم و بی مقام و منصب زنده کافی
و پهلوانی بکار نمی آید *

(نظم)

زبان بریده بکنجی نشسته صم بکم *

به از کسی که نباشد زبانش اندر حکم *

از این مزخرفات تاب و توان از گریه بیرون رفت و گفت *

﴿ ای موش ﴾ بی هوش تا کی از این حرفهای بی عقلانه
کوئی و تأمل نمیکنی * و این آواز دوستی که در این وقت
خواندی و نفهمیدی و ندانستی چه معنی دارد و این قصه پوچ
و بیحاصل که از برای حب دنیا تطویل دادی چه فائده و ثمری
بخشد * اکنون گوش و هوش بدار و جواب را بشنو که
گفته اند *

گوش خر بفروش و گوش تازه خر *

کین سخنها در نیاید گوش خر *

دیگر در این باب گفته اند، و من هم میگویم اگر
تو ترك عادت جبلی کنی * و مکر و حيله نکنی و گوش
هوش بسوی من کنی البته از من بشنوی و بر لوح جان
و خاطر جای داده و ثبت کنی و اگر نه بطریق اول که ان همه
نصائح و بیان گفته شد و بر تو اثر نکرد حال هم چنین
خواهد شد * پس ای موش گوش دار تا که شاید این پندهارا
سرمايه روز کار خود سازی *

﴿ ای موش ﴾ اینکه در باب فراغت و آسایش و رفاهت
دنیا و جمع مال و بعشرت صرف کردن و لباسهای فاخره
پوشیدن و طعام لذیذ خوردن و شراب لطیف نوشیدن
و در مرتبه عیش کوشیدن و سعی در نوال منصب و مقام
و اندوختن مال از برای باز ماندگان داد سخنوری دادی *
جواب هر يك را بشنو آورده اند که خداوند عالمیان در کلام
مجید فرموده که من رفاهیت و آسایش را خلق نکردم
و بندهکان در سعی و طلب ان میکوشند * و این معنی که
آسایش خلق نشده دلالت و حجت بر جمیع حال و احوال
و ارضاع انسان است و نص از کلام خدا زیرا که جمیع اهل

عالم از سه فرقه بیرون نیستند * جمعی شب و روز در صد جمع نمودن مال میباشند و ذره از کار و احوال و اوضاع مردن و سؤال و جواب در گور و حساب و عذاب در خاطر ایشان راه ندارد * و جماعتی دیگر در فکر آخرت و سعی در معرفه الله و پاس دین داری و نگهداری ایمان و پشیمانی از کرده خود بوده و از لوازم حیات دنیوی غفلت نموده * و جمعی هم خسر الطرفین اند زیرا ترك كار دنیا و هم كار آخرت کرده اند * و بله و لعب و خوردن و خوابیدن گرفتارند : حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرموده اند (الدنيا جيفة و طالها كلاب) زیرا که چون کسی متوجه دنیا باشد * و بخواهد و خیال در جمع مال و دنیا بهم رسانیدن افتد ترك علم و معرفت و عبادت می نماید * و سعی در اندوختن مال مشغول میشود و معلوم است جمع کردن مال جز بمشقت و خواری و مذلت میسر نگردد * زیرا بهرکاری و عملی که خواهد مشغول شود تا سعی نکند ورنج نکشد ممکن نیست ثروت و مکننت بهم رساند و شبهه نیست چون کسی متوجه طلب دنیا باشد سر رشته آخرت از دست بدهد * و بطلب دنیا مشغول گردد و در گرداب فریب شیطان افتد و باین سبب الیف غفلت گردد و در سعی جمع کردن مال غم و الم و فکر

و غصه بسیار است * پس هر آینه از آخرت باز ماند * و عمر بغفلت گذشته و زحمت کشیده و رفاهیت نبرده پس ظاهر شد که رفاهیت در دنیا از برای اهل دنیا نیست پس آنچه در قرآن مجید وارد شده مناسب و دلیل واقع است * و همچنین حدیث (حب الدنيا رأس كل خطيئة) شاهد این مقال و مقام است از این بیان معلوم گردید که جمع کردن مال شأن شخص حریص است * و گاه باشد که کسی برنج و زحمت بسیار مال جمع کند نخورد و نپوشد و صرف نکند بوجهی که حظ نفسانی یافته باشد * و چون بمیرد و او را دفن کنند حکام شرع بعنف وارث ذکور او را ارث بیشتر بدهند و قلیلی که بماند دختر حصه خود را گرفته صرف شوهر کند * و یاد از پدر نکند * گویا هرگز پدر نبوده پس نیز با مصاحبان بعیش و نوش با او باش و اراذل صرف کند * و گفته اند *

تا نمیرد یکی بنا کمی * دیگری شاد کام نشیند
گاه باشد که بیشتری از زهار و زویور از مال پدر و شوهر اولی ذخیره کرده و برداشته و شوهری تازه نماید و ترك فرزندان و یاران شوهر اولی را کرده * و بعیش و عشرت مشغول گردد : پس ظاهر شد که سعی در مال دنیا غفلت و حسرت

وندامت است و با این همه آزارها و صدمات بمصداق آیه
(فمن يعمل مثقال ذرة خيرا يره ومن يعمل مثقال ذرة شرا
يره) در آخرت هم حساب باشد و آنچه را وارث بخلاف
شرع و طرق نامشروع جمع نموده او را جواب باید گفت
و عقاب و عذاب باید کشید *

❦ ای موش ❦ اگر یقین این معنی میشد که هر کس را
عمر و زنده کافی چه مقدار است * البته پاندازه ان مال
اندوخته نموده و صرف میکرد * پس چون اندازه عمر
و زندگانی یقین نشده لهذا بسیار است که کسی بصد زحمت
بگرسنگی و برهنه کی بسر برده * و روز و شب سعی کرده
از برای آنکه خانه بسازد و زمین خریده باشد و خشت آورده
بنای کاری میکنند تا گاه اجل در رسد خشت خانه و عمارت را
بلحد او بگذارند و یا تخته که از برای در و پنجره و دروازه
جمع کرده باشد از آن از برای او تابوت بسازند * یا اینکه خانه
تمام شده کسی دیگر در او نشیند و زنش دست در گردن
دیگری میکند از اینجا است که شیخ سعدی فرموده *

مکن تکیه بر ملک دنیا و پشت *

که بسیار کس چون تو پرورد و گشت *

و در جای دیگر فرموده *

جهان منزل راحت اندیش نیست *

عدم با وجودش دمی یش نیست *

بسی سر و کلچهره لاله رنك *

که خاکش گرفته در آغوش تنك *

بسی دانه خال مشکین که مور *

بیرون آورد هر دم از خاك گور *

جماعتی در سعی کار آخر شده اند که بالکلیه دست از
دنیا برداشته اند و ایشان شب و روز در غم آخرت و پشیمانی
از عملهای ناشایسته موافق معنی آیه که قبل از این مذکور
شد که در دنیا رفاهیت نیست و موافق حدیث (ترك الدنيا
رأس كل عبادة) ترك دنیا کرده اند و دست از کسب و کار
کشیده و در گوشه معتکف شده اند و اینکه اموال و اموال
و نفیس و هوی فارغ و از دست مردم خلاص یافته و در بقعه
عزالت نشینی و مغاره کزینی چنانچه شیخ سعدی گفته *

انان که بکنج عافیت بنشستند *

دندان سك و دهان مردم بستند *

هر چند اسباب فراغت است ولیکن مناسب حال امت
حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم نیست
زیرا که آن حضرت فرموده الحمد لله امت من مثل امتان

پیشین در مغاره ساکن نمیشوند بی نان و توشه کاه باشد که
دو روز یا سه روز مانده نرسد و آن مرد را صبر و توکل
نرسد دلش بوسوسه شیطان از راه رفته کافر گردد *

و دیگر آنکه ثواب عظیم و اجر بسیار و جزای یشمار
در آن است که کسی با مردم از روی الفت و رأفت سلوک
و مدارا کند و از رنگها و بویها و طعمها کسب کرده و تمتع
گیرد و بصرافت طبع ترك آنچه دیده و شنیده کند نه
بدوری و انقطاع صرف و از امور ناشایسته * این است که کسی
مغاره نشین و گوشه نشین شده و در بروی خویش بسته از
جمیع کمالات محروم و مأیوس گردد * و حضرت رسول
صلی الله علیه و آله و سلم فرموده (خیر الامور اوسطها)
پس از این حدیث معلوم شد که طلب کردن بتمام شدت
و مشغول شدن بنهایت غفلت کمال جهل و نادانی خواهد شد
و ترك دنیا کردن و در مغاره نشستن هم بدلیل خیر الامور
اوسطها غیر جائز و نالائق است لهذا بهتر و انسب آن است
که معتدلانه سعی در شئون دنیوییه بقدر امکان نموده
و کوشش در امور و معیشت یومییه و فراهم آوردن لباس که
نماز در آن مقبول و مستجاب بود لازم و واجب * و همچنین
تحصیل مکان و منزل بقدر اینکه دفع کرما و سرما کند از

شئون لازمه و سلوک با مردم از روی ادب و تعظیم و حرمت
باز از امور واجبه است * اگر بکلی لذتها را نیافته و مشاهده
قدرت نکرده باشد و رنگها را ندیده باشد چگونه از
اثار قدرت کامله خبر تواند یافت * مثلاً کسی که عسل نخورده
باشد میوه ها و کلهها را چه داند که قادر قدرت نما که از شاخ
بته چنان شهدی ایجاد فرموده و اگر بسیر باغها نرفته باشد
میوه ها و کلهها را با طعم و رنگ و بو تشخیص نکرده شبههئی
نیست که آن کس از درك آثار قدرت عاری باشد * پس
هر کس در بازار و کوچه و محله میگردد و مشاهده باغ و گلزار
و صحرا و کشت زار و زراعت مختلف الانواع نماید بر آثار
صفت صانع اطلاع می باید * و اگر نه عاری و عاطل خواهد
بود * چنانچه آورده اند که در زمان ماضی شخصی فالوده را
همام قیاس و کمان کرده بود (موش) گفت چگونه بوده
بیان کن تا بشنوم *

گربه گفت آورده اند که روزی سلطان محمود
بخواجه حسن میمندی که وزیر او بود گفت آیا شخصی باشد
که فالوده نخورده باشد وزیر گفت ای پادشاه بسیارند که
فالوده نخورده اند و ندانند * پادشاه گفت چنین کسی نیست
وزیر میگفت هست * و پادشاه میگفت نیست * تا آخر

الامر مبلغی زر مهیا کرده و ما بین ایشان شرط شد که اگر وزیر چنین کسی پیدا کند مبلغ زور را از پادشاه بگیرد و اگر چنانچه پیدا نکند وزیر آن مبلغ را دادنی باشد پس از این قرار وزیر بتفحص چنان کسی بیرون آمد گذرش بیازار کوسفند افتاد * از قضا لرسر حدیرا دید باخود گفت که این جماعت در سرحد بوده اند و معموری و آبادی را ندیده اند * وزیر آن شخص لرا بخدمت پادشاه آورد : پادشاه فرمود که قدری از فالوده آوردند * پادشاه بان مرد لگفت که هرگز از این نعمت چیزی خورده * مرد لگفت خیر پادشاه نخورده ام * پادشاه گفت میدانی این چه چیز است و چه نام دارد مرد لگفت که نامش یقین نغی دانم * اما بکمان من چیزی میرسد که در آن سرحد که ما هستیم مردیست از ما بعقل و ادراک قابل و برتر است * و هر ساله یکمرتبه بشهر می آید از قضایک روزی از شهر آمده بود و میگفت در شهر حمامهای خوب بهم میرسد بنده را کمان چنین است که این حمام است چون پادشاه این را شنید بسیار بخندید و فرمود که مبلغ مذکور را بوزیر بدهند * وزیر گفت پادشاهها بفرما تا دوسر بدهند زیرا دوسر برده ام چه که این مرد نه فالوده و نه حمام را دیده * پادشاه فرمود

تا دوسر بدهند *

پس ای عزیز من تا کسی چیزی را ندیده باشد و نخورده باشد چه داند چیست و چه لذت دارد * پس هر چه خداوند عالمیان خلق کرده است از برای این است که ایشان انرا به بینند و بخورند و بنوشند و بمتع یا بند و الا خلق نغی شد * پس خداوند عالمیان این نعمتها را از برای بندکان خلق کرده است * و برای ایشان حلال و طیب و طاهر گردانیده و فرموده (کلاوا و اشربوا من طیبات ما رزقناکم) پس ظاهر و هویدا شد که خوردن نعمت و استعمال نعمتهای الهی سبب فهمیدن و فهمانیدن قدرت کامله است و جمیع امور از خوردن و نخوردن و گفتن و نگفتن و پوشیدن و نپوشیدن از احوال و اوضاع عادیة بشریه است و در این باب حرف بسیار است * لکن از این بیان ظاهر شد که در مغاره نشینی و ترك صحبت مردم نفعی نغی باشد و فائده نغی رسد * و طریق سلوک و میانه روی پسندیده و اولی است *

﴿ پس ای موش ﴾ دانستی و فهمیدی * اکنون اگر حرفی داری بگو *

﴿ موش ﴾ گفت حالا وقت تنگ است و وقت نماز

میگذرد و گفتگوی زیاد سبب میشود که نماز ما و شما فوت شود الحال برویم بعبادت مشغول گردیم * اگر عمر باقی باشد وقت دیگر صحبت میتوان داشت *

﴿ گریه ﴾ گفت ای موش نماز را شرائط بسیار است از جمله شروط وحدت و اخلاص است * و خالی بودن از شرك و شركت و عناد و رشك و حسد و بدل پاك یجناب اقدس الهی روی آوردن نه مثل ان ترك كه گریه در خدمت واعظ میکرد (موش گفت) چگونه بوده ان را بیان فرما تا بشنویم *

﴿ گریه ﴾ گفت آورده اند که ترکی از محله شهری میگذشت * ناگاه گذرش بمسجیدی افتاد دید که واعظی موعظه میکرد * بعد ازان که خلق بسیاری جمع شدند ان ترك در میان مردم بنشست و ان واعظ موعظه میکرد که طالبان علم از معنی ان عاجز بودند مع هذا ان ترك بهای های گریه میکرد * بعد ازان که مردم ملتفت ان حالت شدند از او استنساخ نمودند که گریه تواز چه چیز است و از چه جهت است * گفت ای برادران بنده در سرحد کله دارم و در میان ان کله بزی دارم و ان بزرا بسیار دوست میدارم و مدتی میشود که من در این شهرم و ان بزرا ندیده ام *

الحال باین واعظ نگاه کردم دیدم ریش واعظ بریش بزمن میانند و ان ترك بیاد من آمده * از ان سبب است که گریه بر من مستولی شده *

﴿ ای موش ﴾ گویا تو نیز بنماز میروی از برای انکه اقربا و قبیله تو را اهل نماز دانند و بتو اعتبار کنند * یا انکه صاحب خانه را از برای خیانت و تغفیل فریب دهی *

﴿ ای موش ﴾ هر کاری که کسی کرد و از حقیقت ان کار با خبر نباشد ان کار اعتباری ندارد * اکنون تو عذر آوردی مانیز روانه میشویم تا وقتی دیگر *

پس از این گفتگو موش منصرف گشت و بخانه رفت گریه بسیار دلگیر شد و آزرده خاطر مانده بخانه برگشت قضا را صاحب خانه ته سفره که در خانه داشت در گوشه ریخته بود * گریه رسید و ازان سیر بخورد و برگشت آمد بدروخانه موش و نشست * موش دید که گریه باز آمده و بدروخانه او نشسته * موش از و اهمه گریه سلام کرد

﴿ گریه ﴾ گفت (وعلیک السلام ای شیخ کبار) الیوم آمده ام که مهمان تو باشم و نباید عذر بیاوری *

﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار خانه حقیر بی رونق است بجهت اینکه کسان و اهل بیت حقیر آزرده و مریضند

اکنون ای شهریار انصاف بده که مرا چه قدر خجالت باید کشید و اگر ممکن است شهریار از روی لطف و بنده نوازی این مرتبه از تقصیر بنده بگذرد تا وقتی که فارغ البال شده تهیه و تدارکی معقولی گرفته آن وقت شهریار را خبر کنم تا که آنچه طریق میزبانی باشد بعمل آورم *

﴿گرچه﴾ گفت اگر صدکس در این خانه بیمار باشد و اگر هزار فتنه میبارد و اگر تمام عالم بهم خورد بجائی نمیروم و کام از کام برنیدارم * و تو خواهی مهمان دار باش و خواهی مباش و خواهی بخانه روی یا نروی مرا بحال خود بگذار که من شرط کرده و فروگذار نخواهم نمود * و حدیث (اكرم الضيف ولو كان كافرا) امریست نسبت بمهمان داری * و در این باب دلیل فراوان و بسیار است * از انجمله این است * آورده اند که در زمان نبوی حضرت رسول علیه الصلاة

والسلام شخصی بود بسیار مهمان دوست و زنی داشت در نهایت خست و لثیم * آن مرد از توهم و خوف جنگ و فریاد برآوردن آن زن از کراحت نمودن مهمان بسیار مراد داشت * آن مرد لا علاج روزی بخدمت حضرت رسول علیه السلام رفت و کیفیت احوال و ماجری را بیان واقع کرد * حضرت فرمودند که برو بخانه و بان زن بگو در حالتی که مهمان می آید

در پشت در مشاهده کن و هنگام بیرون رفتن مهمان نیز در عقب سر ایشان ملتفت شو و نگاه کن تا به بینی که خداوند عالمیان چه برکتی و چه خیری در حق مهمان داری عنایت فرموده پس آن مرد بخانه رفت و باز آن خود گفت که امروز رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بادو سه نفر دیگر بمهمانی طلبیده ام * لهذا توقع دارم که کج خلقی نکنی و بخل را فرو گذاری و حضرت فرمودند که در حالت داخل شدن مهمان و در حالت بیرون رفتن نگاه کن تا به بینی آنچه را خدای تعالی ببرکت مهمان ارزانی داشته است * آن زن را بهزار عجز راضی کرده و تهیه اسباب ضیافت را ساخته * چون وقت داخل شدن مهمانان شد دید که در دامن مهمانان گوشت و میوه های بسیار است و داخل خانه شدند * آن زن از این حالت بسیار خوشحال شد * و چون وقت بیرون رفتن مهمان شد دید کزننها و مار و کژدم بسیار در دامن ایشان او بخته از خانه بیرون شدند * آن زن تعجب کنان نزد شوهر آمد و گفت چنین چیزی را دیدم * شوهر گفت من از رسول خدا میپرسم : بعد از این گفتگو روز دیگر آن مرد بخدمت رسول خدا رفت و عرض کرد یا رسول الله عیال من چنین نعمتهای در داخل شدن مهمانان دیده * و در وقت بیرون

رفتند هم چنین کزندها دیده * بعد از این عرض رسول خدا فرمودند که ان نعمتها بیرکت ان است که خداوند عالم بسبب مهمان و میزبانی ارزانی فرموده : و ان کزندها کنهان صاحب خانه است که بیرون میرود * پس از ان آن زن چنان راغب مهمان شد که تمام عمر در باب مهمانی کردن بشوهر خود همیشه تا کید و التماس میگرد *

و دیگر آنکه آورده اند که در زمان حضرت ابراهیم علیه السلام آن حضرة بی مهمان افطار نمیکرد * از قضا روزی واقع شد که مهمان بران حضرت نرسید و ان حضرت گرسنه بود از خانه بتفحص مهمان بیرون آمد دید که در صحرا جماعتی میرفتند حضرت ابراهیم ایشان را دید که پانزده نفر گبرند و بیلبا بردوش گرفته بجائی میروند ایشان را تکلیف بهمانی کرد آنها گفتند ما مردمانی هستیم فعله و کار گر بیچاره و هریک از ما اطفال و عیال داریم * هرگاه ما خود مهمان شویم اهل و عیال ما بی معیشت خواهند بود حضرت ابراهیم فرمود که اجرت عمله گی شما را نیز خواهم داد * بهر حال آنها را راضی کرده همه را بخانه آورده مهمان ساخت * چون گبران ضیافت را دیدند و اجرت هم گرفتند بیرون آمدند با خود گفتند که فی الحقیقه دین ابراهیم برحق است زیرا مهمانی کند

و اجرت هم دهد * در ساعت همه نزد حضرت ابراهیم برگشتند و کله طویه شهادت بر زبان جاری ساختند و مؤمن و مسلمان شدند و رفتند * و چون بعثت سید کائنات محمد مصطفی صلی الله علیه و آله شد جبریل امین رسول خدا را از این معنی خبر داد و فرمود (اکرم الضیف و لو کان کافراً) پس ای موش حکایت دیگر بشنو *

آورده اند که در زمان حضرت رسول علیه الصلاة والسلام یکشب پس از نماز خفتن چهار کس از غیر ملت بر در مسجد آمدند * و گفتند که ما بنده ایم از بندگان خدا آیا کسی باشد که ما را امشب جای داده و چیزی بدهد تا ساکن شده و بمانیم حضرت فرمودند که ای مردمان ایشان را در یابید پس بعضی از مردمان حاضرین سینه نفر از آنها بخانه های خود بردند و یکنفر را حضرت رسول علیه الصلاة والسلام برداشته بخانه برد * و در اطاقی که مردم صحبت میداشتند بنشانید و از برای آن مرد کاسه آشی بردند و خدمه آن حضرت که کاسه را برده بودند در خانه را بسته بودند و ان مرد چون گرسنه بود اش بسیاری خورده و خوابیده بود نیمه شب تقاضای بول و سنکینی معده بر او غالب شده از خواب بیدار گشته هر چند جهد و سعی کرده راهی نیافته

وضبط خود را نمیتوانسته ان فرشهای اطافرا بغایت ملوث کرده * چون صبح شد از خجالت بگریخت * پس ازان جماعتی بخدمت ان حضرت آمدند چون حضرت بوسجاده نماز تشریف داشتند * ایشان بان خانه آمدند که شب ان مرد مهمان در ان بود دیدند که فرشهای انخانه ملوث بنجاست است لهذا زبان بلوم و کنایه کشادند و میگفتن که این چه قسم مهمان بوده که حضرت بخانه آورده و چنین خرابی کرده قضارا بخاطر ان مرد رسید که مادام این عمل و خرابی سوده بیا و بر کرد و بین پس از این فکر بدرخانه رسول خدا بیهانه انکه چیزی گم کرده آمد * و در ان اثناء حضرت هم از نماز فارغ شده بود شنید که اصحاب در باب ان عمل شکایت میکنند حضرت از گفتگوی انها تبسمی فرمود که باک نیست و ضرر ندارد * ان مرد در پشت در بود و میشنید که اصحاب چه میگفتند * پس رسول الله علیه السلام ابریق طلب فرموده بدست مبارک خود آن فرشهارا بشست چون ان مرد چنان دید صبر کرد تا ان فرشها شسته شد * بعد ازان باندرون آمد * و گفت یا رسول الله از خجالت خود معذرت میطلبم و ملتسم که کلمه بمن بیان و تعلیم فرما تا مسلمان شوم * حضرت کلمه چند بیان فرموده * همان ساعت بشرف ایمان

و اسلام مشرف گردید *
پس ای موش در مهمان داری برکت و شرافت بسیار است خواستم تا تورا قسمتی باشد * و اگر نه بنده حالا اعتکاف ده روزه دارم و احتیاجی بمهمانی نیست * و لکن میدانم اینها که تو میکوئی همه مکر و تدویر میباشد و در خانه شما بیماری نیست و دروغ میکوئی * اگر دلت مشوش است مشورت کن که در مشورت نفع بسیار است * زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم در باب مشورت تأکید بسیار فرموده است و میباید شخص در هر امری مشورت کند تا که دغدغه در امور نداشته باشد و با نچه مشورت راه دهد عمل نماید *

﴿ موش ﴾ با خود گفت که خوب بیهانه یافته بگو که بخانه میروم و مشورت مینمایم و بازی آیم * پس از این موش متوجه خانه شد و بعد از ساعتی بیرون آمد و گفت * ای شهریار چه کنم از خجالت و شرمنده کی شما نمی توانم سر برآورم (گریه گفت) از چه جهت * ﴿ موش ﴾ گفت بواسطه انکه مشورت کردم راه نداد * و میترسم اینکه در خاطر شما بگذرد که بنده دروغ گفته باشم *
﴿ گریه ﴾ گفت ای موش با که مشورت کردی

با تسبیح یا بقرآن یا بکتاب مختلفه یا بقرعه یا با دانشمندان
یا با زنان * چون موش در یافت که گربه در این باب دقت
و اهتمام می نماید تا که او را دروغ گو در آورد با خود گفت که
اگر بگویم با تسبیح خواهد گفت که در حضور من استخاره
کن * و اگر بگویم با قرآن گوید که تو قرآن چه دانی * و اگر
بگویم با کتاب * گوید که در کتابهای دیگر مشورت
و استخاره اعتبار ندارد * و اگر بگویم با دانشمندان گوید
دانشمندان خانه تو کجا است * پس اولی آن است گویم با زنان
کرده ام و او قبول نموده * لهذا باید بگویم در حدیث واقع
است که هرگاه کسی خواهد که مشورت کند چنانچه کسانی
دانشمندی نباشد با زنان مشورت باید کرد تا چه روی
بنماید * پس گربه گفت ای نابکار کذاب این روایت درست
و صحیح نیست *

﴿ موش ﴾ گفت از چه جهت (گربه) گفت باین
جهت که زنان بکنه کارها نرسیده اند و یکی دیگر تو را گفته
اند که مهمان نیاور و تو را باید که مهمانی کنی و موافق حدیث
آن است که باید برعکس آن کار کنی * و من تو را خبر دهم که
هر کس برعکس قول زنان کار نماید در دنیا و آخرت صرفه
کند * و از آن جمله این است *

آورده اند که در زمان یزید علیه ما علیه لشکر جمع
میکردند که بمحاربه امام حسین علیه السلام روند خاصان
خود را با طراف و جوانب میفرستاد * آنان که صاحب
شمشیر بودند همه را میخواند و بمنصب و حکومت وعده
می داد از انجمله مختار بن ابوعبیده ثقفی را که یکی از صاحبان
شمشیر و شجاعت بود و مردم با و اعتقاد دلاوری داشتند
پس در حالتی که یزید اسباب سفر و اسامی سرگردان قبیله
جات سیاهه میکرد * از انجمله اسم مختار را هم نوشته بودند
که با جماعتی از کوفیان بسر کرده گئی او بدعوی و جنک
امام حسین علیه السلام روند * در حالتیکه انجماعت را
روانه اطراف نمودند مختار یک روزی در پشت بام بود
زنش گفت ای مختار بسیار بلب بام آمده بعقب رو که مبادا
بیفتی مختار را فرمایش حضرت رسول بیاد آمد که چون
بزنان مشورت نمائی برعکس آن عمل نمائید مختار پس میرفت
از قضا کنار بام باران خاك آن را شسته بود پای مختار از پیش
رفت از بام بیفتاد و پایش بشکست چون سه روز از این واقعه
بگذشت فرستاده یزید بکوفه آمد * و بخانه مختار رفت
نوشته اسامی جماعت را به مختار نمود و گفت تو را امر شده
که با مردم کوفه بجنک امام حسین علیه السلام بروی مختار

گفت ای عزیزان شما می بینید که پای من شکسته است
والا اطاعت می داشتم چون جماعت فرستاده یزید مختار را
پاشکسته دیدند برفتند و چگونگی انحال را بیزید بگفتند
یزید گفت در این باب تقصیری بر مختار لازم نمی آید: و این
نبود جز بیرکت قول حضرت رسول علیه الصلاة والسلام
زیرا که اگر پای او نشکسته بود او را البته میبایست
موافقت نماید و بجنك حضرت امام حسین رود *

پس ای موش چون بزنان مشورت کردی در مهمانی
بنده رأی نداده و قبول نمودند * پس باید حتما مهمانی کنی
تا که بر عکس قول زنان عمل کرده و حدیث رسول را بجا
آورده باشی *

موش گفت ای شهریار سخن راست این است
که بنده نمی خواهم شما چیز حرام تناول فرموده باشید
چرا که این قسم ضیافت از روی اکراهست و باخلاص
نیست * و اگر در این وقت مارا بگذاری و بروی تا وقت
دیگر بخدمت رسیده و تدارك درستی را گرفته و آنچه
لازمه مهمانی بوده باشد بوقوع برسد بهتر و بصواب
نزدیکتر است *

گرچه گفت ای موش حکایتی دیگر در باب قول و فعل

زنان از برای تو بیان کنم: موش گفت بیان فرما تا بشنوم *
گرچه گفت آورده اند که چون شیطان لعین
مغضوب شد و از درجه اعتبار انحراف نمود و بدرکات شقاوت
رفت در هر باب فکر کرده و بهر قسم و هر حیل فریب
دادن آدمرا برای خود دست آور میخواست بعد از تفکر
بسیار اسباب ساز و هوی بخاطرش رسید بسیار شاد شد
و باخود گفت بیشتر انسان را از این راه میتوان فریب داد *
دیگر باز متفکر شد مستکننده را بخاطر آورد مثل شراب
و غیره باز بسیار خوشحال گردید: و دیگر در فکر افعال زنان
بود مکر و کید آنها بخاطرش رسید از این جهت شوق تمام بهم
رسانید زیرانگاه گوشه چشم زنان و عشوه و نازشان در
نظرش بسیار جلوه گرفت از شدت خوشی ناگاه برجست
و بچرخ آمد و باخود گفت که اکنون کار تمام است *

پس ای موش تو خود میگوئی که صوفیه اهل تحقیقند
و اهل تحقیق دنیا را بزنان تشبیه کرده اند زیرا که هر ساعت
خود را بر نکی و بوئی و عشوه ساخته و مردم را فریب داده
و آنها بی توبه و انابت از دنیای فانی بیرون روند *

پس انکس که خود را از اهل حقیقت شمارد باید
دوری از آلائش دنیا و فریب خوردن نفس اماره و هوی

نموده زیرا نفس شیطانی و جلوه های رنگین و عشوه های شیرین دنیا فریب هر ساعتی بطریق و هر لحظه بطوری مردم را از راه بدر میبرد که ندانند و نفهمند *

پس آنکس که تواند خود را از اهل تحقیق شمارد باید خود را از فریب دادن دنیا محفوظ و نگاه دارد و سالک مسلک پارسایان گردد * و بنور معرفت حقیقت شناس باشد * والا ای موش کسی که خر مهره را شناسد و دعوی جوهر شناسی کند لا شک این دلیل بر جهل و حماقت است * دیگر گریه گفت ای موش از تو سؤال میکنم جواب مرا برستی بگو *

﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار شما طالب علم و من مرد درویش گوشه نشین از این سؤال کردن شما را چه حاصل زیرا بنده این قدر علم نخوانده ام چگونه جواب گویم * ﴿ گریه ﴾ گفت ای موش در میان علما نیز جمعی باشند که بمحض اینک حدیثی و آیتی دانستند در بازار و مدرسه و مسجد و هر جا که با مردم میرسند بحث کج میکنند و حرفهای باطل میگویند * اما در میان مردم دانا این طریق پسندیده و معقول نی باشد * بلکه اهل سلسله چون بجنس خود برسند کمال مهربانی کنند * خصوصا طلاب علم بعد

از آنکه دیگری داخل در صحبت داشتن شد تفتیش این معنی میکنند که کدام کتاب خوانده و یا کدام باب خوانده * آنکاه اگر خواهند که از مودن درك و قابلیت او کنند از آن کتاب از وی میپرسند : مثلاً اگر تو چیزی از آن خبر نداشته باشی و من از تو پرسم جای مسأله و تعجب خواهد بود : اما چون قبل از این گفتی که من در تصوف مهارت تمام دارم لهذا بنده میخواهم بدانم که اگر تو در بحث قیل و قال تصوف دلیل و برهانی که ربطی باو داشته باشد چیزی دارید تصدیق قول تو نمایم و اگر نه تو را به بلیه گرفتار سازم تا دیگر در تصوف لاف و کذاب بیجائزی و رد علمای دین مبین نکنی * و خر مهره را بجای در شاهوار در بازار صرافان روشن دل جلوه ندهی و بشرط اینک در مکر و حيله در بندی و در جاده انصاف درائی و دیده و دل را بگشائی و از روی عقل و درك و شعور و تدبیر و تفکر متوجه گفتار من شوی و از هر جا که حرفی داشته باشی بگوئی : و در جائی که بدانی سخن من راست و درست است از روی اخلاص تصدیق کنی و بحث کج و عناد را فروگذاری تا حق از باطل و باطل از حق ظاهر و آشکار گردد : و دیگر آنچه از تو هم پرسم بمکر و حيله و بحث کج جواب ندهی و دم نرنی تا که

شاید باطن شرع انور عاقبت تورادست گیری کند نه اینکه مثل عمل قاضی غزنوی که او را بواسطه بدنهادهی و سوء نیت با کنیز تاجر خدایتعالی بدست حسن میمندی گرفتارش ساخت *

﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار مقدمه او چو نیست بیان فرما: گربه گفت *

﴿ حکایت ﴾

آورده اند که در زمان سلطان محمود غزنوی تاجری بود و او کنیز بسیار جمیله داشت * بحال و وجاهت و فصاحت آراسته بود و آن کنیز را انیس و جلیس خود ساخته بود و بی آن کنیز دمی غمی آسود * چون مدتی بر این بگذشت آن تاجر را سفر روی نمود * باربندی کرده میخواست که مقوجه سفر شود * با خود گفت که اگر این کنیز را همراه خود ببرم در سفر نگاه داشتن او از نظر نا محرم مانند رفقای سفر و غیره مشکل است و تورادراین ملکات اقربا و قوم و خویشی هم نیست چندی متفکر شد بعد از تأمل بسیار بخاطرش رسید علاجی جز این نیست که کنیز را بقاضی این شهر بسپارم زیرا که پادشاه ارم دستی با و نیست و او بر مسند دیانت و امانت و صلاح منصوب است و سلسله مهمات مردمها در شرع بتصدیق و تجویز و منتظم ساخته

شود * البته این تدبیر معتبر خواهد بود * لهذا برخواست و بخانه قاضی آمد و تحفه لائق همراه خود برد و شرح حال را عرض نمود * و مبلغی زر را بجهت مأ کول و ملبوس کنیز تسلیم قاضی نمود و کنیز را با و سپرد و روانه سفر شد: قاضی دید که تاجر بسفر رفت * و مدتی از این بگذشت قاضی کنیز را طلب کرد و گفت که تاجر تو را بمن بخشیده است * اکنون شما از آن من هستی باید که بامن بسازی و دلتواز من باشی تا من دیده امید خود را بحال تو روشن سازم و تو را از روی آرزو و مساز خود دانسته برخواتین حرم خود ممتاز و سرافراز گردانم: کنیز در جواب گفت ای قاضی عجب است از مردم عاقل که از برای امر سهلی خود را بنقصان کلی اندازند * و کاری کنند که موجب شرمندگی دنیا و آخرت بوده باشد: قاضی گفت آن کدامست که سبب شرمندگی دنیا و آخرت میشود *

کنیز گفت اول آنکه میگوئی که تاجر مرا بتو بخشیده اگر این قول صحیح است پس چرا در حضور سفارش مرا بتو میکرد و وجه نفقه و کسوت را بتو میداد * پس این مسأله ظاهر است هم بر تو و هم بر من و حق شاهد است که تو دروغ میگوئی و خداوند عالمیان در شأن دروغ گو فرموده

(ان الله لا يحب الكاذبين) و دروغ گفتن تو بجهت این است که نیت بد و قصد خیانت داری: و در شأن امانت هم خداوند عالمیان فرموده (والله لا يحب الخائنين) پس ظاهر و معلوم است تو از این صفات ذمیمه ملاحظه نداری *

قاضی گفت ان کدام است: کنیز گفت که پرود کار عالم حاضر و ناظر و شاهد و براسرار جمیع خلایق آگاه و عالم بر این است که تو قصدی بد و خیانت را با همچو من ضعیفه که از عقل ناقص و از دانش و تدبیر عاجز و اسیر و بیکس و بی اختیار داری * پس میان عالم و جاهل چه فرق و امتیاز است کویا همه عالم دروغ گو و خائندند *

قاضی گفت ای کنیز من میخواهم که چون من باتو محبت دارم تو هم بامن مهربان باشی * و اگر نه تو را تنبیه و سیاست کردن آسان است: کنیز گفت من عاجزم و حقیر و بیکس و باخود این فکرم میکنم که از ان روز که مرا اسیر کرده اند و از ما در و پدر و اقربا جدا ساخته اند و از ملک خود بملك دیگر اسیر برده اند بسیاری چون من در این واقعه بشمشیر برنده هلاک ساخته اند این همه قضیه و بلیه که دیده و شنیده ام خداوند عالمیان همه را بر من سهل و آسان گردانیده * پس قصه سیاست و تعذیب تو باین کینه چه خواهد کرد

و مرا از گرسنگی و برهنگی پروائی نیست: و کشتن امریست بهتر از آنکه کسی در نزد پروردگار خجل و شرمسار باشد الحال ای قاضی اختیار داری اگر کان میکنی که من باتو رام میشوم و سازش نموده و تن در دهم بنهایت غلط کرده این امریست محال * و آنچه در باب سیاست من بخاطر داری تقصیر و تکامل مکن *

قاضی از این گفتگو بر داشت و کنیز را بسیار نزد و مقید ساخت و چون چند روزی دیگر بگذشت باز قاضی بخانه که کنیز را مقید ساخته بود آمد و برخی زبان به نیاز و لومه بگشاد و گفت ای ییعل حیف باشد که چون تو کسی در بند باشی و گرسنگی و برهنگی بکشی چرا دست در کردن من در نیازوری که بعیش و عشرت بگذرانی کنیز و غلامان و خواجه سرایان همه در خدمت تو باشد * آخر ای ییعل من از تاجر کمتر نیستم بیا و از غرور و جاهل و نادانی بیرون آی و بچاده عیش و شادکامی در ای و چند روزه عمر خود را بفرغت بگذرانیم * کنیز گفت ای قاضی عیش را بر خود حرام کرده ام و بر آنچه واقع میشود در عین رضایم * پس از این قاضی در خشم شد و ان کنیز بیچاره را بسیاری نزد باز محبوس ساخت * و در ان محله که قاضی خانه داشت فاحشه بود *

برادران آن فاحشه از اعمال و اطوار او خبر گرفته نیمه شبی او را
 بقتل رسانیدند و در میان کوچه انداخته چون روز شد حاکم
 شهر امر داد مردم محله را گرفتند و قاتل را طلب نمود
 که خدا یان محضری ساخته بمضمون اینکه فاحشه بود در کمال
 بی عصمتی جهال محله بشب او را کشته اند و اکثر مردم
 محضر را نزد قاضی آوردند قاضی او را مهر کرد و آنها را خلاص
 نمود و آن محضر را نزد خود نگاه داشت و با خود فکر کرد
 که چون تاجر از سفر اید و بمن ادعای کنیز نماید محضر را
 بدو ایم و دعوی او را باطل نمایم و حجتی بهتر از این نمی باشد
 و دیگر بهمان طریق روزها کنیز را نصیحت مینمود و او
 قبول نمیکرد، و قاضی او را سیاست میکرد تا کار بجائی
 رسید که انبر سرد و گرم از کنیزك می گرفت و تمام بدن او را
 مجروح ساخت تا اینکه بعد از دو سال دیگر تاجر از سفر
 آمد و از راه یکسره بدرخانه قاضی آمد چرا که اشتیاق بسیاری
 بدیدار کنیزك داشت * غلامی از غلامان قاضی بدرخانه بود
 آن غلام را گفت که عرض حقیر را بقاضی برسان و بگو که
 فلان تاجر میخواهد تو را اسلام کند * غلام برفت و قاضی را
 خبر نمود * قاضی با خود گفت که اگر یکمرتبه انکار
 کنم خوب نیست لهذا غلام را گفت که برو تاجر را بگو که

قاضی در خواب است شما فردا بیائید تاجر بیچاره با وجود
 آن خواهش و اشتیاق که با کنیز داشت مایوسانه برگشت
 و بخانه خود رفت آن شب تا صبح متفکر بود * قاضی هم
 سفارش بغلامان کرده بود که چون فردا تاجر بیاید بگوئید
 که خویشان حرم قاضی بمهمانی آمده اند و سه روز قاضی
 بمهمانداری مشغول است و بیرون نمی آید چون صبح صادق
 شد تاجر با خود گفت که چون مدتیست قاضی کنیز را نگاه
 داشته تحفه باید جهت ایشان برد و کنیز خود را بخانه آورم
 لهذا اقش * چند از پارچهای اعلی در بقچه بسته بردوش غلام
 نهاده بدر ب خانه قاضی فرستاد * چون غلام تاجر بدرخانه
 قاضی آمد آن بقچه را باندرون فرستاد * پس از وصول آن قاضی
 غلام خود را فرستاد و گفت ای تاجر قاضی مهمان دارد و جمعی
 از خویشان حرمش مهماند و تا چند روز بیرون نمی آید
 شما تشریف ببرید هر وقت قاضی تشریف بیرون آورد شما را
 خبر خواهیم کرد * پس تاجر بیچاره مضطرب و متفکر
 شده برگشت *

باری تا مدت یکماه قاضی بتأخیر دفع الوقت کرده
 بعد از مدت یکماه قاضی روزی بدیوان خانه نشسته بود ناگاه
 تاجر با ندرون آمده و سلام کرد * قاضی جواب نداد و تغافل

نمود * آن تاجر بیچاره در گوشه نشست تا آنکه قاضی از دیوان خانه فارغ شد و برخاست که برود آن مرد تاجر گفت ای قاضی واجب العرضی دارم گفت بگو * گفت بنده آن مرد تاجر م که کنیز خود را بتوسپردم * چند وقت است مکرری آیم و بخدمت شما نمی رسم * امروز که بخدمت شما رسیدم و سلام کردم جواب سلام ندادید * جهت چیست بفرمائی قاضی گفت السلام عليك ورحمة الله وبركاته * اول مرتبه که آمدی چرا مرا خبر نکردی معذور بدار که تو را نشناختم * حالا خوش آمدی خیر مقدم *

باری سفر شما بطول انجامید * تاجر گفت که سفر چنین است گاه واقع میشود که کسی به نیت یکماه میرود دوسال سفرش طول میکشد * قاضی گفت بکدام طرف سفر کرده بودی * گفت ای قاضی از اینجا به هندوستان رفتم و از اینجا خرید کردم و بروم رفتم * پس از آن از راه تبریز و خوی متوجه وطن شدم * قاضی گفت آن پارچه ها که چند روز قبل از این جهت ما فرستاده بودید گویا متاع هند بود * و از سوقات روم و تبریز چرا جهت ما چیزی نیاوردی تاجر سر بر انداخته گفت چیزی از روم و تبریز نیاورده بودم که لایق باشد * قاضی گفت ای تاجر آنچه از باب کنیز شما بر ما واقع

شده زیاده از حد و بیان است زحمت بسیار کشیدم لکن از برای خاطر شما همه را منظور داشته و تحمل نموده * اما چگونگی واقع مختصرش این است ای تاجر چون کنیز شما تا مدت یکسال بیمار بود و کوفتهای عظیم داشت و آزار ذات الجنب و ذات الصدر داشت و استسقاء و اسهال و تب توبه و تب ولرز و برقان و قولنج و درد سر و آزار باد بواسیر و آزار مرضهای دیگر هم بسیار عارض او شده بود حکمای حاذق بر سر او حاضر ساخته و مبلغهای خطیر خرج ادویه و معاجین و صفوف و شربت و عرق کردیم و مبلغ ده دوازده تومان خرج حکماء و اطباء گردید * حال نقل کردن آن همه زحمات لزوم ندارد ان شاء الله تعالی فردا صحبت خواهیم داشت این بگفت و روانه حرم شد * تاجر بیچاره ناامید برگشت باخود میگفت حکایت غریب است و قاضی عجب قاضی با انصاف نیست الحکم لله * حالا بروم شاید که فردا کنیز را بستانم چون صبح شد تاجر بیچاره مبلغ ده دوازده تومان زر و پارچه چند برداشت بدرخانه قاضی برد و بغلایمان گفت عرض کنید که مرد تاجر آمده است و کنیز را می خواهد پس از عرض غلایمان قاضی گفت بروید بتاجر بگوئید که امشب مهمان مائید * ان شاء الله تعالی شب تشریف می آورید

تاجر بیچاره باز مضطرب شده و حیران برگردید * پس چون شب برآمد تاجر برخاست و بخانه قاضی آمد و غلامان قاضی را خبر کردند گفت تاجر را بیاورید به مهمان خانه بنشانید و بعد از ساعتی که قاضی آمد تاجر از جای برخاست تعظیم و تکریم بجا آورد و گرم صحبت شدند * قاضی گفت ای تاجر شما تازه از سفر آمده ئید و لایق نبود که یک دفعه بمجرد باز آمدن از سفر سخن چنین بروی دوستان خود گفتن و باین سبب چند روزی صبر و عدم مکالمه در طلب شما شد اما اصل مسأله این است که کنیز روزی از روزها اراده حمام کرد و از خانه بیرون رفت دیگر او را ندیدم تا آنکه یک روز جمعی از جهال محله فاحشه بگشتند چون آن خبر منتشر شد معلوم گردید که همان کنیزک بود که فاحشه شده بود و جهال محله از روی تعصب و غیرت او را کشته بودند : تاجر چون این سخن را شنید بسیار مضطرب و پریشان خاطر شد و دیوانه و ارا از خانه قاضی بیرون آمد و در فکر این بود که آیا قاضی راست میگوید یا اینکه دروغ میگوید اگر راست میگوید کی این معنی بر من ظاهر خواهد شد و اگر دروغ میگوید این نوع دروغ را چگونه خاطر نشان قاضی نمایم * پس از تفکر با خود گفت اولی این است که عریضه در این خصوص باید نوشت

و بدر بار پادشاهی سلطان محمود رفته و آن را بمحضر سلطان رسانم * لهذا تاجر عریضه نوشت * و در آن کیفیت مسأله را بعرض پادشاه رسانید * چون پادشاه از مضمون عریضه مطلع گردید کس فرستاد قاضی را حاضر ساختند چون قاضی بحضور سلطان حاضر شد پادشاه پرسید که ای قاضی چرا این کنیزی که تاجر بتو سپرده و بسفر رفته و الحال آمده کنیز او را تسلیم نمیدی : و در سال مبلغهای کلی از مال تجار و امانت مردم حسب الشرع بمهر و حکم تو صورت و فیصل می یابد * و هرگاه تو را از این نوع اعتبار و دین داری بوده باشد لازم آن است که شرتورا از سر مر دمان رفع و دفع کنیم و دیگری را تعیین نموده تا رواج کار خلائق بوده باشد * قاضی گفت که پادشاه بر عمر و دولت بقا باد تاجر کنیزی امانت باین فقیر سپرده و بسفر رفت * پس از مدتی کنیز او روزی بحمام رفت و باز نیامد * و در این باب آنچه را قبل بجهت تاجر نقل کرده بود بعرض پادشاه رسانید * و محضری که کدخدایان مهر و امضاء نموده بودند بیرون آورده تقدیم سلطان نمود چون سلطان آن محضر را دید بتاجر فرمودند که هرگاه کنیز تو فاحشه شده باشد و کشته شده است در این باب قاضی چه تقصیر دارد * تاجر بیچاره را جواب نماند حیران

و سرگردان و غمناک برگردد و بمنزل خود رفت و قاضی هم
مقتضی المرام و خوشحال بخانه آمد * و کنیز را طلبید و شروع
در سیاست کرد که شاید او را راضی کند تا که دست خود را
در گردن او درآورد * کنیز با این همه سیاست که کشیده
و بدن او تماما مجروح شده بود راضی بان امر شنیع نگردد
پس از آن کنیز را بزندان حبس فرستاد * قاضی خاطر جمع
از طرف تاجر گشته و باخود میگفت که دیوان این امر
بسلطان رسید و طی شد * دیگر تاجر را نیز املی نموده و قطع
تعلق کنیز را نموده و برفت *

اما قاعده سلطان محمود این بود که اکثر شبها از خانه
بیرون می آمد و بر سر گذرها و کوچه ها مستمع اقوال و مترصد
دانستن اعمال و احوال و کردار و ضیع و شریف می بود و تفحص
حال مردم از غنی و فقیر میکرد * و اطلاع از احوال مردم
میگرفت و بفقیر و درویش انعام میداد قضا را شبی بر حسب
حادث از خانه بیرون آمد و بر سر کوچه رسید دید که دکانی را
باز کرده اند و آواز و صدا از جمعی می آید * سلطان بطور
آهسته آهسته پیش آمد و گوش بداد شنید که جماعتی از جهالان
بازی پادشاه و وزیر میکردند سلطان لمحۀ بایستاد قضا را
شخصی از آنها قاپی انداخت قاپش امیر آمد چون آن رفیقان

دیدند که آن مرد میرشد همه بر آن شخص خندیدند بسبب
آنکه آن مرد سفیه و مجهول و نادان بود و در ضبط و ربط
بازی و حکومت شعوری نداشت که گویا بتواند امر و نهی
دینی را فیصل دهد : و در آن مجمع پسری بود کلاه نمودی بر سر
داشت بان مرد زبان تمسخر و ریشخند دراز کرده و حاضرین
میخندیدند * آن مرد که میرشده بود گفت ای پسر چرا
این قدر میخندی مگر میرشدن من پسند تو نیست * آن
پسر گفت میدانی که میرشدن تو در ضبط و ربط امور
حکومتی مانند حکم کردن سلطان محمود میماند در مسأله
و قضیه قاضی و تاجر و کنیز * پادشاه چون این سخن را شنید
آن دکان و آن پسر را نشان کرده و برفت و آن شب تا صبح
متفکر در این واقعه بود که آیا این چه قضیه ایست و حرف
آن پسر چه باشد و البته بی جهت نیست * چون صبح شد
پادشاه بر تخت سلطنت قرار گرفت و خدمه را فرمود که
میروی بفلان محله و بدرب دکان فلانی و پسری باین نشان که
کلاه نمودی بر سر دارد * و دیشب نشسته بود با جمعی بازی
میرو و وزیر میکردند تفحص نموده و آن پسر را برداشته بتعجیل
هر چه تمامتر بیاورید آن خدمه برخك مذلت افتاده روان
شدند تا بان محله که سلطان فرموده بود رسیدند فی الفور

که خدای محله را طلبیدند و او حاضر شد شرح مقدمه را بکند
 خدا بیان نمودند بعد از تفحص بسیار و تجسس بیشمار آن پسر را
 پیدا کردند و او پسر گراز شوخ کچلی ظریفی لاقیدی بی
 محباتی صاحب شعوری زبان آوری بود و آن پسر را پدر پیری
 بود * چون آن پدر بر سر محله آمد دید که خادم پادشاه پسر را
 میخواهد بسیار مضطرب شد * و گفت ای پسر خانه ات
 خراب شود برای فتنه که بر پا کرده کی باشد که از هم و غم
 تو آسوده مانم کاشکی من تو را نداشتمی زیرا گفته اند *
 فرزند خوش است اگر خلف باد *

کرنا خلف است کو تلف باد *
 و از ترس آنکه مبادا پسر او فسادی کرده باشد که
 خواری او باشد بجائی و گوشه متواری و پنهان گردید و آن
 خادم پسر را برداشته بدرگاه سلطان حاضر گردانید * و خلق
 محله از اعلی و ادنی از عقب آن پسر بجهت تماشا و یافتن تقصیر
 پسر روان گردیدند * یکی میگفت که پادشاه را دشنام داده
 دیگری میگفت بپساول پادشاه سنک انداخته دیگری
 میگفت نفرین بدولت شاه نموده و از اجیف بسیار در این
 خصوص در میان مردم انتشار یافت و پدر پیر چون چنان
 دید که پسرش را بردند دلش تاب نیاورد زیرا گفته اند *

فرزند اگر توده خا کستر است *
 نورد و چشم پدر و ما در است *
 پس لا علاج خود را در میان آن خلق انبوه انداخته
 و در عقب مردم میرفت تا اینکه بدر بار سلطان رسیدند پس
 آن خادم پسر را باندرون دولتخانه برد و بنظر فیض اثر سلطان
 رسانید * چون پادشاه را نظر بان پسر افتاد گفت ای پسر
 تو بودی که دیشب در فلان محله بازی میر و وزیر میکردی
 آن پسر گفت بلی * دیگر باره گفت تو بودی که بان شخص
 میگفتی که میری کردن تو مثل حکم کردن سلطان محمود
 میماند در قضیه قاضی و تاجر و کنیز: آن پسر بی ترس و واهمه
 گفت بلی * سلطان فرمودند که ای پسر این چه حکایتی
 است و چه صورت دارد آن پسر بی تأمل گفت ای
 سلطان بلا گردانت شوم هرگاه این بنده را اختیار و تسلطی
 بود بر پادشاه و بر همه کس ظاهر میشد که چگونه قاضی را
 می آوردم و کنیز را از او میگرفتم * سلطان را از سخن
 آن پسر بسیار خوش آمد و تعجب از گفته و کردار
 و جرأت او نمود * بعد پادشاه بان پسر فرمود که اگر
 اختیار حکومت میداشتی تا چند روز این مسأله را فیصل
 میدادی: پسر گفت قربانت شوم تا شش روز باقبال دولت

و عدالت پادشاه کنیز را از قاضی میستانم * پادشاه گفت پس ما اختیار حکومت را تا شش روز بتو دادیم که فرمان فرمائی مائی تا به بینیم که چه گونه کنیز تاجر را از قاضی میستانی هرگاه کنیز از قاضی کرفتی فبها والا تورا سیاست سخت مینائیم تا که دیگران عبرت گیرند و این گونه فضولی و بی ادبی نکنند : پسر در خدمت سلطان بخاک افتاد و گفت بجان منت دارم چون رأی پادشاه بر این است *

پس از این گفتگو پسر آمد و بر تخت سلطنت قرار گرفت و بفرومود که یکی برفت و قاضی را حاضر کردند و بیرون دولتخانه پادشاه مردمانی که حاضر بودند از این معنی مطلع و با خبر شدند همه میگفتند که عجبا از این واقعه بر سر پسر چه واقع خواهد شد و پدر پسر هم بغایت مضطرب بود و میگفت خداوند او مرا از دست فرزند ناخلف خلاصی و نجاتی بده * پس پسر رو بقاضی کرد و گفت ای قاضی کنیز تاجر را چه کردی قاضی در جواب گفت کنیز روزی بحمام رفت پس نیامد بعد از مدتی معلوم و ظاهر شد که فاحشه شده بود در سر محله جمعی از جهال او را بکشتند * پسر گفت حسب الشرع باید التزام بنویسی که هرگاه خلاف آنچه میگوئید ظاهر شود تورا بسیاستی که من بخوام رسانیده

باشم و تو خائن و خاسر شریعت بوده باشی * قاضی از این گفتگو متوهم گردید و لکن با خود گفت ما دام که خود پادشاه نتوانست تورا خائن نماید دیگر این پسر چه تواند کرد لهذا التزام بنوشت و تسلیم داد * پس از آن پسر گفت که قاضی را ببرید و در حبس نگاه دارید و آن محضر را از قاضی کرفته و نزد خود حفظ نمود و آن کسانی که آن محضر را مهر نموده بودند باز حاضر ساخته و ایشان را هر يك جدا گانه طلبیده و گفت ای مردمان آنکسی که در سر محله کشتند بعین الیقین بر شما ظاهر است که کنیز تاجر بود یانه هر يك گفتند که بر ما ظاهر نیست * پس جدا گانه بمضمون گفته آنها محضری ساختند و بنظر پادشاه رسانیده * بعد از آن فرمود تا قاضی را از زندان بیرون آوردند و کدخدایان را طلبیده کدخدایان گفتند که ای قاضی بیار است بگو آن فاحشه که بر سر محله کشته شد که بود و کی ما گفته ایم که کنیز تاجر بوده و فاحشه بود و چند روز در این محله بود و جهال محله او را کشتند این مسأله باین گونه نبوده و آن کشته سر محله ابدا کنیز تاجر نبوده و محضری که نوشته دخی باین مطلب نداشته و ندارد و ما هایش از این شهادتی نداریم : پسر گفت که ای قاضی راست بگو *

(نظم)

راستی موجب رضای خدا است *

کس ندیدم که گم شد از ره راست *

و دیگر ای قاضی تو میدانی که سیاست پادشاه یش ازان است که تو تصور کرده * بهر حال راست بگو و از افکار گذشته بگذر حالا چه میگوئی (در این حالت پادشاه نشسته و تماشای دیوان پسر و حالات قاضی را میگرد و بسیار از سیاست و دیوان پسر خوشش آمده بود) بعد ازان پسر گفت ای قاضی چون مدتی از اهل شرع بوده اگر راست میگوئی فهو المراد * و اگر نه امروز بفرمایم تا چند نفر رفته و کنیز را از خانه تو بیرون آورند * پس از این قاضی مضطرب شد و با خود گفت که گویا اسباب افتضاح فراهم آمده و لا بد کس بحرم من نفرستد و کنیز را بیرون آورد و عاقبت کار با قرا و اعتراف انجام دهد اسکووت اختیار نموده و سر بزیر انداخت *

پس از این حالت پسر بدو سه نفر از خواجه سرایان فرمود که بروید بخانه قاضی کنیز و غلام و خدمه قاضی را گرفته سیاست نمائید دیگر بخواجه سرایان گفت که مبادا شمارا چیزی بخاطر برسد که دروغ و حیل قبول نموده و یا اینکه دشوه بگیرید و حمایت و رعایت قاضی را منظور بدارید

دشمن سر مبارک سلطان محمود که اگر سر موئی خیف و میل کرده و چشم پوشی نموده که بفرمایم تاشماها را بعقوبت هر چه تمامتر هلاک کنند * پس از این دستور العمل دوباره قاضی را بزندان فرستاد چون صبح شد خواجه سرایان بخانه قاضی رفته ابتداء غلام بچه کوچکی را دران خانه بود او را گرفتند قضا را ان غلام بچه خبر از کنیز داشت و همه روزه آب و نان از برای ان کنیز میبرد او را سیاست کردند که بگو کنیز در کجا است آن غلام بچه بی تأمل گفت در فلان جاست و خبر از حال قاضی نداشت که چه کرده و چه پرداخته خواجه سرایان ان غلام بچه را برداشته روانه ان مکان گردانیدند و غلام کنیز را بیرون آورده بدست ایشان داد و ایشان کنیز را برداشته بدر بار سلطان رسانیدند : و پادشاه چون نظرش بران کنیز افتاد متعجب گردید بعد ازان از کنیز حقیقت احوال پرسید و ان کنیز آنچه از قاضی با و رسیده بود تمام را بتفصیل شرح و بیان داد * پس بفرمودند تا قاضی را حاضر کردند و در حضور قاضی آنچه واقع شده بود باز تقریر کرد * پادشاه از این سخنان بر اشفیت تاجر را طلبیده و خلعت داد و نوازش فرمود و کنیز را با اموالی که تاجر بقاضی سپرده بود گرفته تسلیم تاجر نمودند * و تاجر را مقضی المرام روانه

ساخت وقاضی را سیاست تمام نموده و امر کرد که با آتش بسوزانند * بعد از این پسر را گفت چه چیز بتو بدهم در عوض آن مردی و خوبی که از تو صادر گردید * پسر بعرض رسانید که امر پدر پادشاه است سلطان فرمود که آنسب و اولی آن است که تو وزیر من باشی * پس پادشاه فرمود تا آن پسر را باعزاز تمام بحمام بردند و او را بخلعت پادشاهی مخلص نموده مرکب و یراق مرصع و خانه و خیمه و ظروف و فرش و آنچه لازمه شوکت و زارت بود باو عطا گردید و او را وزیر اعظم خود گردانید : (خواجه حسن میمندی که شنیده همان پسر است * که پدر و مادر از طفیلی او بمرتبه اعلی رسیدند) *

پس ای موش بترس واز مکر و تدویر دور باشی چرا که عاقبت سبب رسوائی و خجالت و شرمساری است و این نظیر را از برای آن آوردم تا آگاه باشی و بمرتبه انصاف راضی شوی *

موش گفت ای شهریار من از اهل شرع نیستم که باطن آن مرا بگیرد و لکن بر شما لازم است * ملاحظه نمائی مبادا خلاف این دانی که اهل الله بی کرامتند بعد باطن اهل الله تو را بگیرد *

گربه گفت * ان جماعت را که تو اهل الله میدانی اهل شیطانند و خداوند عالمیان فرموده است (اولیاءهم الطاغوت) پس هر کس متابعت خدا و رسول بکند دارد و متابعت غیر اختیار کند البته او تابع شیطان و در دنیا و آخرت خجل و پشیمانی و مستوجب عذاب نیران است *
موش گفت ای شهریار شما آنچه را بنده قبل از این در باب صوفیه و کرامات ایشان بیان کردم همه را رد نموده و دلیل بطلان آنها را ظاهر و واضح ننکرده بلکه از جای دیگر نقلها میکنی *

گربه گفت ای موش در خاطر داری که خرافات کفنی پس گوش بدار و بشنو تا بطلان هر یک را برای تو بیان کنم *

موش گفت * در باب شنیع که در لفظ او این کلمات جاری شد چه میگوئی که گفت خون مجد الدین خون خراسان خون مجد الدین خون عراق * و خون مجد الدین خون (بغ) و خواست دا در ا بگوید مریدی از مریدان دست بدهان او گذاشت و نگذاشت لفظ بغداد را تمام کند زیرا اگر کلمه بغداد را تماما از لسان گذرا نیده بود جمیع اهل بغداد قتل عام میشد و باقی را که نام برده هلاک و قتل عام نمود

حال در این قضیه چه میفرمائی *

گر به گفت * ای موش گوش هوش را باز دار و بشنو که چه قدر غلط در این قول هست * یکی آنکه خداوند عالمیان مهربان و مشفق است پیموده مروت و کرم فرموده و میفرماید * و ذره در آنچه لازمه هر فردی از افراد مخلوق است ممنوع نفرموده بلکه عنایت را مبذول داشته و آنچه لازمه خلق است تماما مهیا ساخته خصوصا انسان زیرا او را بجان و عقل و تمیز و دانش و تدبیر و تفکر و تخیل و نطق و قابلیت آراسته و عرصه زمین را میدان فرصت کار و بار و زرع و کشت و خانه و لانه او ساخته و حیوانات را تابع و مطیع آن گردانیده و خیمه آسمان را با قندیل ماه و افتاب از برای او نورانی ساخته * اخلاصه اگر در این باب هر چند گفتگو کنیم تام نمیشود *

باری خداوند کره آسمان را بر جمیع مخلوقات ممتاز گردانیده و از روی شفقت و مروت کتب و صحف را برای پیغمبران فرستاده و بانها امر بمعروف و نهی از منکر فرموده چگونه میشود که خداوند مهربان از برای یکی از شاگردان و مریدان شنیع چندین هزار نفس را برای دعای شنیع بقتل عام اذن داده و رضا شده باشد *

و دیگر آنکه حق تعالی در کلام مجید در باب قصاص و قتل ناحق و دیت بر پیغمبر خود محمد المصطفی صلی الله علیه و سلم آیه (الحار بالحر والعبد بالعبد والانی بالانی) نازل فرموده پس بمقاد این حکم حکم کتاب لازم می آید که هرگاه چنین فعلی ظاهر گردد و او را حمل بر رضای خدا شود لاشک این اعتقاد منافی و مخالف آیه قرآن و احادیث نبویه بوده و خواهد بود و این محال است : پس ظاهر و هویدا شد که این حکایت دروغ و خلاف است *

و دیگر آنکه حضرت ابراهیم اسم اعظم میدانست * و چیزی از کوه و دیوار و اشجار مانع قوت باهره آن حضرت نبود چنانکه بهر طرف که نگاه کردی اوضاع مردم انطرف را دیدی و همه را بنظر در آوردی : روزی بطرفی نگاه کرد دید در کس ز نامیکندند * گفت (اللهم اهلكهم) یعنی ای پروردگار بکش اینها را پس آن دو کس بمردند * بطرف دیگر نظر کرد دید دو شخص دیگر ز نامیکندند ایشان را نیز بهمین قسم دعا کرد بمردند * بطرفی دیگر نظر کرد همین حالت را دید * اخلاصه سه طرف را دعا کرد و بمردند خواست بطرف دیگر نظر کند * وحی بمحضرتش آمد که یا ابراهیم ببرکت و اجابت دعای شما شش نفر را هلاک گردانیدیم

ما توبه و انابت راجعت عاصیان فرستاده ایم و وعده ثواب و مغفرت و تهیئه عذاب جهنم همه را خبر دادیم تو باین کارها کار نباشد * و اگر چنین سلوک کنی باندک زمانی کسی دیگر بر روی زمین نمی ماند *

پس حضرت ابراهیم با آن قرب منزلت که داشت اورا اذن قتل و هلاک زانی نمیدادند و نهی مینمودند و از کجا ممکن و معلوم شد مردی که یقین بمذهب او نشده که چه مذهب دارد چندین هزار نفس بسبب دعای او قتل عام گردد : پس تأمل کن که چه مقدار این مسأله غلط دارد * ملاحظه کن که چگونه خواستند باین نوع حرفهای مزخرف مردم را از ره بیرون برند و تابع این کونه خران نمایند *

دیگر آنکه پیغمبر ما محمد المصطفی صلی الله علیه و سلم در جنگ کفار بسنک جفا دندان مبارک اورا در صدف دهان آن حضرت شهید کردند * و آن حضرت دست نیاز برداشت و گفت * خداوند این قوم نادان منکر چه که نمیدانند که من پیغمبرم * اگر چنانچه باور میداشتند با من این گونه معامله و اذیت نمی کردند * حال ملاحظه کن هرگاه پیغمبر خدا بخلق ستمگر و ظالم بچنین رفتار و گفتار معامله کنند دیگر توجه میگوئی که شنیع بسبب خون يك نفر

میرید قتل عام و هلاک و دمار چندین شهر را بی گناه و تقصیر کرده باشد : پس این گونه کشف و کرامات بخرج دادن کمال حماقت و خیریت و نادانی خواهد بود زیرا که در این معنی شنیع را بر حضرت ابراهیم و محمد مصطفی علیهما السلام تفضیل داده باشی * و یا اینکه روایات و احادیث حضرت رسول را تکذیب نموده باشی *

و دیگر اینکه هرگاه شنیع نزد خداوند عالمیان این قرب و منزلت داشته باشد که بسبب دعای او قطع حیات و هلاک چندین هزار نفس شود که جائز و لائق حال او باشد که چنین دعائی بکند *

دیگر آنکه چه میگوئی از این معنی که نصف بغداد را قتل عام کردن و نصف دیگر نجات یافتن این واقعه کی بوده و از کجا بوده و بچه عقلی می سنجد *

﴿ موش ﴾ سر بر آورد و گفت این گونه وقایع از تقاضای حکمت بالغه الهی بوده و کسی را در حکمت الهی راه نیست ﴿ گربه ﴾ گفت الحمد لله معلوم شد که همیشه دروغ گو هستی و بدروغ خود دائماً رسوا میشوی هرگاه مقتضی حکمت الهی در این بوده پس دعای شنیع را در آن مطالب کاری نیست و اولاف دروغ زده و آن جماعت و این کونه کسان که

این قسم چیز را کرامات دانسته باشد البته بی عقل و نادان
و تابع دروغ زن شده باشد *

و یکی دیگر ممکن است که کسی گوید پدرم دعا کرده
و خداوند عالمیان بپرکت دعای پدرم عراق را معمور ساخت
لکن نزد عقلاء این نوع دروغ وقوع ندارد لهذا حیف
است که انسان با کمال و عقل و درک تابع و فریب شیطان
خورد و از جاده وسیع شریعت رسول خدا انحراف نموده
روی در بیابان ضلالت و گمراهی آورده و بمنزخرفات کودکان
بیعقل باور کرده و فریب خورد و تمیز حق از باطل نکند *

ای موش سخنان تو میباید به آن زن و شوهری که از برای
گوشت جنک کردند و شوهر آن زن را نصیحت و تذیه نمود
﴿ موش گفت ﴾ بیان فرما تا بشنویم ﴿ گربه گفت ﴾
﴿ حکایت ﴾

آورده اند که در ایام ماضی مردی بود * وزنی داشت
بسیار سر خود و بی تمیز و بی ادب هر چند شوهر گوشت
بخانه می آورد بیشتر آن گوشت را زن کباب کردی و بخوردی
و تمه دیگر را صرف چاشت نمودی و بخوردی * چنانکه
اکثر اوقات طعام بیگوشت بنزد شوهر آوردی یا آنکه
اندکی گوشت بروی طعام بودی * پس آن شوهر از بسکه

چنان دیده بود که گوشت بخانه میبرد مگر گاهی که مهمان
داشت * قضا را روزی بمهمان عزیزی رسید از بازار نیم من
گوشت خرید و بخانه رفت که طعام از برای مهمان مهیا کند
و خود آن مرد بکاری مشغول گردید آن زن دید که شوهر
از خانه بیرون رفت فرصت یافته نصف آن گوشت را قلیه
کرد و بخورد و با خود گفت معلوم نیست که تا چند روز
دیگر گوشت بخانه بیاورد * پس اولی آن است که این گوشت را
برده بخانه همسایه با بقرض بدم یا آنکه بسپارم و یا اینکه
بر سبیل مهربانی و تواضع تقدیم همسایه نمایم * تا بوقت دیگر
بکار من بیاید *

و الحاصل باقی آن گوشت را برداشته بخانه همسایه داد
و چون شوهرش بخانه آمد گفت ای زن طعام پخته شده
یا نه زن گفت نه : مرد از شنیدن جواب بر اشف و گفت
چرا زن گفت غافل شدم گوشت را گربه برد چون آن
مرد چنان شنید از خانه بدر آمد و همان گربه را پیدا نموده
وزن هم گفت گربه همین گربه است که گوشت را برد مرد
آن گربه را گرفت و وزن گفت سنک و تراز و را بیاور گربه را
در تراز گذاشت و بکشید گربه نیم من بود * بعد مرد
گفت ای زن نگاه کن بین گربه را کشیدم نیم من است

دست از گربه برداشت و بزَن در او یخت و او را میزد و میگفت که تو میگوئی گوشت را گربه خورد و من گربه را در حضور تو کشیدم اگر اینکه را کشیدم گربه است پس گوشت کجا است و اگر گوشت است گربه کجا است و آن زن را میزد تا وقتی که او بی طاقت شد * پس از اینکه بهوش و طاقت آمد گفت راستیش این است قدری را خوردم و قدری باقیه مانده را بهمسایه سپردم *

پس ای موش اگر قتل عام این شهرها که گفתי بمقتضای حکمت الهی بود پس شنیم را در آن چکار است و اگر بدعای شنیع بوده بحکمت چکار دارد *

پس میباید که کوینده و اعتقاد کنند * این قول را بطریق آن زن خائن که مردش او را بسیاست منجر ساخت معامله و معامله نمود تا که دیگر این چنین دروغ بی فروغ نکوید * ای موش سؤالی دارم و میخواهم که جواب آن را براستی بگوئی : * موش گفت * ای شهریار اگر خوانده باشم یا شنیده باشم جواب خواهم گفت * در هر حال شما بفرمائید * گربه گفت * اگر کسی از جهل و نادانی مدتی کنه بسیار کرده باشد * و بعد از آن که فهمیده و دانا شود و توبه کند و رجوع بجانب اقدس الهی آورده آیا خداوند عالم

و عالمیان او را مغفرت دهد یا نه *

* موش گفت * بلی خداوند عالمیان ارحم الراحمین و اکرم الاکرمین است بی شک و شبهه او را میبخشد * گربه گفت اگر برعکس این باشد چه گوئی * موش گفت نفهمیدم از این صریح تر بیان فرما * گربه گفت اگر کسی با کمال دانش و عقل و تقوی و صلاح عبادت کرده و مدتی زیارت حج و طواف و عمره و عتبات در مقام خضوع و خشوع و صلاحیت بسر برده باشد و بیک مرتبه برگردیده باشد و خمر بخورد و زنا در بندد و خوک بچراند و ترک جمیع عبادات کند آیا این گونه کسی صاحب کشف و کرامات خواهد بود یا نه *

* موش گفت خیر چنین شخصی مرتد است و در شرع مستوجب حد رجم است و اگر بسوزانی از گناه پاک شدن ندارد *

* گربه گفت پس آنانی که ایشان را صاحب کشف و کرامات خوانند و پیر خود میدانند حال ایشان چون است *

* موش گفت آن چنان کسان کودکان بی عقل و شعورند یا دیوانه یا کافر خواهند بود * گربه گفت در این باب دیگر حرفی داری موش گفت چنین است که کفتم در این خصوص حرفی ندارم *

﴿ گربه ﴾ گفت که در تذکره یکی از مشایخ نقل است که کسی در مکه معظمه زاده‌ها الله شرفا و تعظیما در خواب دید که با سیصد تن از مریدان بموافقت همدیگر بکعبه رفته و خر خورده * و بت پرستیده و زنار بسته و خوک چرانیده و این همه ازان سبب گرده که عاشق ترسائی بوده و مرتکب ان عملهای نامشروع شده * و ترك ان قسم عملهای ناخوش را نکرده : ای موش این هم از جمله کراماتست در این چه میگوئی : موش گفت که چنین کسی را چگونه شخص خوب داند مگر کسی که بی عقل و دیوانه بوده باشد *

اما ای شهریار انسان هر چه باشد جائز اخطاست و از عنصر مختلف خلق شده و نفس و هوی در آن راه دارد و شیطان فریب دهنده در پی است و افعال و اوضاع دنیا در هر ساعت خود را جاوه میدهد پس احتمال دارد کسی که با اینهمه علت که با اوست سهوی و خطائی کرده باشد پس بر عاقل لازم نیست که فرد جاهلی از افراد فرقه عملی غیر مناسبی بظهور رسد همه را براوقیاس کند * پس از گفتگویی زیاد در این موضوع گربه گفت ای موش از تو مزخرفات بسیار شنیده‌ام لکن در خاطر من نیست اکنون هر کدام را جواب نگفته‌ام بگو تا جواب انرا گویم *

﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار این قدر میدانم که خبت و غیبت را نفهمیده و این خوب نیست دیگر اختیار باشماست * ﴿ گربه گفت ﴾ ای موش من خبت و غیبت را نفهمیده‌ام (موش گفت) بلی این قدر هم میدانم که گفته‌اند (در هیچ سری نیست که سری ز خدا نیست) گربه گفت ای موش در این حرفی که گفتی خبت و غیبت است و یاد در موعظه و منع امور قبیحه خبت و غیبت باشد و الحال جمیع کتب و زبر خالی از این احوال نیست اولاً در قرآن مجید در آیه‌های ان مثل قصص پیشینیان مانند نمرود و شداد و عاد و ثمود و فرعون مذکور است که کل از اهل کفر و ضلال و بت پرست بوده‌اند و احادیث و اخبار از کفار و منافقین و اشرار و حکایت خیر و شر و وعده و وعید و تهدید از حد پشمار و تواینها را خبت و غیبت میدانم : ای موش آیا چند روزی که قبل از این از چنگ من رهائی یافتی اگر از برای کسی نقل واقعه کنی عجب این غیبت بود *

﴿ موش ﴾ گفت نه (گربه) گفت باید دانست که غیبت کدام است و خبت کدام * غیبت حرف پشت سر کردن و صحبت از برادر مؤمن است که در برابر او چیزی نتوان گفت * چون او غائب شود از برای دیگری صحبت

دشوار و ناملائم از او کنی و این غیبت است * و خبت آنست
 که بگوئی فلانی حوصله ندارد و پریشان است و چیزی ندارد
 و مبلغی هم قرض دار و نجابت ندارد * زیرا پدرش فلان کس
 بود و مادرش فلانه بود و از این قسم حرفها * و اما آنچه در باب
 بیعقل و نادان و جاهل و منافق و بی نماز و گمراه گوئی و یاشنوی
 این مباحثه و درس و عبادت خواهد بود *
 و اما اینکه گفتی (در هیچ سری نیست که سری ز خدا نیست)
 این معنی و مغزی دارد زیرا آنچه در نفوس مکنون است
 آن سر الهی باشد و هر کس بر آن مطلع باشد لابد سر و عرفان
 الهی در او موجود است * و خدای تعالی هر کس و هر چیز
 آفریده همه را بقدرتی فائق و مصلحتی و حکمتی آفریده است
 و هیچکس در هیچ چیز عبس و باطل خلق نشده * و خدا را
 در این حکمتها و مصلحتهاست و چون کسی را بر آن مصلحت
 و حکمت راه نیست لهذا آن را گویند سر * و آن سر نیز
 متفاوت است مثل آنکه سر سایه آسمان است بر مخلوقات
 پس تفاوت بسیار است * و بعضی از اسرار الهی محفوظ
 و مصون از ادراک اغلب انسان است و بعضی هم از اسرار
 و آثار قدرت کامله بعقل و شعور درمی آید *
 و همچنین انسان هر قدر که دانا میگردد آثار قدرت

الهی در سینه و دل او جلوه گر گردد * و بعضی هم از معرفت
 الهی و آثار قدرت * و رحمت خبر نداشته و من خرفی چند
 گوید که عقل و نقل راه بصاحت و فهم آن نداشته * و آن را
 اسرار الهی نام نهند این نوع اسرار مانند بیهوشی کیف کسی
 است که چون قلندری و جاهلی بنک کشیده و اشتها برو مستولی
 شده چیز بسیار خورده * و عقل و دانش از او زائل شده از
 جاده خیالات مختلفه او را بهندوستان برد * و بر تخت و پیل
 سوار شده * بزرگها و شوکتها و خیالیه بیند در ساعت بخار
 معده و تأثیر کیف بنک * و وسوسه شیطان از قبیل مکر
 و تدویر و چیزهای دیگر در خیال او صورت می بندد
 چون قلندران نادان جاهل چنان دیده اند لهذا تخم شجره
 ملعون را جزء اعظم و حب الاسرار نامیده اند *
 ﴿ ای موش ﴾ سری که قلندران در کیفیت بنک مشاهده
 می کنند بسیار بهتر از این اسرار و رموز است که این فرقه
 قیاس کرده و گمان برده اند *
 ﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار سؤالی میخواهم کرد لکن
 خواهش دارم از روی تأمل و تفکر از برای من بیان فرمائی
 تا که خاطر نشین من شود و بدانم که تصوف چیست
 و صوفی کیست *

﴿ گربه ﴾ گفت ای موش صوفی در اصل صوف
 بوده و اهل تحقیق گفته اند صاف صوفی از صبر است و و او ش
 از وفا و فایش از فنا * و در قول بعضی دیگر صافش صلاحیت
 و و او ش و قار و فایش فقر و فاقه * و بسیاری هم گفته اند که
 صوفی یعنی راست کار * و پاک دل و طاهر و پاکیزه اعتقاد
 و صالح و خالی از غش و مکر و حیله و کید و تدویر و شید
 و سالوس و حماقت و سفاهت بوده باشد و آنچه از خدا و رسول
 و علماء شریعت باور رسیده همه را از روی صدق و صفار است
 و درست فهمیده بان قیام نماید نه آنکه صوفی را باید دین علی
 حده و معرفتی غیر از معرفتی که از آئمه هدی نقل شده داشته
 باشد * و باید ان را بدلیل آثار و قدرت و صفت صانع دانسته
 و بیان نموده نه اینکه بغیر از این طریق دین و مذهبی و قاعده
 چند از روی راه تقلید و هوای نفس و فریب شیطان مزخرفاتی
 را بمنزل اوهام بافته و بران اسمی و ناهی گذاشته و خود را
 صوفی شمرند * و صوفی که بمعنی راست کار است هر گاه
 بر کسی اطلاق گردد که در او این معنی نباشد چنان می ماند
 که اسم و مسمی غیر مطابق و بی ثمر باشد *
 مثلا اگر کسی را آهن گری را داشته باشد او را جراح
 گویند و یا اینکه خیاط را زرگر گویند این اطلاق بیجا و بی

ثمر و برای آنکس که باین نام نامیده شود جز دروغ که بهم
 رسیده ابدافانده ندارد و لکن هر گاه کسی را بان شرط
 که گذشت او را صوفی گویند لاشک اطلاق ان بر آن کس
 صحیح و در ان نقص و عیبی واقع نمیشود * پس هر گاه صوفی
 از تقلید و عناد بگذرد * و بشرع شریف رسول عمل کند
 و بصدق و صفاسلوك نماید صوفی حقیقی خواهد شد * و هر گاه
 مطلب و مسلک او تقلید و ریا و آید و شید و زرق و سالوس
 باشد هر که او را صوفی خواند و یا او خود را صوفی نامد فی
 الواقع او بشخصی ماند که گناه کار باشد و خود را طاهر نام
 گذارد * پس بگفتن طاهر پلید مطهر نمیشود و باطلاق ان
 اسم بر او هرگز پاکیزه نخواهد بود زیرا گفته اند (برعکس
 نهند نام زنکی کافور) *

پس چون جاهل و ابله و نادان این گونه اسماء مثل
 صوفی و طاهر را شنود گمان کند دارای ان اسم مرد خوب
 و پاکیزه کردار و خوش رفتار است * پس از این گربه گفت
 ﴿ ای موش ﴾ اگر دیگر حرفی داری بگو موش گفت
 آمنا و صدقنا * گربه گفت آمنا گفتن تو بمن مثل شرکت
 کردن ان دو یهودی میوه فروش میباشد که بایکدیگر
 دکان بشراکت داشتند * موش گفت این قصه چه بوده

بیان فرما تا بشنوم (گریه گفت) *

﴿ حکایت ﴾

آورده اند که در شهر کاشان دوشخص دکان خربوزه فروشی داشتند میخریدند و میفروختند یکی همیشه در دکان بود و یکی در تردد و گردش و آن شریک که در تردد بود از شریک پرسید که امروز چیزی فروخته گفت نه والله گفت چیزی خورده گفت نه * گفت پس خربوزه بزرگی که دیروز نشان کرده ام کجا رفته * که حالا معلوم و پیدا نیست * و من در فکر آنم که تو در وقت خوردن آن خربوزه رفیق داشته یا نه و این گفتگو را که میکنم میخواهم بدانم که رفیق تو که بوده است * شریک گفت ای مرد بوالله العظیم قسم که رفیق نداشته و من نخورده ام * آن مرد بشریکش گفت که من کسی را باین کج خلقی و تندخویی ندیده ام که بهر حرفی از جای درآید و قسم خورد و من کی مضایقه در خوردن خربوزه با تو کرده ام مطلب و غرض آن است که میترسم * این خربوزه را اگر تنها خورده باشی آسیبی بتو رسد چرا که آن خربوزه بسیار بزرگ بوده * آن رفیق و شریک گفت بخدا و رسول و بقرآن و دین و مذهب و ملت قسم که من نخورده ام * بعد آن مرد گفت حالا اینهارا

که تو میگوئی اگر کسی بشنود گمان کنند که من در خوردن خربوزه با تو مضایقه داشته ام * زینهار ای برادر از برای این چنین چیز جزئی از جای برآئی این قدر میخواهم که بگوئی تخم آن خربوزه چه شد * و اگر نه خربوزه فدای سر تو بگذار خورده باشی * آن مرد از شنیدن این گفتگو بیتاب شد * بد نیا و آخرت بمشرق و مغرب و بعیسی و موسی قسم خورد که من ابد نخورده ام * آن مرد گفت این قسمها را برای کسی بخور که تورا شناخته باشد * با وجود این من قول تورا قبول و باور دارم که تو نخورده اما کج خلقی تا باین حد خوب نمی باشد *

الحاصل پس از گفتگوی زیاد آن شریک بیچاره گفت ای برادر من نگاه کن بین تو چرا اینقدر بی اعتقادی قسمی و سوگندی دیگر نماند که یاد نمایم * پس از این از من چه میخواهی * این خربوزه را بهر قیمت که میدانی بفروش میرسد از حصه من خصم نموده و حساب کن * آن مرد گفت ای یار من از آن گذشتم و قیمت هم نمی خواهم بد کردم اگر من بعد از این مقوله حرف زخم مرد نباشم میخواهم حالا بدانم که پوست آن خربوزه با سب دادی و یا بیابو و یابدور انداختی * آن فقیر تاب نیاورد و بیان خود را

پاره پاره کرد و رو بصحرا نمود *

ای موش تو نیز در هر حرفی پانصد کلمه از من دلیل و نظیر
خواستی و قبول کردی و باز از سر نو گرفتی و گفتگو میکنی
﴿ موش ﴾ چون این نظیر را از گربه شنید سکوت
اختیار کرد * گربه گفت ای موش چرا ساکت شده *

﴿ موش گفت ﴾ ای شهریار پیش از این در دلم
دادن خوب نیست * اگر شفقت فرمائی تا برویم اصلح
و صحبت را بوقت دیگر گذاریم بهتر خواهد بود چرا که
گفته اند (یار باقی صحبت باقی) *

﴿ گربه گفت ﴾ بلی بسیار خوب حالا تو برو بخانه
خود که مام برویم لکن ای موش میخواهم مراحل و آزاد
کنی زیرا که اراده سفر خراسان دارم و میترسم که مبادا
اجل در رسد و مرگ امان ندهد که بار دیگر بصحبت
یکدیگر برسیم چرا که گفته اند *

افگند بغربت فلک بی باکم * آواره بکرد گردش افلاکم
یارب ز کدام چشمه نوشم آبی * آیا بکدام گوشه باشد خاکم
پس چون موش از گربه این را شنید در دل شوق تمام بهم
رسانید و در دل باخود گفت گربه عجب مزده داد که بسفر
خراسان میرود و ما را از مشقت و آزار فارغ میسازد و برای

دفع الوقت بزبانی گفت ای شهریار * ان شاء الله تعالی دیدار
شریف بخیر و خوبی دیده شود : پس از این تعارفات ظاهری
موش بخانه رفت و گربه روان شد و میگفت که اکنون
در گوشه کین کن تا شاید موش را خاطر جمع کنم و او را
بچنگ آورم *

﴿ گربه ﴾ این فکر را کرد * قضا را ترازو کهنه افتاده
بود گربه رفت در پس آن ترازو پنهان شد * موش چون بخانه
رفت باخود گفت که گربه رفت که تا کجا نفقه برباید اکنون
فرصت غنیمت است و حالا میباید بیرون رفت و صحرا را
سیر و صفائی کرد زیرا یقین است که حالا در این حوالی
نیست * موش باین خیال از خانه بیرون آمد و بر میجست و فرو
میجست و ورقص کنان این بیت را میخواند *

دشمن زبرم رفت و من شاد شدم *
وا از غصه و درد ورنج آزاد شدم *

دیدم رخ عیش و چون ندیدم رخ خصم *
صید دیگری بودم و صیاد شدم *
هر دم نفقه تازه و برده بدیعی و شعر غریبی میخواند
و می رقصد در این اثنا گربه میدید و باخود میگفت آخر
صبر کن و شتاب مکن زیرا پیغمبر خدا فرموده (الصبر

مفتاح الفرج) وشاعرهم در این معنی گفته *
 الصبر كالصبر مرفی مرارته * لکن عواقبه أحلی من العسل
 پس موش کم کم نزدیک تراز و آمد * گربه ازیم آنکه
 مبادا موش از چنگش خلاصی یابد چنان جست و خیز کرد
 که در حالت گرفتن موش سه معلق زده بروی یکدیگر
 رفت و بغلطیط و موش را بچنگال و دندان و دست و پا فرو
 گرفت و نفس میزد و عرق برجین مردانه او نشسته و این
 بیت را بر خواند *

ایدل دلدار چوننت یافتم * اول بازار گم کردم تورا

﴿ آخر بازار خوبت یافتم ﴾

بعد ازان گفت ای موش * چه حال داری گفت ای
 شهریار حالی بر من باقی نمانده است الآن خود را در حالت
 نزع می بایم *

﴿ گربه گفت ﴾ دغدغه مکن که مرا باتو کاری نیست
 ﴿ موش گفت ﴾ اگر باور کنم عقلم نباشد * ﴿ گربه
 گفت ﴾ چرا باور نمی کنی * چون است که من قول تورا
 در باب بره بریان و یخنی راست و درست دانستم و مدتها در
 انتظار نشستم * ای موش ای جان من ای عمر و زندگانی من
 وای برا زنده کام و جان و دل من چه ساعت نیکوئی بوده

این که مرا بیدار تو دیده روشن و منور شد * آیا کسی
 چنین وصلی دیده و یا چنین شاهد مرادی چشیده و چنین عیشی
 شنیده باشد * الحمد لله رب العالمین حمد و سپاس خدای را عز
 وجل که کام دل و آرزوی مرا بیدار تو حاصل گردانید *
 ﴿ موش ﴾ اشک از دو دیده روان و خجل و شرمسار
 سر در زیر افکنده و حیران و سرگردان و مضطرب *
 خود را به بیماری ورنجوری افکنده *

پس گربه با خود گفت اگر فوراً او را بکشم غم از دل
 من بیرون نخواهد رفت و اگر بیازی مشغول شوم ترسم
 از دستم رهایی یابد * پس او را از خانه خودش دور تر برد
 انگاه دست و پایش را بدنجان بشکست و او را گذاشته
 و گفت السلام علیک ای موش * موش پس از این صدمه
 و واقعه جواب نگفت * گربه گفت چرا جواب نمی گوئی
 ﴿ موش گفت ﴾ ای شهریار مرا این نوع سیاست
 از تو توقع نبود زیرا که تو طالب علمی و خداوند عالمان در
 کلام خودش فرموده (الكاظمين الغیظ والعافين عن
 الناس) و حدیث حضرت رسول است (لا یرحم الله من لا
 یرحم الناس) عجب میدارم از لطف و مروت شهریار که چرا
 در حق من تا ایندرجه کم مرحمت بوده *

باری اگر چه میدانم که آتش غضب شهریار فرو
مینشیند و مروت پیشه ساخته من حقیر را می بخشاید
و هیچوقت روان بود که من بیچاره باین شکل بی دست و پا
مانم و عیال و اطفالم بی معیشت و سرگردان مانند *

﴿ گربه ﴾ از شنیدن گفتگو تبسمی کرد و گفت ای
موش آن قاورمه و یحیی چه شد * موش گفت ای شهریار
نشنیده * که بزرگان گفته اند *

چو تیره شود مرد را روز کار * همه ان کنندش نیاید بکار
چه چاره غفلت ورزیدم حال از بدبختی بکیفران گرفتار
شده و از جهالت و ستم میمیرم *

﴿ گربه ﴾ گفت اکنون در دست من گرفتار و اسیری
و در معرض موتی و بالاخره اندرون من جای تو خواهد بود
نیکو تأمل کن که بغیر از عمل از ان مزخرفات صوفیه تورا
سودی و فائده نخواهد بود *

﴿ موش ﴾ گفت آخر نه تو ای شهریار گفتی که در میان
ایشان چنین گفته شده است که هر کس از عالم جسمانی
گذشته واصل میشود * اگر چنانچه نیکوکاری لابد و لا
شك (الواصل الى رحمة الله الملك الجلیل) خواهید شد
و اگر از اهل معصیت و بدکاری (الواصل الى الدرك الاسفل

فی النار) خواهی بود *

﴿ گربه ﴾ گفت از خلوت نشینان که میگفتی اکنون
تورا نفی دارد و اگر انصافی داری میدانی که ان حلوای
ارده که گفته شد * اگر محل اعتباری میبود بیان ان حلوای
هریک از پیغمبران با متان و اوصیا و اصحاب خود انزال
میگردند * و حضرت رسول خدا که رحمة للعالمین است آنچه
پاکیزه تر و بهتر و معتبر است مخصوص او و ذریه او و امتانش
از جانب حق با و وحی و الهام میشد و مادام اصحاب و اوصیا
که احق ترین از غیرند مدعی و صاحب این رتبه نباشند از کجا
شذیع کم سواد را ان رتبه حاصل شد * و اگر گوئی که پیغمبران
دانستند و اصحاب و اوصیای ایشان خود ترسانند * پس
نسبت به پیغمبران تهمت گفته اند و تقصیر لازم دانسته که
تبلیغ رسالت نکرده باشند * ای موش میدانی ان حلوای
کدام است *

﴿ موش ﴾ گفت نه * گربه گفت کیف شراب و بنک
و شوق هوی و هوس نفسانی است که جاهل و فاسق از او
شوری در دل بهم رسد * و عاقل و دانا از ایشان و کردار
و اعمالشان یزار مثل اینچنان کسان مثل مرد بیدست و پا
و شناوری هم نداند و در بحر عمیق غوطه ور شود البته یا غرق

میگردد و یا در کام نهنگ و امثال آن گرفتار میشود ایشان یعنی
ان مدعیان تصوف بکمال نادانی متوجه خیال و فکر رقیق
و بحر عمیق گردیده و بی کشتی شریعت و بی لنگر حقیقت
و بی ملاح علم و بی باد بان مرشد و بی دانستن شناوری خود را
در دریای تفکر بیخود افکنده در کام نهنگ شیطان در
گرداب قلزم بطلان گرفتارند و شیطان هر ساعت ایشان را
بطریق و نوعی فریب میدهد تا اینکه بدرجه کمان برده
و می برند که از بحر عمیق غوطه خورده و خلاص شده اند
و کوه ابدار بدست آورده اند * چون خداوند عالمیان عالم
بافعال ایشان و گمراه ساختن شیطان از فرقه بنی آدم است
لهذا در کلام مجید فرموده (یا بنی آدم ان لا تعبدوا الشیطان
انه لکم عدو مبین) *

و فرستادن پیغمبران و کتابها و نقل قصص پیشینیان
و انداز تهدید و وعید و امر و نهی و منع از نامشروع و ناشایسته
از برای این است که هر کس بالغ و عاقل و مکلف بوده باشد
متابعیت امور شرع رسول خدا و اقوال علمای دین مبین
نموده براه ضلالت شیطانی گمراه نگردد * و هر کس که
متابعیت هوی و هوس کند و پیروی شیطان نماید هر آنکه
مستوجب عذاب الهی بوده * حیران و سرگردان بوده باشد

ای موش اگر شخصی را گویند کافر است و خود آن
شخص مسلمان باشد بگفتن مردمان کافر نمیشود * و هرگاه
کافر بر او مؤمن نام برند باین نام نهادن او از کفر پاک
نخواهد شد *

و همچنین در میان مردم بسیار باشد که شخصی را
اسم فلان خان و فلان سلطان اسم گذارند و حال اینکه دارای
آن اسم کرسنه و برهنه باشد * و همچنین بسیار کس میشود
دارای مال و نعمت است * و او را باسم و لقب بسیط و سهلی
خوانند * پس در این صورت معلوم شد که اسم را بفعلی
کار نیست اما می باید انشخص که ترقی میکند باسم خوب
و لقب خوب فراخور آن اسم و لقب کاری و فعلی کند که
شایسته حال او باشد *

پس بنی آدم باید چنین سلوک با مردم نماید که از گفتن
و شنیدن و نشستن و برخاستن تقصیر بر او وارد نیاید
و از منہیات و محرمات اجتناب نماید *

پس ای موش صوفی اسمی است بمعنی صاف بناء علیه
اگر کسی در عبودیت از عیوبات دینی صاف و بی غش و تابع
شرع شریف بوده باشد از این بهتر و خوشتر چه باشد * و اگر
جاهل و نادان و گمراه بوده باشد و گوید من صوفیم دروغ

گوئی و تهمت نموده و خائب و خاسر خواهد بود * و بمقاد
حدیث حضرت رسول علیه الصلوة والسلام که فرموده (یحشر
المرء مع من أحب) ملحق و محسوب خواهد شد *

﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار نامدار مرا اندام آزار
میدهد و شما مفصلا بیان و نصیحت میفرمائی * اگر تو
چنان محبتی کنی و طریقه ذره پروری درباره من فقیر بجا
آوری و مرا معالجه کنی بعد از این هر چه کوئی و آنچه فرمائی
سر نه پیچم و عید مطیع فرمان بردار هستم *

﴿ گربه گفت ﴾ خاطر جمع دار که بنده شکسته بندیرا
مهارت تمام دارم الحال دست و پای تو را می بندم و در زمانی
نزدیک ان شاء الله صحت خواهی یافت و مرا افتت ما و تو تازه
خواهد شد * و چند روزی زندگی عاریه را بایکدیگر بطریق
صحبت و مؤانست بسر خواهیم برد و تو خاطر جمع دار *

ای موش در خاطر داری آنچه در میانه ما و تو در باب
مهمانی و صحبت گذشته است * و قبل از این شما یتیمی را از
گلستان سعدی خواندی و آن این است *

زبان بریده بکنجی نشسته صم بکم *

به از کسی که نباشد زبانش اندر حکم *
ای موش این همه گفتگو که در میانست از مخالف و موافق

از برای ان است که بعضی بکمال شعور و قابلیت تشخیص
معانی آیات و احادیث و اخبار در کلام اکابر فهمیده و اشعار
کرده و بعضی از روی جهل و نادانی بعقل ناقص خود قیاس
معنی باطل کرده اند و بضالت و گمراهی هوا و نفس شیطان
و کمال خیریت گرفتارند * و این معنی کسی زبان بریده باشد
و در کنجی کنک و لال نشسته بهتر ازان است که زبان در
حکم او نباشد و بی اختیار سخن گوید که باعث فتنه و آزار باشد *
و آن تمسخرها و ستم ها که تو بامن کردی بسبب و کیفران
اعمال و گفتگوهای خودت بدام من افتادی *

﴿ موش ﴾ پس از شنیدن این مقال فریاد و فغان برآورد
و بنیاد عجز و بیچاره کی کرد * (شعر)

اظهار عجز پیش ستم پیشه ابله است *

اشك كباب باعث طغیان آتش است *

﴿ گربه ﴾ گفت ای موش در کتب بزرگان ذکر

کرده اند که چون صبح روز میشود اعضا و جوارح همه

بایکدیگر تهنیت و بازدید نمایند و هر يك از یکدیگر احوال

پرسی مینمایند و لسان حال هر يك گویا میگوید الحمد لله حال

من بخیر است * (شعر)

همه حال شکر باید کرد * که مبادا از این بدتر گردد

تا ما دای تو را حرکت و سکونی هست * میباید شب و روز
بکمال تفکر و تدبیر شکر کنی که مبادا از این بدتر گردد
و عدم شکر و رضا بقضاء سبب نقص و ضعف اعتقاد در دین
و ایمان شود *

کسانی که در معرفت الهی و تذکیر و توصیف خلفای
دین مبین خلاف نمایند و اختلاف جویند و بعقل ناقص خود
محاججه نموده و دلائل و برهان غلط ثابت کنند سر و مال و جان
و ایمان را بسبب نگاه نداشتند زبان تلف نموده و ایه و آیه
الهدایه (خسر الدنیا و الآخرة ذلك هو الخسران المبین)
موافق حال آنها است *

﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار هر چند مجروح و خسته ام لکن
در خدمت شهر یاری بمبوسم که کان مرحت و احسان است *
توقع بمراحم شهریار دارم که سؤال مرا بوجه معقول خاطر
نشان فرموده و جواب گوئی تا دلم یکباره از شبهه و شک
بیرون آمده و متوجه امر یقین گردد *

﴿ گربه ﴾ گفت بگو (موش) گفت ای شهریار بر فرض
خلاف و اختلاف و اعتساف صوفیه در مسلك و امور و اوضاع
خود چرا مردم رغبت دوری از خلاف و مخالفه ایشان
نمینمایند و مریدان و تابعان آنها روز بروز بیشتر میشوند * آخر

بر فرض ایشان نادان و بیعقل و دیگران چرا بعقل خود عمل
نمی نمایند تا که از راه نروند و متابعت ایشان نکنند *

﴿ گربه ﴾ گفت ای موش در این سؤال که کردی
و پرسیدی چند جبهه دارد اکنون بعضی وجوه را از برای
تو نقل و بیان کنم تا بر تو واضح و روشن گردد (اولاً) آنکه
عقل و ادراک مردم بهمه چیز نمی رسد و نمیبرد و بی مری
و معلم علم شریعت از پیش نمی رود * دیگر آنکه آنچه را
جماعت صوفیه از راه ریب و ریا بخلق القا میکنند و خود را
در نظر مردمان ساده لوح و بسطاء بلباس تقوی و حقیقت
شناسی و عرفان باقی جاوه میدهند و احیاناً بمردان خود ایماء
و کنایه اشاره میکنند که مخالفان مسلك صوفیه و منکران
انها دور از ایمان و ایقانند و در صراط خطرناک ضلالت سائرند
و از این جهت تابعین آنها بر حسب القاءات و شطحیات مصطلحه
پیشوایان کوش و هوش و فؤاد ایشان (یعنی مریدان) عادت
گرفته و هر ساعت شیطان بانفس ایشان در ساخته و یکی
شده آنها را از راه تقلید بتمام تعصب در آورده و از راه حقیقت
و معرفت باز میدارد * و بتییه باطل و وادی کراهی می اندازد
هرگاه چنین کسانی که در عقل آنها ضعف باشد * و مرتبه
دانش و علمشان ناقص البته آنچه از اوها بظهور و بروز

میرسد همه باطل است *

طریق دیگر آنکه جمعی از مردم مسلمانان دارای صداقت و حسن نیت میباشند بر حسب ظاهر گوش بکلمات نصائح امیر ایشان داده که نماز خوب و روزه و شب بیداری خوب است و ذکر و توحید الهی سبب زیادتی ایمان و ایقان است و خود جماعت صوفیه ظاهر را در این مسلک و ترتیب خود را ثابت و عامل می نمایند و تابعین و مریدان بیچاره از کنه مقصد و اغراض باطنیه آنها که جلب قلوب و منافع شخصی میباشند بی اطلاع و اصلاحی خبر لهذا در دام اعتقاد و اخلاص بایشان افتاده و یوما فیوما بر ارادت می افزایند و انس میکیرند و مرتبه مرتبه ایشان را فریب میدهند تا آنکه تماما بدام می افتند چنانکه صیادان کبوتر میکیرند *

﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار صفت و کیفیت صیادان

هند و عراق را از برای من بیان فرما *

﴿ گربه ﴾ گفت آورده اند که صیادان هند وقتی که

قصد شکار و صید آهوها دارند آهوبرائی را بدست آورده و ریسمان درازی را بر دوش شاخ او بسته و او را در مرغزار و صحرای سبز و خرم اطلاق نموده * و او بمرام خود میچرد و صیادان نیز در کمین گاه اندشت و صحرا نشسته چون آهوان

ابنای جنس خود را بفراغ بال می بینند که می چرد خاطر جمع گشته و با آن آهوالفت گرفته و میچرند * پس در هنگام بازی چنان واقع میشود که بیازی مشغول گردند و در هنگام بازی سر در سر آن آهوان میگذارند * و بعد از آن ریسمانی که بر شاخ بره آهوبسته اند در شاخ دیگران بند میشود * پس هر قدر قوت میکنند خلاصی ندارند * پس از آن صیادان از کینگاه برجسته می آیند و آهوان در دام افتاده را گرفته و فارغان آغاز رمیدن کرده می چهند و آن بیچاره کان گرفتار در دام صیادان میماند *

اما راه و رسم صیادان عراق آنست که کبوتری در دام دست آموز دارند و در زمینی که دام از برای صید کبوتران در خاک کرده اند دانه ریخته اند و آن کبوتر دست آموز را بال بمقراض بریده اند در آن دامگاه سر میدهند و آن صیادان در کمین نشسته چون کبوتران در هوا پرواز میکنند می بینند که صحرای وسیعی و کبوتری فارغ بال بچرا و چریدن مشغول بدانه میگردد * آن باقی کبوتران بهوای آن کبوتر در زمین می نشینند که چرا نمایند همین که مشغول بچرا میشوند ناگاه صیادان از کمین رشته آن دام که گسترده اند میکشند همه را یکباره مقید دام خود ساخته *

پس مثل آن جماعت صوفیه باین مثل و حکایت میآید
وان صیاد شیطان لعین است * و مردمان صاف و صادق و کم
عقل مثل آن اهوان صحرائی و یا مثل کبوتران آسمانی میانند
چون ابنای جنس خود را دیدند رغبت مؤانست کردند
و گرفتار ابلیس بر تلخیص میگردند *

دیگر آنکه بانواع ریب و ریا بنیاد مزخرفات با مردم
ساده دل می نمایند * چنانچه آن مرد قلندر پادشاه و وزیر
و وکیل را بیافتن مندیال خیال از راه برد *

﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار این حکایت چگونه بوده
توقع و رجا آنکه بیان کرده و نقل فرمائی *

﴿ گربه ﴾ گفت ای موش آورده اند که در زمان سابق
پادشاهی بود در خراسان و قلندری دران مملکت بوده
وان قلندر کوچک ابدالی داشت * وان کوچک ابدال چند
بیت از قصیده ان قلندر یاد گرفته بود روزی ان کوچک
ابدال در چهار سوق بازار پادشاه دوچار گشته و شروع
به خواندن قصیده کرد با اینکه چند بیت ناموزون را
بنهایت بد آوازی خواند * پادشاه را بسیار خوش آمد و مبلغ
دوازده تومان زر تقدبان کوچک ابدال داد * کوچک ابدال
هم زر را برداشته بخدمت ان قلندر آمد و شرح حال را برای

او نقل نمود * آن قلندر باخود گفت هرگاه این کوچک
ابدال باین ناموزونی چند بیت غلط خوانده باوجود این
پادشاه را خوش آمده است و این قدر مرحمت و عنایت هم
فرموده است * پس اگر من خودم در کمال موزونیت این
قصیده را در حضور پادشاه بخوانم مبلغهای کلی از پادشاه
خواهم گرفت و یا اینکه وظیفه هر ساله را یقیناً از برای
من برقرار خواهند فرمود * پس از چند روزی کوچک
ابدال و جمیع قلندران ان مبلغ زر را صرف نموده * بعد
از ان قلندر بر خواست و بامید انعام و بخشش پادشاه
بر سر راه پادشاه آمد * قضا را امروز پادشاه با وزراء
و امراء و وکلاء و ارکان دولت سوار شده * بسیر و سیاحت
میرفتند * چون قلندر شوکت پادشاه را بدید پیش دوید
و شروع در خواندن قصیده کرد * قلندر چون چندیتی از ان
قصیده بخواند پادشاه را بمرتبه بد آمد که فرمود بسیاست
هر چه تمام قلندر را بکشند * چون پادشاه برفت جلادان
ریختند که قلندر را بقتل رسانند و ان قلندر از بیم کشته
شدن و از ترس جان خود بوزیر گفت : چه شود که اگر
مرا بقتل نرسانی و خلاص کنی مرا کاری چند از دست
می آید که در روی زمین از هیچکس نمی آید * وزیر گفت ای

قلندر از دست توجه می آید: گفت از انجمله مندیل خیال را خوب می بافم چنانچه چشم هیچ بیننده ندیده باشد بلکه پادشاه روی زمین چنین قاشی بر سر نگذاشته است وزیر از سخن قلندر بسیار تحیر نمود * قلندر گفت خاصیت دیگر آنکه حلال زاده می بیند و حرام زاده نمی بیند و از طرح ورنك قاش او بافته گان عالم عاجزند * وزیر گفت که او را نکشند و این معنی را پادشاه عرض نمود * پادشاه قلندر را طلبید و گفت ای قلندر از برای من میتوانی مندیلی بیاوی که کسی ندیده باشد * قلندر گفت بلا گردانت شوم اگر ولی نعمت امر فرماید مندیلی ساخته و سامان دهم که دیده دورین فلک ندیده باشد * اما چشم حرام زاده از دیدن او محروم است حلال زادگان او را مشاهده میتوان کرد پس پادشاه فرمود تا مبلغی زر تحویل و تسلیم قلندر نمودند که صرف کارخانه و مصالح آن نماید * پس قلندر مبلغ زر را از کارگذاران شاه گرفت و برفت و بعیش و عشرت مشغول گردید تا مدتی چند بگذشت یکشب پادشاه گفت ای وزیر اثری از مندیل قلندر ظاهر نشد * پس چون آن شب صبح شد وزیر شاطر خود را نزد قلندر فرستاد تا که هر قدر از آن مندیل بافته شده ببرد و بنظر پادشاه برساند * شاطر

چون بمنزل قلندر آمد و تقبل مندیل را در میان آورد قلندر در حال آن شاطر را برداشته بر سر دستگاه آمد تا که در نظر آرد که چه قدر خوش رنگ و پرزاکت و لطافت بافته شده و بداند که هیچکس چنین قاشی ندیده است * شاطر بیچاره هر چند نظر و نگاه باطراف کرد چیزی بنظرش در نیامد و لکن از ترس آنکه اگر بگوید چیزی نیست حرام زادگی او ظاهر گردد از خوف و توهم بنای تعریف و توصیف گذارد و خود بیخود بسیار تحسین نموده و معاودت بخدمت وزیر نمود و گفت قلندر مرا برداشت و بر سر دستگاه برد بنده آن مندیل را دیدم بسیار نازک و لطیف و خوش طرح و رنگین است * و تا امروز هیچکس چنین پارچه خوش قاش و خوش طرحی نیافته و ندیده است * وزیر که این همه تعریف را که از شاطر شنید باخود گفت که میباید رفت و تماشا کرد و تعجیل نمود که زود تر تمام کنند * و دیگر امتحان کنی که چشم تویی بیند یا نه مبادا در جاس پادشاهان مندیل را نه بینی و مردم بتو کمان بدهند لهذا برخواسته خود تنها بنزد قلندر رفت قلندر بسیار وزیر را احترام و تعظیم نمود بعد از آن وزیر را برداشته بر سر دستگاه برد مابین آن دو نول که هیچ چیز نبود بوزیر نشان داد وزیر هر چند نظر کرد ملاحظه

نمود اصلاً چیزی بنظرش در نیامد و باخود گفت دیدی که چه بر سر تو آمد شاطر بی سرو پائی حلال زاده بر آمد و تو حرام زاده شدی * پس وزیر کودن احمق بیچاره شروع در تعریف کرد که ای قلندر دستت صریزاد که بسیار صنعت بکار برده چون قلندر یافت که مکر و حیل او در گرفته است گفت این راه ها و بوته های سرخ و زرد و رنگهای فرنک را تماشا کن و آن راه و خط یاسمنی و بوته های ریزه که در میان راه هاست و آن سبز زمردی مشاهده بفرما که چه قدر جلوه کرده است * وزیر از روی رغبت تمام تحسین می نمود اما درد دیگر داشت و باخود میگفت * اگر گوئی چیزی نیست و نمی بینم گاه هست دیگران می آیند و می بینند و حرام زاده گی تو ثابت میشود * پس وزیر ضعیف العقل از راه حماقت باز بسیار تعریف و توصیف کرد و بیرون آمد و بنزد پادشاه رفته بنیاد تعریف و تحسین مندی را نمود چون وزیر دست چپ و ناظر شاه آن تعریفات را از وزیر شنید بشائی شائق گشته که علی الصباح بمنزل قلندر رفته و قلندر ایشان را برداشته بر سر دستگاه آورد * بطریق اول بیان و نشان بایشان داد ایشان نیز از توهم حرام زاده گی تعریف بسیار کرده و بیرون آمد بخدمت پادشاه رفته صد برابر

وزیر اول تعریف کردند * پس چون پادشاه روز دیگر بر آمد در بابت مندی و تعجیل نمود وزیر پا شده و بقچه لفافه همراه خود برده بمنزل قلندر رفت پس از آن قلندر باندرون خانه آمد و دودست در برابر یکدیگر نگاه داشته مثل کسی که بر روی دست چیزی داشته * و دودست خود را بروی لفافه گذارده و هر دو دست را کشیده لفافه را پیچید و بدست شاطر وزیر داده و شاطر آن بقچه را بر روی دست نگاه داشته تا خدمت پادشاه رسیدند و در حضور پادشاه آن بقچه را خالی کشودند پادشاه چون چیزی در آن ندید باخود گفت که میباید امروز وزراء و ارکان دولت گمان حرام زاده گی بر پادشاه ببرند گفت شما هر يك کدام طرح این مندی را پسندیده اید ایشان هر يك صفت طرحی را کردند پادشاه هم لا علاج تعریف بسیار کرد و آن بقچه را بدست صندوق دار خود سپرد بر خواسته آزرده و متفکر باندرون حرم رفت مادر خود را طلبید و گفت ای مادر سؤالی از تو میکنم و میخواهم راست بگوئی مادر گفت ای فرزند پیرس * پادشاه گفت تو نا مشروع نموده و از باب خیانت بر آمده و مباشرت با غیر پدرم هیچ کرده * مادر گفت نه من و پدرت هر دو با کره بوده ایم که بهم رسیدیم

و تو بهم رسیدی پادشاه بر داشت و گفت ای مادر قبول ندارم مادر گفت ای فرزند این چه حکایت و چه نقلی میباشد که تو امروز بامن میکنی و این چه پریشان اختلاط و مزاج بیمعنی و یاهو کوئست که بامن مجری میدارید مگر خدا نخواسته چه واقع شده راست بگو تا من بدانم و مطلب را حالی کن *

پادشاه گفت ای مادر بد آنکه شخص قلندری مندیلی بافته است و میگویی حرام زاده غی بیند و حلال زاده می بیند * و آن مندیلی را بمجلس آوردند همه امراء و وزراء دیدند و تعریف کردند و من هر چه نظر و دقت کردم چیزی ندیدم ای مادر حال بنزد تو آمده ام و سؤال میکنم اگر راست گوئی خوب و الا هم تورا و خود را هر دو هلاک میسازم مادر قسم یاد کرد و گفت در عمر خود دست نا مجرمی بدامن من نرسیده اما اگر میخواهی از این نعمتی با خبر گردی در خلوت آن قلندر را طلب نمائی و بانعام و چرب زبانی آورا امیدوار نموده شاید از آن شخص مذکور این معنی را توانی کشف نمائی * و اگر راست نگوید آورا تهدید و سیاست نما تا اینکه پرده از روی این کار برخواسته شود و حقیقت آن حال بر تو واضح و معلوم گردد * بنابراین پادشاه یکروز خلوت

نمود و آن قلندر را طلبید و نوازش بسیار فرمود و گفت انعام و اکرام از تو دریغ نخواهم نمود بلکه تورا انیس و جلیس خود خواهم داشت * و الحاصل نوازش بسیار بقلندر کرد و چرب زبانی زیاد نمود تا آنکه گفت بان خدائی که مرا و تورا و جمیع مخلوقات را آفریده است و روزی میدهد حقیقت مندیلی خیال که بافته و میگوئی چشم حرام زاده آورا غی بیند از سر رشته و حقیقت آن مرا مطلع گردان * پس از شنیدن این مقال قلندر عرض نمود ای پادشاه بنده چهل سال است مسافرت کرده ام و با هر گروه و با هر فرقه و طائفه از نوع انسان ملاقات نموده و برو بحر عالم راسیر و سیاحت کرده ام تا اکنون اندکی کامل شده ام * و سعی در معیشت بر من مشکل شده * کوچک ابدالی بهم رسانیدم و چند ییتی را سعی کرده از بنده فرا گرفت و روزی بیازار رفته که سعی در طلب و جلب معیشت نماید و تحصیل پارچه نانی کند قضا را باستان رفیع مکان پادشاه آمده بود و شروع بخواندن قصیده کرده بود پادشاه آشور پناه را خوش آمده و مبلغ دوازده تومان انعام بان ابدال مرحمت فرموده بودند چون آن مبلغ را نزد کمترین آورد دولت پادشاه را دعا گفتیم و بصرف و خوردن نعمت مشغول شدیم و چند روزی را از

دولت ولی نعمت بعشرت گذرانیدیم چون زر صرف شد
 بخاطرم رسید که هرگاه کوچک ابدالی باین ناخوش آوازی
 و غلط خوانی قصیده را خوانده باشد و پادشاه او را مبلغی انعام
 و بخشش فرموده پس من اگر بخدمت پادشاه بروم و قصیده
 دیگر را در کمال بلاغت و فصاحت بخوانم امید است که
 پادشاه وظیفه هر ساله از برای من مقرر فرماید و لکن از
 ضعف طالع چون بخدمت پادشاه رسیدم و شروع بخواندن
 قصیده کردم از عوض انعام و اکرام پادشاه فرمود که مرا
 سیاست هر چه تمام تراست بکشند چون چنان دیدم بنده
 بخاطرم این رسید که ای بدبخت بر کشته طالع و روزگار تو
 از برای کسب و تحصیل رزق و معیشت بیرون آمدی و حال
 از سیاه بختی کشته خواهی شد * ما دام طالع و از گون تو
 این طور است بیا و فکری بکن که شاید از هلاک و کشتن
 مستخلص گردی و بلکه در این بین اسباب معیشتی هم بدست
 آوری * پس بوزیر گفتم که ای وزیر مرا مکشید زیرا که
 صنعت بسیار مهم از دست من می آید * و حال اینکه ای
 پادشاه من از جمیع صنایع بری و عاری بوده و هستم *
 باری پس وزیر گفت ای قلندر شما چه صنعت میدانی
 گفتم بسیار میدانم * از آن جمله مندیل خیال می بافم که تا

اکنون کسی نبافته و نیافته است * چون این مسأله حقیقت
 نداشت و دروغ گفته بودم * و عاقبت هم باعث رسوائی من
 خواهد شد لهذا گفتم حلال زاده او را می بیند و حرام
 زاده او را نخواهد دید و این عذری بود جهت آنکه هر کس
 نگاه کند و چیزی نمی بیند بتو هم اینکه اگر بگوید من نمی بینم
 گاه باشد کسان دیگر به بینند و تعریف کنند حرام زاده گی
 او ثابت میشود *

ای پادشاه خاطر جمع دار و دغدغه بخود راه مده و بدان
 که این عذری و وسیله بود جهت خلاص و نجات از کشته شدن
 والا آنها که همگی تعریف نمودند کذب محض است *
 و غرض وحید دفع تو هم از خود بوده و یقین دانسته نه وزیر و نه
 خوانین و نه امراء و نه وکلاء و غیره هیچکدام چیزی ندیده
 و فی الواقع چیزی نبوده تا که به بینند * و جلگی خلاف
 عرض مینمایند حقیقت حال این است که عرض شد * دیگر
 خود صاحب اختیارید * پادشاه چون این سخن را شنید
 بسیار خوشوقت گردید * فرمود در ساعت وزیر را حاضر
 نمودند از قضا آن هنگام فصل زمستان بود و چله بزرگ و اتفاقا
 آن روز هم روز بسیار سردی بود و برف می آمد و سختی سرما
 بدرجه بود که سنگ از سرما می ترکید * چون وزیر حاضر

شد پادشاه بوزیر امر فرمود مندیلی که قلندر یافته است
 مابقو بخشیدیم و بستان و در حضور بر سر بگذار* پس وزیر
 بیچاره کلاه خود را برداشته و زمین گذاشت و در برابر
 امراء و پادشاه نتوانست چیزی بگوید چند دفعه هر دو
 دست خالی خود را در دور سر گردانید گویا به پیچیدن
 مندیله مشغول شده و عاقبت هر دو کف دستهای خود را
 در چهار طرف سرش گردانید که یعنی مندیله را می بندد
 و مستحکم می گرداند و هیچکس از این سر رشته و حکایت
 مستحضر نبود که پادشاه از سر این معنی خبر یافته است
 و امراء و وکلاء گمان داشتند که پادشاه وزیر را معزز داشته
 که چنان مندیله خیالی با و مرحمت و شفقت فرموده و حال
 آنکه پادشاه وزیر بیچاره را قهر و غضب و سیاست کرده
 که مندیله خیال را بر سر بگذارد و بر برهنه در آن سرما
 بنشیند تا تنبیه او شود که تا نیاز موده و ندیده و نسنجیده
 دیگر سخن نگوید و بقول شاطری اعتماد نماید و تصدیق
 بلا تصور نکند بهر تقدیر وزیر در آن سرما برهنه
 مدتی نشسته بدرجه* که از برودت سرما وزیر نزدیک
 بهلاکت رسید* آخر الامر وزیر در آن سرما بیتاب گشته
 بنای لرزیدن نمود* پادشاه بعد از عذاب و عتاب بسیار

وزیر را معذول از وزارت نموده* و آن قلندر را منصوب
 منصب وزارت خود ساخت*

حال اکتون ای موش جماعت صوفیان تقلیدی نیز
 چون کسی فریب ایشان را خورد داخل سلسله ایشان شود
 و او را بمنز خرفات و شطحات خود مبتلا ساخته و در دام ظنون
 و اوهام اندازند والا واضح و معلوم است که دیده بی نور
 شخص احمق و نادان و بی ادب و کم شعور بنور اسرار منور
 نگردد* زیرا که بسیار کس او را دها خواندند و شب
 بیداری کشیدند و چله نشینی کردند در آخر یجز افسرده گی
 و پژمرده گی چیزی دیگر حاصل ایشان نشده عاقبت باز
 بمیان عباد خلق الله رفته و از سلسله اهل الله بیرون آمده
 و این ازان است که در اول از مطلب غافل بوده و اعتقاد هم
 نداشته است* و سرشت ایشان پاك نبوده* و بعضی هم بيك
 اربعین از اسرار خبر یافته و حدیث وجود دانسته و واصل
 شده و این از مرتبه اخلاص و عقیده ایشان است به پیر
 و مرشد خود*

﴿ ای موش ﴾ از این و تیره حکایات و روایات بسیار
 است* من جمله بعضی از کودکان بی عقل و احمق از راه جهل
 و نادانی و وسوسه شیطانی بسور اخي تنك و تاريك رفته در

همانجا میخواست و درها نجامیرید و پنهان می کند چون بیرون می آید از ترس آنکه بگویند که او بی عقل و بی شعور و ناقابل است همان ساعت بیان می کند که دیشب در چله حضرت پیغمبر علیه الصلاة والسلام مرا سلام فرمود و در عقب من نماز کرد و در رموز را بروجه ما باز نمود و میدانم که در هند وستان چنین و چنان خواهد شد *

و دیگری میگوید که جبریل علیه السلام آمد و مرا بعرش برد و اینهمه لاف و کذاب مثل دیدن من مدیل خیال است * اکنون فهمیدی و در یافتی که اغلب خلق عالم بیشتر از برای معیشت در طریق کید و حیل مشغول و سرگردانند و سعی کلی در ایجاد دروغ می نمایند و شرم ندارند و مردم را محق و نادان از بساطت و بدون حجت و برهان فریب میخورند *
 ﴿ موش ﴾ گفت ای شهریار حکم و امثال را بسیار بامعنی روایت میفرمائی از این قبیل هرگاه چیزی بنظر شهریار می آید بیان فرموده تا این حقیر بشنوم *

﴿ حکایت ﴾

﴿ گربه ﴾ گفت آورده اند که مرد معلمی از شهر خود بیرون آمده بود و روی بصحرا و قرا نموده که شاید تحصیل و کسب معاشی کرده * و الحاصل بچندین قریه و آبادی وارد

شد و از هیچ جا گشادی و فتوحی ندیده در این حالت فکر میکرد و میرفت تا اینکه بده و قریه رسید و در آنجا جمعی از کدخدایان و ریش سفیدان را دید که اجتماع دارند و صحبت میکنند * آن معلم با خود گفت که در این جا فکری توان یافت و حیل میتوان ساخت * خورده پیش آمد و بران جماعت سلام کرد و بنیاد تعریف و توصیف نمود و گفت الحمد لله که خدای تبارک و تعالی چنین موضعی با صفا و خوش آب و هوا را بشما عطا و ارزانی فرموده فضاء سارا در این نقطه بواسطه وجود و بودن نفوس صالحه نسبت باهل دهات دیگر تفصیل نموده است * ای کدخدایان من این قریه را چنان یافتیم که میباید میوه آن بسیار رنگین و شیرین بوده باشد گفتن بلی چنین است * پس از آن باز معلم گفت که اگر این کوه در بر آورده واقع نمیشد البته میوه حاصل این موضع رنگین تر و خوش بو تر میشد عجب میدارم از شما ها که چرا این کوه را از پیش بر نمیدارید و آن جماعت را چنان تحریک کرد که مگر کوه را از پیش میتوان برداشت * پس بان مرد گفتند چگونه کوه را میتوان از پیش برداشت اگر چنانچه تو در این باب تدبیری بخاطر میرسد بیان کن تا در سعی و اجرای آن بکوشیم * آن معلم گفت که بنده چند روزی در خدمت

شماها خواهم بود زیرا که بنده مدتی میشود مسافر و موضعی
 باین خوبی و با صفا و خوش هوا ندیده ام و در این موضع مرا
 فرح و سروری روی نموده و در دلم افتاده است که از برای
 شماها این کوه را علاجی نمایم * پس ان جماعت تکلیف
 ضیافت بان مرد کردند و هر يك نوبه از برای ضیافت و مهمان
 داری او بر خود قرار داده و شروع در مهمانی کردند از قضای شبی
 در خانه مردی مهمانی بود و جمعی با ان مرد صحبت میداشتند
 ان مرد با خود گفت که اکنون چند روز شده است که
 از وعده میگردد و نزدیک شده است که تورا به برداشتن
 کوه تکلیف کنند و بر حسب قول و وعده باید کوه را از برای
 انها برداری الحال باید فکری کرد تا چند روز در این موضع
 بمانی و معیشت بگذرانی * دیگر باره بخانه فکر فرو رفت
 حیلۀ بخاطرش آمد و گفت حیف از شما که در میان شما معامی
 نیست که اطفال شما را تعلیم دهد و همه را صاحب دانش
 نماید تا باندك زمانی هر يك علی حده نادره عصر گردد * پس
 از شنیدن این گفتار گفتند در این موضع کسی نیست
 و از جای دیگر هم کسی باین مکان و موضع نیاید و اگر چنانچه
 شما محبت نموده توجه کنید بنای خیری گذاشته * آن مرد
 دریافت که خوب انها را خبر کرده گفت بقدر اباد شاه امری

فرموده است و بنده میخواهم که بخدمت پادشاه قیام نمایم
 ایشان گفتند که پادشاه چه خدمتی بشما فرموده ان مرد
 در جواب گفت کتابی فرموده که شرح نسخه بر آن نویسم
 و میگردم آنه جائی باب و هوا پیدا نمایم تا که اسباب مسرت
 و نشاط دماغ بهم رسانیده و در ان موضع نشسته و بان امر
 قیام نمایم و اگر نه از مهربانی و محبت شما بسیار ممنون و یجائی
 نمی رفتم * ایشان گفتند که شما خود میفرمائید این موضع
 بحسب آب و هوا و دلنشینی بی نظیر است * ممکن است که
 در این موضع خدمت پادشاهی را بانجام رسانیده و فرزندان
 ما را هم تعلیم و تعلم داده باشید * پس از تکلیف و گفتگوی
 بسیار در این خصوص چنان مقرر شد که در هر سه ماه
 در ان موضع توقف نماید و اطفال ایشان را هم درس بدهد و بعد
 از ان کوه را در سه سال روز کار بردارد و خرج او را داده
 و در هر سالی مبلغ شش تومان نقد بعوض حق تعلیم و تعلم
 علاوه از اخراجات کسری نمایند * پس از این قرار ان مرد
 یکدل در ان موضع نشست و شروع در تعلیم و تعلم دادن
 اطفال ایشان نمود و در هر هفته توقعات و تواضعات از ایشان
 طلب مینمود: ایشان هم لا علاج بامید برداشتن کوه ناز او را
 متحمل میشدند و چون مدت سه سال تمام شد ان مرد مبلغی

مال جمع کرده بود * پس از مدت مذکوره اهالی قریه همه نزد انمرد آمده و گفتند ای معلم بمصدق (الوعد دین) میباید امروز این کوه را از جابر داری * آن مرد معلم گفت بلی اکنون مانیز اطفال شما را تعلیم کرده ایم و کتاب یاد شاه هم تمام شده میخواهم که بنزد یاد شاه بروم * پس ازان اگر حیا عاریه باقی باشد بخدمت شما میرسم و شما توجه کنید و این وجه را که شرط کرده اید بحقیق شفتت کنید تا من هم این کوه را از جهت شما بردارم * پس ازان آن مردم ذر معینی را آورده بان مرد دادند و گفت بروید بخانه های خود و هر قدر طناب و ریسمان که دارید بیاورید * ایشان هم رفتند و هر قدر ریسمان و طناب که داشتند تمامی را آوردند همه را بر یکدیگر گره داده بدور کوه انداخت ریسمان کم و کوتاه بود و بدور کوه نمی رسید * بازان بیعقلان فرستادند بشهر و ریسمان بسیار خریدند و آوردند بدور کوه انداختند * و آن مرد رفت و نشست و پشت بکوه داده و گفت حالا قوت نمائید و بردارید و بر پشت من گذارید تا بروم و بدور اندازیم ان جماعت بیعقل که عدد آنها بقدر سیصد نفر بودند آمده و هر چند قوت نمودند نتوانستند که یکپاره از کوه بردارند تاچه جائی که کوه را بردارند و بر پشت معلم گذارند * ان

مرد گفت شما ها چه قدر کاهل و بیکاره اید آخر همه یکپاره درست قوت کنید تا که این کوه را برداشته و بر پشت من گذارید * باز هر قدر قوت نمودند ان کوه حرکت نکرد بالاخره به تنگ آمدند * و گفتند ای مرد کم عقل نادان ما چگونه میتوانیم این کوه را برداریم * آن مرد گفت من بیعقل نیستم شما بیعقلید زیرا که سیصد نفر جمع شده اید و نمیتوانید کوه را بردارید و بدوش من گذارید با وجود این توقع دارید که من تنها بردارم * بعد از شنیدن این قول آن جماعت باز از بیعقلی تصدیق کردند و گفتند درست است و راست میگوید * پس گفتند چه باید کرد ان مرد معلم گفت باید صبر و تحمل نمود که تا جمعیتی بیشتر از شما بهم رسد ان وقت کوه را بردارید و بر پشت من نهید تا بپریم بجای دیگر نهم بعد مردم ان قریه با معلم قرار کار را چنین دادند * باری حالا ای موش خوب و واضح بدانید که هر چه بر سر تو آمده و می آید همه از سبب تکبر و خود سری و نادانی خودت بوده که بر تو واقع شده والا هرگز آدم شکسته نفس و پرده بار ضرر نکرده است * و به بلا مبتلا نشده و نمی شود بلکه همیشه سالم بوده *

هر چه کنی بخود کنی * گر همه نیک و بد کنی *
 کس نکند بجای تو * آنچه تو خود بخود کنی *
 و دیگر گفته اند *

هر که او نیک میکند یابد * نیک و بد هر چه میکند شاید
 پس هر که در حالت صحت و خوش دماغی و وقت قوت
 و هنگام نعمت و امنیت مکان و بکام خود بودن و از دوستان
 و اقران ممتاز و مستولی بر دشمنان و فراغ بال و رفاهیت حال
 و آسایش هرگاه این چنین کس صابر و شاکر و حامد و واقف
 باشد و غافل و مغرور نگردد البته او دستگار و سعید است
 و باید دانست این همه صفات که بیان گردید جلگی ضد
 و قیض آنافانا از عقب میرسد * پس هر آنکه شکستی
 پیشه میسازد و شکر و سپاس میکند و فروتنی می نماید از
 او این گونه بلاها که صفات غیر حمیده و اخلاق رذیله است
 بدون شك من دفع خواهد شد و بر مستند سعادت اتکا خواهد
 نمود و الا در پله حساب حیران و سرگردان مانده و ایستاده
 چنانچه که تو ایستاده نه راه پس و نه راه پیش دارید *

موش چون این سخنان و گفتار دهشت آمیز را از گربه
 شنید آه و فغان بر کشید و زار زار بگریست * و گفت ای
 شهریار از زیر دستان تقصیر و از بزرگان بخشش زیرا که

گفته اند سخاوت و کرم از بهترین اعمال و کردار است * گربه
 گفت ای موش گداستان شیخ سعدی را نخوانده که گفته
 نکوئی بآیدان کردن چنان است *

که بد کردن بجای نیک مردان *
 ای موش مغفل خوبی کردن با غیر اهلش یقین دانسته
 از ضعیفی عقل است و سفاهت * موش گفت * ای
 شهریار پس نیکی و مروت در حق چه کس خوب است *
 * گربه * گفت در حق کسی که او از روی جهل و نادانی
 تقصیری کرده باشد * چون از آن تقصیر و جهل آگاهی یابد
 پشیمان شود و در تدارك آن بکوشد و از راه تاسف درآید
 و عفو و سماح طلبد * در این وقت او را باید بخشید نه آنکه
 با کسی از روی تکبر و غرور و عناد و خود پرستی و تمسخر
 چیزها گوید و کارهای بیمعنی کند و بکل عداوت خصوصیت
 و بد سیرتی نموده و در پله حسد و کینه ایستاده باشد و لکن
 هنگامی که مقید و اسیر گردد از روی تقلید جهت خلاصی
 و دستگیری خود عجز و انکسار کند * اگر کسی در چنین
 حالت بدون استحقاق عفو و سماح نماید البته آنکس بی
 شعور و بی ادراک بوده و باید اسم او را از دفتر عقلا حک
 و محو نموده و در دفتر جهلاء و حمقاء ثبت نمایند چنانکه وزیر

پادشاه گفت اگر غلام از هند برگردید اسم شما را از دفتر مذکور برداشته و اسم غلام را ثبت خواهم نمود *

موش گفت ای شهریار این حکایت چگونه بوده بیان فرما تا بشنوم *

گربه گفت آورده اند که پادشاهی در ملک روم بود غلامی داشت بسیار زیرک و دانا آن پادشاه روزی خواست که آن غلام را سرمایه داده بجانب هندوستان روانه نماید تا جهة سرکار متاعی چند خریداری کند * پس وزیر را طلبید و گفت مبلغ دوازده هزار زر تحویل این غلام کن و در دفتر ثبت نمای تا رفته قدری اقشۀ هندی خرید نماید و بیاورد چون وزیر حسب الامر پادشاه زر را تحویل غلام نمود در دفتر باین مضمون ثبت نمود * از سرکار پادشاه سفیه نادان مبلغ دوازده هزار زر تحویل فلان غلام دانشمند نمود و بفلان تاریخ روانه هند گشت که بجهة سرکار متاع خرید نماید * روز دیگر قبض تحویل را با دفتر برداشته نزد پادشاه برد که تا پادشاه قبض را به بیند و برات بدهد چون قبض و ثبت بنظر پادشاه رسید پادشاه ملاحظه نمود و در حال وزیر را طلبید و گفت ای وزیر از من چه سفاهت و بیعقلی بتو ظاهر شده که مرا در دفتر سفیه و نادان نوشته *

وزیر گفت ای پادشاه غلام هندی و زر خرید را که دوازده هزار زر بدهی و روانه هند نمائی سفاهت از این بیشتر میشود پادشاه گفت بچه دلیل * وزیر گفت بدلیل اینکه غلام سیاه هندی زر خرید که باین سرمایه بزرگ معاودت بهند نماید بچه عقل دیگر بار باز گشت باینجا خواهد نمود که محکوم حکم و بنده فرمان شما باشد البته عیب میدانند و نقص عقل شمرد هرگاه برگردد زیرا که بدون تعب و رنج این سرمایه را مالک شده و میتواند در مملکت خود باین مبلغ فرمان فرما باشد و در نهایت خوشوقتی گذران آید * پادشاه گفت کجا نمی رود * لابد خواهد آمد وزیر گفت اگر معاودت نمود و باز آمد باید آنچه را نسبت به پادشاه ثبت شده حاکم نمود و بجای آن غلام را سفیه نوشت *

خلاصه آنچه وزیر گفت پادشاه نشنید و غلام را روانه ساخت غلام چون بوطن خود رسید در همانجا ساکن و مقیم گردید و بعیش و عشرت مشغول گشت و باز گشت ننمود چون خبر بشاه رسید شاه وزیر را طلبید * و بسیار تحسین بر رأی و دانشمندی او نمود و بمخلع فاخره مخلع گردانید و او را ملقب به نیکو رأی نموده و صائب الفکر خطاب فرموده * ای موش در خاطر داری که میگفتی اگر کرسنه خود را

بکوک نارخانه برسان شاید که کوك ناری دریابی و لقمه
بربائی حال در دسریش از این مایه سفاهت و نادانی باشد پس
اگر من بعد از این با تو مهربانی کنم البته نادان و سفيه باشم
گربه این را گفت و ناکاه موش را بکشت و بخورد
و روانه منزل خود کردید

(تم ال کتاب بعون الملك الوهاب)

﴿ خاتمة ﴾

سپاس و ستایش یزدانی را سزااست که نوع انسان را
بفیض روح القدس و پرتو انوار تعالیم انبیاء و رسل و تجلیات
کلیه مظاهر مقدسه الهیه از اسارت عالم طبیعت نجات
بخشید * و از ظلمات ظنون و اوهام و تیره گی جهالت و نادانی
سرا فراز فرمود * و از الطاف رحمانی در هر کور و دور
نفوس مقدسه را برگزیده و منتخب فرمود تا که بدر
نصائح مشفقانه و غرر دروس حکیمانه بمصداق ایه کریمه
(و نضرب لکم الامثال لعلمکم تتذکرون) از لسان طیور
و وحوش و هر گونه حیوان بنی انسان را راهنمود نموده
تا اینکه بعالم دانائی و آنچه شایسته شأن اوست رسانند *
باری داعی فانی ناشر این مجموعه پر معانی (فرج الله ذکی) ساله است
در مصر عمر گرانمایه را صرف طبع و نشر کتب دینی

و علمیه و اسفار نفیسه از هر قبیل نموده و تا بحال بتوفیق
حق متعال حتی الامکان در این مسلك سالک بوده الحمد لله
نتایج اعمال و خدمات این فانی بعالم علم در هر قطر و دیار
نزد عشاق علوم و معارف و ارباب خزائن جواهر کتب
هویدا و نمایان است * و همیشه مائل و راغب بوده که هر گاه
کتابی خوش مضمون در فن ادب و ادبیات و حکم و امثال
و نکات مانند (کلیله و دمنه) از لسان عجماءات بزبان تازی
و یا فارسی دریافت گردد آن را محض خدمت بادب و ادبیات
طبع و نشر نمایم و مدتها در این آرزو بودم تا که در این اوان
از فضل الهی موفق بتحصیل این کتاب جلیل المبنى و بدیع
المعنی گردیدم و بمساعده و همراهی یار معنوی جناب فاضل
از چند محترم شیخ محی الدین صبری کردی کانیمشکافی که
فی الحقیقه در فن ادب و انشا و لغت فارسی اطلاع شایان و حفظ
وافر دارند سعی بلیغ در تصحیح و تنقیح این سفر خطیر
نموده و از عنایت حق بنهایت دقت بکمال جمال
بزیور طبع آراسته و بحسن ختام انجام
پذیرفت * و ما توفیقی الا بالله علیه
توکل و الیه انیب

﴿ تم فی ربیع الاول سنة ۱۳۴۷ ﴾

موش و کر به فاضل زاکانی

بسم الله الرحمن الرحيم

۱ کرداری تو عقل و دانش و هوش بیا بشنو حدیث کر به و موش
 بخوانم از برایت داستانی اگر عقلت رسد حیران بمانی
 ای خردمند عاقل و دانا قصه موش و کر به بر خوانا
 قصه موش و کر به را توبه نظم نیک برخوان چو در غلطانا
 از قضای فلک یکی کر به بود چون ازدها بکرمانا
 کر به دور بین و شیر شکار کهر با چشم و تیز دندانا
 مار دم و عقاب پیشانی بود پر مکر و پر زدستانا
 شکمش طبل و سینه اش قاقم ابرویش قوس و تیز مرغانا
 با عروسان میان جامه خواب کدخداریا بخانه مهمانا
 این چنین کر به که من گفتم بد بکرمان و جملہ یارانا
 رهبر دیک و کاسه و چمچه مشرف صحن و سفره نانا
 این چنین کر به که من وصفش کرده ام عاقل و مستندانا
 روزی اندر شرابخانه شده تا مکر موش کید آسانا
 در میخانه چون که بکشادند سوی میخانه شد خرامانا
 در پس خم می کین کرده همچو زدی که در بیابانا
 جست موشی ز کنج دیواری بر سر خم می خروشانا
 سر خم بر نهاد و می نوشید مست شد همچو شیر غرانا

گفت گو کر به تا سرش بکنم سراورا برم بمیدانا
 سر صد کر به را به بخشم من کاه بخشش بروز احسانا
 کر به در پیش من چوسک باشد کرشود روبرو به میدانا
 پسر زال رستم دستان یاد کارش منم بدورانا
 کر به این را شنید و دم نزدی چنگ و دندان زدی بسوهانا
 ناگهان جست و موش را بگرفت گفت موشک کجا بری جانا
 موش گفتا که من غلام توام عفو کن بر من این کنهانا
 مست بودم اگر کمی خوردم که فراوان خورند مستانا
 من غلامم غلام حلقه بکوش طوق بر گردنم غلامانا
 کر به گفتا دروغ کمتر گو نشنوم من فریب و مکرانا
 می شنیدم هر آنچه میکفتی آرو دین مسکه دین مسلمانا
 این زمانت برای جرم کنه کمتر از سک کنم تورا جانا
 کر به آن موش را بکشت و بخورد سوی مسجد شد خرامانا
 دست و رو را بشت مسح کشید ورد حق را بخواند دیانا
 بار الها که توبه کردم من ندرم موش را بد ندانا
 کر به میکرد توبه در مسجد یا کریم و قدیم و صبحانا
 کار من توبه است و استغفار ای خداوند کار رحمانا
 بهر این خون ناحق ای خلاق من تصدق دهم دو من نانا
 توبه بخشی کنانم ای غفار از کنه کشته ام پشیمانا
 در مکر و فریب باز نمود تا بحدی که کشت کریانا
 موشکی بود در پس منبر زود برد این خبر بموشانا

مردگانی که کر به عابد شد زاهد و مؤمن و مسلمانا
 بود در مسجد آن پسندیده زار و گریان و آه و نالانا
 دست افسوس را بهم میسود گفت کای کرد کار رحمانا
 بکنند از جرم ای خدای جهان که غلط کرده ام چونانا
 داشت در دست دانا تسبیح ذکر حق کرد همچو ملانا
 این خبر چون رسید بر موشان همه گشتند شاد و خندانا
 هفت موش گزیده و برجستند هریکی کد خدای دهقانا
 شکر کردند و شادمان گشتند که شده کر به نو مسلمانا
 مجلس عیش در همان ساعت شد مهیا با هر دهقانا
 همه در رقص و عای و هو مشغول جمله مست شراب الوانا
 دو نفر زنک باز و دور قاص دودهل چی و دونوا خوانا
 دیگری داشت کوس در پس پشت یک مقلد بد از صفاهانا
 بعد روزی رئیس آن موشان گفت با موشها که یارانا
 تحفه چند لایق کر به همه جمع آورید فراوانا
 موشکان جمله کی روانه شدند از پی تحفه زود چسپانانا
 هریکی تحفه بیار دارند تحفه لایق بزرگانا
 خوانچه با تحفه های رنگارنگ شد مهیا بسی موشانانا
 همه بنهاد خوانچه بر سر همه بردست نان بریانانا
 بر گرفته برای کر به بمهر هریکی تحفه های الوانا
 آن یکی شیشه شراب بدست وان دیگر بره های بریانانا
 آن یکی طشتکی پراز کشمش وان دگر حقه نمک دانا

آن یکی جوز قند بادامی وان دگر نقل و آب دندانا
 آن یکی قالب پنیر بدست وان دگر پسته های خندانانا
 آن یکی در طبق پراز خرما وان دگر سنجید و سپستانا
 کاسهای نبات و تخمه شور فندق و کلهای قندانانا
 وان دگر دوری پلو در دست افشرد آب لیموی عمانا
 با ادب جمله کی روانه شدند بر سر هریکی یکی خوانا
 کرده شال و کلاه و جبه بدوش چون غلامان بنزد سلطانا
 نزد کر به شدند آن موشان بسلام دور و دور احسانا
 کرده تعظیمش ار سر اخلاص کای نثار رخت همه جانانا
 لایق خدمت تو پیشکشی کرده ایم و قبول فرمانا
 کر به چون موشکان بدید بگفت رزقکم فی السماء دیانا
 من کر سینه بسی بصر بردم واقف است انخدای رحمانا
 هر که کار خدا کند بیقین سختیش میشود هم آسانا
 کر به گفتا که پیش فرمائید قدمی چند ای عزیزانانا
 موشکان جمله پیش میرفتند نشان همچو بید لرزانانا
 اقتدر خوف بود در دلشان که نبودند بهیج ترسانانا
 جمله کر به رد بر موشان چون مبارز بروز میدانانا
 پنج موش گزیده را بگرفت هریکی کد خدای دهقانانا
 دو بدن چنک و دو بدن چنکال یک بدنان چوشیر غرانانا
 آن دو موش دیگر که جان بردند زود بردند خبر بموشانانا
 که چه بنشسته اید ای موشان خاکشان بر سر ای جوانانانا

کربه بیمروت پر خشم بگرفت موشکان نادانا
 پنج موش کزیده را بلعید کربه با چنگها و دندانان
 موشکان در عزای پنج رئیس جامه ها کرده همچو قطران
 خاک بر سر کنان همی گفتند ای دریغا رئیس موشانا
 جلگی متفق شدند که ما میرویم سوی شهر کرمانا
 تابشه عرض حال خویش کنیم آنچه وارد شده بموشانا
 عرض این قصه واجبست بما عرض کردن بشاه ذیشان
 بعد از این هر یکی بنوعی خاص ره گرفتند جمله نالانا
 آن یکی رادهل بکردن بود وان دگر طوق و سنج و کرانا
 جلگی کرده شال در کردن ناله کردند چون غریبانا
 موشکان در عزاو در افغان اشک ریزان همه زمرگانا
 شاه موشان نشسته بر سر تخت همچو لوطی کاسه کردانا
 همه یکباره کردندش تعظیم کای تو شاهنشهی بدورانا
 ما فقیر و تو صاحب دولت ماهمه چاکرو تو شاهانان
 کربه کرده است ظلم بر ماها تاشده عابد و مسلمانان
 سالی یکدانه میگرفت از ما حال حرصش شده فراوانا
 این زمان پنج پنج میکیرد که شده و مؤمن و مسلمانان
 راز دل پیش شاه خود کردند شاه شد همچو دیک جوشانان
 شاه بنمود لطف بر ایشان کای مرا نو رسیده مهمانان
 من تلافی بکربه خواهم کرد که شود داستان بدورانا
 شاه موشان چو عجز ایشان دید رحمت آمد بر آن غریبانان

تا یک هفته شورشی می بود در عزای رئیس موشانا
 شاه فرمود تا که نمشش را دفن کردن ز روی احسانان
 کرده ترتیب بهر تربت او جمله حلای خوب نوشانان
 در طبقها نهاده و بردند سوی تربت بجشم کریمان
 از سر کور چون که برگشتند آمدند نزد شاه موشانان
 گفت لشکر کشیدای موشان روز دیگر بسوی میدانان
 چون که از پادشاه فرمان شد جمع شد لشکر فراوانان
 گفت ای سروران و سرداران کربه ملکم نموده ویرانان
 همه گفتند در طریق سلوک کربه مردی است عارف و دانان
 شاه گفت فاسق است و هم کافر بد فعال و حریص و نادانان
 رو بشکر نمود کای لشکر بروید تا بشهر کرمانان
 سان بدادند آنکهی موشان سیصدوسی هزار موشانان
 همه با تیغها و توب و تفنگ فوج فوج از سپاه موشانان
 هم پیاده سواره میرفتند کرزها در میان چو جولانان
 چون که جمع آوری لشکر شد شاه فرمود ای جوانانان
 باید ایلچی رود سوی کربه زیرک و کامل و سخندانان
 همه گفتند امر از شاه است حکم شاه است بر سر وجانان
 بود موشی رئیس این دولت عاقل اوزیرک و سخندانان
 گفت باید رئیس من برود نزد کربه بشهر کرمانان
 یاپا بوس شاه میاید یا که آماده باش چنگکانان
 چون که بشنید این سخن آن موش جست از جا چو مرد مردانان

رفت در نزد کر به آن موشك همجو باد از ره بیابا
 گفت من ایلچیم بدان کر به میرسم خسته زار و نالانا
 نرم نرمك بکر به آن پرفن گفت من ایلچیم ز سلطانا
 خبر آورده ام از برای شما عزم جنگ کرده اند موشانا
 شاه موشان قشون فرستاده تا بپرن سرت بمیدانا
 کر به گفتا که شاه کو خورده من نیایم برون ز کرمانا
 این خبر چون شنید آن کر به کس فرستاد در خراسانا
 کر بهای براق شیر شکار آوردند زود رو بکرمانا
 لشکر کر به چون مهیا شد داد فرمان بسوی میدانا
 وعده دادند چون شود فردا همه آئیم سوی میدانا
 کر بها آمده سواره برون هریکی همچو شیر غرانا
 لشکر موشکان سوار شدند با سلاح تمام جوشانا
 الله الله فتاد در موشان همه با تیغهای برانا
 اقتدر موش و کر به کشته شدند که بند جای سم اسبانا
 جنگ سختی نمود کر به چو شیر بعد از آن زد بقلب موشانا
 صف اول بهم زدو دویم کشت بسیار میر و سلطانا
 در کرین آمدند جمله موش خا کتان بر سرای جوانانا
 الله الله فتاد در موشان که بکیرید پهلوانانا
 موشکی اسب کر به را پی کرد کر به افتاد و کشت نالانا
 موشکی جست و کر به را بگرفت زود بردش بنزد شاهانا
 کر بهادر زمان شکست خوردند رو نهاده بشهر کرمانا

جمله موشان که کر به را بستند میزدند تا که کشت بیجانا
 در زمان طبل شاد یانه زدند باغیر و دهل فراوانا
 شاه آمد نشست بر سر تخت گفت پیش آورید کر بانا
 کر به را پیش شاه چون بردند شاه گفت ای امین نادانا
 توجرا اشکر مرا خوردی می نترسی ز شاه موشانا
 کر به از ترس سر بیزیر افکند کشت خاموش همچو نالانا
 کر به گفتا که من غلام توام من غلام شایم از جانا
 شاه گفتا برید جانب دار آن سک روسیاه نادانا
 منم آیم کنون سوی میدان کشم اورا بخون موشانا
 در زمان شاه شد بغیل سوار لشکر از پیش او خروشانا
 کر به را هر دو دست بسته جوسک پای دار ایستاده نالانا
 رو بجلا د کرد و گفت چرا زنده است این سک و چرا مانا
 گفت اورا بخلق دار کشید بکشیدش به تیغ برانا
 نا کهان يك سوار از در شهر آمد و گفت شاه موشانا
 کر به را تو باین حقیر به بخش نکند بعد از این کنهانا
 شاه نشفید التماس از او گفت اورا کشید بدارانا
 هیچ موشی نکرد این جرأت که کشد کر به را بدارانا
 شاه چون این بدید خشم نمود گفت ای موشکان نادانا
 همه از بهر کر بها خوبید که شمارا کنند قربانا
 این بگفت و بدر کشید قلع تا زند کردنش بمیدانا
 کر به چون دید شاه موشان را جست از جا چو شیر غرانا

همچو شیر نشسته بر زانو کند زنجیرها بدندان
 بست و بگرفت پنج تن موشان در برابر چو شیر غرانا
 الله الله فتاد در موشان که ز نیدش به تیغ برانا
 کرز بالای سر بر آوردند همچو رستم بروز میدانا
 شاه موشان چه دید رفت از هوش و هم و سهامش رسید بر جانا
 کر به برجست و کله کرزش بر گرفت و کشید چسپانا
 بر سرش کوفت کرز را چسپان که بر آمد از او روان جانا
 موشکانرا گرفت وزد بر زمین که شد آنها بخاک یکسانا
 هست این قصه عجیب و غریب * یاد کار عبید را کانا (تم)

﴿ نان و حلوا ﴾

بسم الله الرحمن الرحيم

اما بعد حمد الله على فضاله والصلوة والسلام على اشرف الخلق محمد وآله
 فيقول أفقر العباد الى الله محمد المشتهر بهاء الدين العاملى وفقه الله
 للعمل في يومه لعله قبل أن يخرج الأمر من يده هذه نبذة من السوانح
 وجملة من الموانح قد سنع أكثرها في طريق حج بيت الله الحرام .
 وزيارة سيد الانام عليه أفضل الصلوة والسلام أثبتها في هذه
 الاوراق تذكرة منى للاحباء الراغبين والاخلاء الطالبين
 وعلى الله أتوكل ومنه أستمد وبه أستعين (۱)

« ۱ » هذه المقدمة موجودة في النسختين القديمتين اللتين طبع
 عليهما الكتاب ولم توجد في النسخة المطبوعة في الهند

﴿ بسم الله الرحمن الرحيم ﴾

ایها الله عن العهد القديم (۱) ایها الساهی (۲) عن التهج القويم
 استمع ماذا يقول العندليب حيث روى من احاديث الحبيب (۳)
 مرحبا ای بلبل دستان حی (۴) کآمدی از جانب بستان حی
 یا برید الحی اخبرنی بما قاله (۵) فی حقنا اهل الحما
 هل رضوا عنا و مالوا للوفا (۶) ام على الهجر استمروا والجفا
 مرحبا ای پیک فرخ فال ما مرحبا ای مایه اقبال ما
 مرحبا ای عندلیب خوش نوا فارغم کردی ز قید ماسوا
 ای نواهای تو نار مؤ صده (۷) زد بهر بندم هزار آتشکده
 مرحبا ای هدهد شهر صبا مرحبا ای پیک جانان مرحبا
 مرحبا ای طوطی شکر شکن قل فقد اذهبت عن قلبی الحزن (۸)
 بازگوا ز نجد و زیاران نجد نادر و دیوار آری بوجد

(۱) ای غافل از وعده قدیم (۲) ای فراموش کننده از راه
 مستحکم (۳) ازان که روایت میکنند از سخنان محبوب (۴) حی بالفتح
 قبیله از عرب است که لیلی از آن قبیله بود و در اینجا بلبل مراد
 از روح و بستان حی مراد از مقام قرب باری تعالی جل جلاله
 (۵) از آنکه گفته اند در حق ما صاحبان حمایت کننده (۶) آیا راضی
 هستند از ما و میل کردند بوفایا مداومت بر مفارقت کردند و برجفا
 (۷) آوازه های تو آتش بسته شده (۸) بگو که بردی غم از دل من

بازگو از زمزم^(۱) خیف و منا و ارمغان دل از غم و جان از عنا
 بازگو از مسکن و ماوای ما بازگو از یار بی پروای ما
 آنکه از مانی سبب افشاند دست عهد را برید و پیمان را شکست
 از زبان آن نگار تند خو از پی تسکین دل حرفی بگو
 یاد ایامی که باما داشتی گاه خشم از ناز و گای آشتی
 ای خوش آن دوران که گاهی از کرم در ده مهر و وفامیزد قدم
 شب که بودم با هزاران کوه درد سر برانوی غمش بنشسته فرد
 جان بلب از حسرت گفتار او دل پر از نو میدی دیدار او
 آن قیامت قامت پیمان شکن آفت دوران بلای مرد و زن
 فتنه ایام و آشوب جهان خانه سوز صد چوم بی خاتمان
 از درم ناگه در آمد بی حجاب لب گزان از رخ بر افکنده نقاب
 کا کل مشکین بدوش انداخته وز نگاهی کار عالم ساخته
 گفت ای شیدا دل محزون من وی بلا کش عاشق مفتون من
 کیف^(۲) حال القلب فی نار الفراق کفتمش والله حالی لا یطاق
 یکدمک بنشست بر بالین من رفت و با خود برد عقل و دین من

(۱) چاهی است در کعبه و خیف موضعی است در جبل اسود
 پس کوه ابو قیس و منا بازار است در کعبه (۲) چگونه حال دل تست
 در آتش جدای من کتم بخدا سو کنند که طاقت بیان حال خود
 نمی توانم کرد

کفتمش کی بینمت ای خوش خرام گفت^(۱) نصف اللیل اسکن فی المنام
 ﴿ فصل^(۲) فی التأسف والندامة علی صرف العمر فیما لا ینفع ﴾
 ﴿ فی القيامة وتأویل قول النبی صلی الله علیه وسلم ﴾
 ﴿ سؤر المؤمن شفاء ﴾

قد صرفت العمر فی قیل وقال یاندیمی قم فقد ضاق المجال
 واستقنی تلك المدام السلسبیل انها تهدی الی خیر السبیل
 واخلع النعلین یا هذا التسیم انها نار اضاعت للکلم
 هاتهما صهیاء من خمر الجنان دع کؤسا واستقنیهما بالذنان
 ضاق^(۳) وقت العمر عن آلاتها هاتهما من غیر حصر هاتهما
 قم ازل غنی بها رسم الهوم^(۴) ان عمری ضاع فی علم الرسوم
 قل لشیخ قلبه منا نفور لا تخف الله تواب غفور

(۱) گفت وقت نیم شب اسکن در خواب (۲) این فصلیست در بیان
 خجالت و شرمندگی از گذشته عمر در آنچهها که بکار نیایند در روز
 قیامت و بیان شرح حدیث نبوی صلی الله علیه وسلم (سؤر المؤمن شفاء)
 پس خورده مسلمان تندرستی دهنده است (۳) تنگ شد وقت زیست
 از اسباب آنها یعنی تمام اشیای کائنات که به نظر سالک جمله اسباب
 معرفت اند مطلوب اصلی پس درین آلات عمر آخر شد و وقت وصال نماید
 (۴) رسم بالفتح نشان و آئین و در زمین پنهان کردن چیزی و ویران
 کردن باران خانههار او نشان پاکداشتن شتر ماده در زمین از قوت رفتار

علم رسمی سر بسرقیل است و قال فی ازو کیفیتی حاصل نه حال
طبع را افسردگی بخشد مدام مولوی باور ندارد این کلام
کر کسی گوید که از عمرت همین هفت روزی مانده و آن کرد دیقین
تو درین يك هفته مشغول کدام علم خواهی گشت ای مرد تمام
فلسفه ^(۱) یا نحو یا طب یا نجوم هندسه یا رمل یا اعداد شوم
علم نبود غیر علم عاشق ما بقی تللیس ابلیس شقی
علم نبود غیر تفسیر و حدیث ما بقی تللیس ابلیس خبیث
زان نکردد بر تو هرگز کشف راز کرد شا کرد تو صد غر راز ^(۲)
کل من لم یعشق الوجه الحسن قرب الرجل الیه والرسن
یعنی انکس را نباشد مهر یار بهر او پالان و افساری بیار
هر که نبود مبتلائی ماه رو اسم او از لوح انسانی بشو
سنیه خالی ز مهر گل رخان کهنه انبانی بود پر استخوان
سنه خالی ز معشوقی بود سینه نبود کهنه صندوق بود
دل که فارغ شد ز مهر آن نگار ^(۳) سنگ استنجای شیطان شمار
این علوم و این خیالات و صور فضله شیطان بود بر آن حجر
تو بغیر از علم عشق اردل نهی سنگ استنجای شیطان مینهی

و بفتح تین رفتار سبک و در اینجا مراد از علمیکه سبب غر و کبر باشد
(۱) حکمت و عقاید یونانی و دانشمندی (۲) مراد از امام نضر
الدین رازیست (۳) مراد از دل فارغ سنگ استنجا مقرر فرموده

شرم بادت ز آنکه داری ایدغل سنگ استنجای شیطان در بغل
لوح دل از فضله شیطان بشوی ای مدرس درس عشق هم بگوی
چند و چند از حکمت یونانیان حکمت ایمانیان را هم بدان
چند زین فقه و کلام بی اصول مغز را خالی کنی ای بو الفضول
صرف شد عمرت به بحث نحو صرف از اصول عشق خوان هم یکدو حرف
دل منور کن بانوار جلی چند باثی کاسه لیس ^(۱) بو علی
سرور عالم شه دنیا و دین سؤرم و من را شفا گفت ای حزین
سؤر در سطا لیس ^(۲) و سؤر بو علی کی شفا گفته نبی منجلی
سینه خود را برو صد چاک کن دل از آن آلود گیها پاک کن

حکایت *

بادف و نی دوش آمد عرب وه چه خوش میگفت از روی طرب
ایها القوم الذی فی المدرسه کما حصلتموها وسوسه
فکرکم ان کان من غیر الحبيب مالکم فی النشأة الاخری نصیب
فاغسلوا یا قوم عن لوح الفؤاد کل علم لیس ینجی فی المعاد
ساقیا یک جرعه از روی کرم بر بهای ریز از جام قدم
تا کنند شق پرده پندار را هم بچشم یار بیند یار را

(۱) کاسه لیس کنایه از مقلد و حریص و خوشامد کوی
و دون است (۲) در سطا لیس مخفف از سطا طالیس که حکیمی مشهور
بود در یونان

﴿ فصل (۱) فی قطع العلائق والعزلة عن الخلائق ﴾

هر گاه توفیق حق آمد دلیل عزلتی بگزید و درست از قال و قیل^(۲)
عزت اندر عزلت آمدای فلان توجه خواهی زاخلاط این و آن
پامکش از دامن عزلت بدر چند کردی چون گدایان در بدر
گرزدیو نفس می جوی امان رونهان شو چون پری از مردمان
از حقائق بر تو نمک شاید دری زین مجازی مردمان تا نگذری
گر تو خواهی عزت دنیا و دین عزلتی از مردم دنیا گزین
چون شب قدر از همه مستور شد لاجرم از پای تاسر نور شد
اسم اعظم چون که کس نشناسدش سروری بر کل اسماء باشدش
تا تو نیز از خلق پنهانی همی لیلة القدری و اسم اعظمی
رو به عزلت آرای فرزانه مرد و ز جمیع ماسوی الله باش فرد
عزلت آمد کنج مقصودای حزین لیک کر با زهد و علم آمد قرین
عزلت بی^(۳) عین علم آن ذلت ست و در بودی زاء زهد آن علت ست
زهد و علم از مجتمع نبود بهم کی توان زد در دره عزلت قدم

(۱) این فصل در بیان ترك محبت ماسوای حق و بیان کیفیت گوشه
گزینی نمودن از خلائق (۲) گفت و گوی لایمینی که مفاد آخر وی نداشته
باشد مراد است (۳) عین علم مراد از علم توحید بار ی تعالی خواه بوسیله
علم ظاهری باشد خواه بوسیله تصفیه باطن از همین جهت لفظ عین
علم آورده که کتب تمامی علوم داخل آلات تحصیل اند نه عین علم

علم چه بود آن کهره بنایدت زنگ کراهی زدل بزدا بدت
زهد چه بود از همه پرداختن جمله^(۱) در داد اول باختن
این هوسها از سرت بیرون کند خوف و وحشت در دلت افزون کند
خشیه الله را نشان علم دان انما یخشى^(۲) تو در قرآن بخوان
سنیه را از علم حق آباد کن رو حدیث لو^(۳) علمت یاد کن
علم یابد زیب از فقرای پسر فی زیباغ و راغ واسب و کاوخر

﴿ فصل فی مذمة العلماء المتشبهین بالامراء ﴾

مولوی راهست دائم این گمان کان ییابد زیب از اسباب جهان
نقص علم ست ای جناب مولوی حشمت مال و منال دنیوی
قائم^(۱) و خز چند پوشی چون شبان مرغ و ماهی چند سازی زیب خوان
خود بده انصاف ای مرد کمال کی شود اینها میسر از حلال
ای علم افراشته^(۲) در راه دین از چه شد ما کول و ملبوست چنین
چند مال شبه ناک آری بکف تا که باشی نرم پوش و خوش علف

(۱) یعنی محبت تمامی اشیائی دنیوی از دل بدر کردن اول بازی
عشق حقیقیست (۲) انما یخشى الله من عباده العلماء این آیت در
سوره فاطر پاره بست و دوم واقعت در تعریف عالمان و خاصان خدا
ترجمه اینست که نمیترسند از خدای تعالی بند کان او مکر بند کان
دانشمند (۳) لو تعلمون ما علمتم لبکتم کثیرا و لضحکتکم قلیلا
(۴) هر دو جامهای ابریشمی (۵) بلند نامی حاصل کرده

عاقبت سازد ترا از دین بری این خود آرای و آن تن پروری
 لقمه کاید از طریق مشتبّه خاك خور خاك و بر آن دندان منه
 کان ترا در راه دین مفتون کند^(۱) نور عرفان از دلت بیرون کند
 لقمه نانی که باشد شبیه ناك در حریم کعبه ابراهیم پاك
 گرد دست خود فشاندی تخم آن^۲ و ربگاو چرخ کردی شخم آن
 و ربه نمود در حصادش داس کرد^(۳) و ربسنگ کعبه اش دست آس کرد
 و رز آب زمزمش کردی عجین مریم آئین پیکری از حور عین
 و ربخواندی بر خمیرش بی عدد فاتحه یا قل هو الله احد
 و ربود از شاخ طوبی آتشش و رشود روح الامین هیزم کشش
 و رتو بر خوانی هزاران بسمله بر سر آن لقمه پر ولوله
 عاقبت خاصیتش ظاهر شود نفس ز آن لقمه ترا قاهر شود
 در ره طاعت ترا بیجان کند خانه دین تو ویران کند
 دزد دینت گربودای مرد راه چاره خود کن که دینت شد تباه

(۱) در حصول راه دین دیوانه کنند (۲) در نسخ دیگر بجای
 تخم سخم بسین مهمله و حای منقوط دیده شده و در بعض نسخ شخم
 بشین معجمه و حای خطی دیده شده بهر گونه مراد صفا کردن غله
 است که بعد تیاری از ترکاوان گردانیده صاف میکنند (۳) داس
 چیزیکه بدان غله را می تراشند بفارسی منجل یعنی ا کر ماه نوکه
 مشابه منجل شود برای تراشیدن آن غله غرض محال است که حلال شود

از هوس بگذررها کن کش و فش^۱ باز دامان قناعت در مکش^۲
 گر نباشد جامه اطلس ترا کهنه دلق ساتون پس تو
 ورمز غفر نبود باقند و مشک خوش بود و غ و پیاز و نان خشک
 ورنباشد مشربه از زرناب با کف خود می توانی خورد آب
 ورنباشد دور باش از پیش و پس^(۳) دور باش و نفرت خلق از تو بس
 ورنباشد مرکب زرین لگام می توانی زد پیاپی خویش گام
 ورنباشد خانهای زرنگار می توان بردن بسر در کنج غار
 ورنباشد فروش ابریشم طراز با حصیر کهنه مسجد بساز
 ورنباشد شانه از بهر ریش شانه بتوان کرد از انکشت خویش
 هر چه بینی در جهان دارد عوض در عوض گردد ترا حاصل غرض
 بی عوض دانی چه باشد در جهان عمر باشد عمر قدر آن بدان

(۱) شان و تجمل و کرفر هر دو لفظ اتباع اند بهار عجم
 (۲) ای پای خود بجز دا من قناعت دراز مکن (۳) دور باش آواز
 چو بداران و تقیبان که روبروی سواری پادشاهان و وزیران و غیره
 باواز بلند میگویند و در مصرع نانی میگوید که تنفر خلق از تو که
 آسیب و ترك اسباب دنیوی بصورت دیوانه شده بجای چو بداران
 و تقیبان ترا کافیت

﴿ فصل (۱) فی الفوائد المتفرقة فيما يتضمن الإشارة الى ﴾

﴿ قوله تعالى ان الله يامرکم ان تذبحوا بقره ﴾

ابدلوا ارواحکم يا عاشقین ان تمکونوا فی هوا ناصدقین
داندان راهر که زین ره آ کهست کاین وجود همنشین نیک هست
گوی دولت آن سعادت مند برد کو پائی دلبر خود جان سپرد
کر همی خواهی حیات عیش خوش کاو نفس خویش را اول بکش
در جوانی کن نثار دوست جان روعوان^(۲) بین ذلك را بخوان
پیر چون گشتی گران جانی مکن^(۳) گو سفند پیر قربانی مکن
شد همه برباد ایام شباب بهر دین یک ذره ننمودی شتاب
عمرت از پنجاه گذشت و یک سجود کت بکار آید نکردی ای ججود
حالیا ای عقد لیب کهنه سال ساز کن افغان و یک چندی بنال

(۱) این فصلیت در مقدمه شرح حال عاشقان و فدایان جمال
محبوب و تنبیه است بسالکان این راه بموجب تمثیل آیه ان الله
یامرکم الخ یعنی حق تعالی حکم میکنند شما را اینکه ذبح کنید کورا
(۲) در سوره بقره است که حکم ذبح کاو از جناب باری عز اسمه بامت
حضرت موسی علیه السلام کردید و تصریح بحوان بین ذلك شد یعنی
میانه سال باشد نه کلان گویا که قربانی عیب جوان پسند است
(۳) کران جان بمعنی سخت دل و مرد فقیر و پیر و سال خورده و بیماری
که از جان سر آمده و رعشه ناک و غیره . بهار عجم

چون نه کردی ناله در فصل بهار در خزان باری قضا کن زینهار
تا که دانستی زیانت را چه سود توبهات نسیه گناهت تقد بود^(۱)

غرق دریای کناهی تابکی وز معاصی روسیاهی تابکی
جد تو آدم بهشتش جای بود قدسیان کردند پیش او سجود
یک کنه چون کرد گفتندش تمام مذنبی مذنب برو بیرون خرام
تو طمع داری که با چندین گناه داخل جنت شوی ای روسیاه
﴿ فصل (۲) فی تأویل قول النبی صلعم ﴾

﴿ حب الوطن من الايمان ﴾

أيها المأثور فی قید الذنوب أيها المحروم من سر الغيوب
لا^(۲) تقم فی أسر لذات الجسد انما فی الجید حبیل من مسد

(۱) نسیه آنچه که نقد نباشد و بزمان دور وعده کرده باشند
(۲) این فصلیت در شرح قول نبی صلی الله علیه وسلم که حب
وطن از لوازمات ایمان است (۳) قوله لا تقم الخ ای قائم مشود ریدی
و لنتهای بدن بدرستی که آن لذتها در کردن رمن لیف خرم است یعنی
در هوا و هوس نفسانی پس برو بسوی وطن اصلی که عبارت از عالم
آخرت باشد متوجه شو چنانکه در بیت ثانی میفرماید قم توجه الخ
است برخیز و رو آور بسوی اقلیم که انعام کرده شده و یاد کن وطنها
و عهد قدیم را * و عهد قدیم عبارت است از جواب الست بر بکم که
اقرار بر بوبیت او تعالی و عبودیت خود کرده بودند

قم توجه شطر اقلیم النعیم واذکرا لوطان والعهد القديم
کنج علم^(۱) مظهر مع ما بطن گفت از ایمان بود حب الوطن
این وطن مصر و عراق و شام نیست این وطن شهر یست کاتر انام نیست
زانکه از دنیا است این اوطان تمام مدح دنیا کی کند خیر الانام
حب دنیا هست راس هر خطا از خطا کی می شود ایمان عطا
ای خوش آنکو یابد از توفیق بهر کاورد روسوی آن بی نام شهر
نودین اوطان غربی ای پسر خوب غربت^(۲) کرده خاکت بسر
آن قدر در شهر تن ماندی اسیر کان وطن یکباره رقتست از ضمیر
رو بتاب از جسم و جان را شاد کن^(۳) موطن اصلی خود را یاد کن
تابه چند ای شاهبا زیر فتوح باز مانی دور از اقلیم روح
حیف باشد از توای صاحب هنر کاندین ویرانه ریزی بال و پر^(۴)
تابه کی ای هدهد شهر سبا در غربی مانده باشی بسته پا

(۱) کنج علم آنچه را که ظاهر اند و کنج آنچه را که پوشیده اند
مراد از جناب رسالت مآب (۲) خوب غربت کردن مراد از ماندن
بغربت و خانه و مکان خود را یا دنیا و ردن و خاکت بسر لفظی
است که در محاوره فارسیان بزرگان در حالت غصه خوران را
بطور بد دعا میگویند (۳) ای خیال آرایش جسم که مراد از آن سعی
در تحصیل اموال دنیا زاید از ما محتاج است بکنذار (۴) بال
و پر پختن مراد از عاجز و ضعیف و کم زور و پیر شدن

جهد کن این بند از پایاز کن بر فراز لا مکان پرواز کن
تابه کی در چاه طبعی سرنگون یوسف یا از چه برون
تا عزیز مصر ربانی شوی واره ای از جسم و روحانی شوی
﴿ فصل (۱) فی أن البلیا والمحن فی هذا الطريق ﴾

﴿ وان كانت عسيرة لکنها علی المحب يسيرة ﴾

﴿ بل هی الراحة العظمی والنعمة الکبری ﴾

ایها القلب الحزین المبتلا فی طریق العشق انواع البلاء^(۱)
لکن القلب العشوق الممتحن لا یبالی بالبلیا والمحن
سهل باشد در ره فقر و فنا گر رسد جان را تعب تن را عنا
رنج راحت دان چو شد مطلب بزرگ گرد کله تو یای چشم گرگ
کی بود در راه عشق آسود کی سر بر در دست و خون آلود کی
تا نسازی بر خود آسایش حرام کی توانی زد براه عشق کلام
غیر تا کامی در این ره کام نیست راه عشق است این ره^(۲) حمام نیست

(۱) این فصل در بیان آنکه بلاها و محنتها در طریق عشق اگر چه
سخت تراند مگر بردوست گیرنده بدل آسان تراند بلکه صدمهای
معشوق عاشق صادق را کمال راحت و نعمت مینمایند (۲) در ابتدائی راه
عشق بلاها بسیار است آگاه باش (۳) ره حمام ای بحمام که میروند
تفریح و سرور حاصل میشود و درین ره آماده هدف بلا شدن می باید
مسیح الزمان

نیست جز تقوی در این ره توشه نان و حلوا را بهل در کوشه
 نان و حلوا چیست جاه و مال تو باغ و راغ و حشمت و اقبال تو
 نان و حلوا چیست این طول امل وین غرور نفس و علم بی عمل
 نان و حلوا^(۱) چیست گویم با تو فاش این همه سعی تو از بهر معاش
 نان و حلوا چیست فرزند و زنت^(۲) او فتنه همه چو غل در گردنت
 چند باشی بهر این حلوا و نان زیر منت از فلان و از فلان
 برد این حلوا و نان آرام تو شست از لوح تو کل نام تو
 هیچ بر گوشت نخور دست ای لثیم حرف الرزق علی الله الکریم^(۳)
 رو قناعت پیشه کن در کنج صبر پند بپذیر از سسک آن پیر کبر

(۱) هرگاه تعلق دلی بدان باشد کومال مشکوک و حرام نباشد
 (۲) یعنی فرزند و زن آن کسانی را که از فرط محبت بقرار شدند
 برای راحت اوشان در حلال و حرام فرق نمیکنند و بهر نوع
 در کرد آوری مال دنیا مبتلا هستند برخلاف سالکان راه حقیقت
 که فرزند و زن خود را بامثال فرمان الهی بطور حلال معیشت حاصل
 کرده میدهند و پرورش ایشان را بموجب احکام الهی میسازند نه
 از خواهش نفس خود لهذا فرزند و زن و عیال و اطفال سالکان راه
 حقیقت را مانع راه نیستند بلکه سبب ترقی مراتب بر خلاف غافلان:
 مسیح الزمان (۳) نشنیده که حق تعالی ذمه داری رزق نموده
 است و تو بران یقین نداری که برمال حرام نیز دست درازی میکنی
 مسیح الزمان

﴿ حکایت^(۱) العابد الذی قل صبره فتفوق الکاتب ﴾
 ﴿ علیه فی الجواب ﴾

عابدی در کوه لبنان بد مقیم در بن غاری چو اصحاب الرقیم
 روی دل از غیر حق بر تافته گنج عزت را ز عزلت یافته
 روزهای بود مشغول صیام یک نه نان میرسیدش وقت شام
 نصف آن شامش بد و نصفش سحور و ز قناعت داشت در دل صد سرور
 بر همین منوال حالش میکندشت نامدی از کوه هرگز سوی دشت
 از قضایک شب نیامد آن رغیف شد زجوع آن پارسازار و نحیف
 کرد مغرب را دادا و آنکه عشاء دل پراز و سواس در فکر عشاء
 بسکه بود از بهر قوتش اضطراب نه عبادت کرد عابد شب نه خواب
 صبح چون شد ز آن مقام دلپذیر بهر قوتی آمد آن عابد بزیار
 بودیک قریه بقرب آن جبل اهل آن قریه همه کبر و غل
 عابد آمد بر در کبر^(۲) ایستاد کبر او را یک دونان جو بداد
 بستد آن نان را و شکر او بکفت و ز وصول طعمه اش خاطر شکفت
 کرد آهنگ مقام خود دلیر تا کنند افطار ز آن خبز شعیر
 در سرای کبر بد کرکین سکی مانده از جوع استخوانی و رکی
 پیش او کر خط پرکاری کشی از خیال نان بمیرد از خوشی

(۱) حکایت آن عابدست که صبر نکرده بود پس تفوق بر بردسک
 در جواب (۲) کبر یعنی آتش پرست است

بر زبان^(۱) کر بکند لفظ خبر خبر پندارد رود هوش ز سر
 کلب در دنبال عابد بو گرفت آمدش دنبال ورخت او گرفت
 زان دونان عابد یکی پیشش فکند پس روان شد تا نیاید زو کنند
 سگ بخورد آن نان وز پی آمدش تا مکر بار دیگر آزارش
 عابد آن نان دیگر دادش روان تا که از آزار او یابد آمان
 کلب خورد آن نان و از دنبال مرد شد روان و روی خود و پس نکرد
 همچو سایه در پس او میدوید عفتی میکرد دور ختش میدوید
 گفت عابد چون بدید آن ماجرا من سکی چون توندیدم بیچیا
 صاحبت غیر از دونان جو نداد و آن دونان خود بستندی ای کیچ نهاد
 دیگرم از پی دویدن بهر چیست وین همه رختم در بدن بهر چیست
 سگ بنطق آمد که ای صاحب کال بی حیا من نیستم چشمت^(۲) بمال
 هست از وقتیکه بودم من صغیر مسکنم ویرانه این کبر پیر
 کوسفندش را شبانی میکنم خانه اش را با سبانی میکنم
 گاه کاهی نیم نانم میدهد کاهی مشتی استخوانم می دهد
 گاه غافل گردد از اطعام من از تغافل تلخ گردد کام من
 بکند در بسیار بر من صبح و شام لا اری^(۳) خبرا ولا الی الطعام
 هفته هفته بکند این ناتوان فی زنان یابد نشان فی راستخوان

- (۱) خبر تجنیس خطی از خبر دارد لهذا خبر را خبر پنداشته کال
 خوش میشد (۲) ای بغور و تامل و انصاف فکر کن و به بین
 (۳) نمی بینم نان را و نه ملاقات می کنم طعام را

گاهی هم باشد که پیر و محسن نان یار دهر خونی بهر من
 چونکه بردرگاه او پرورده ام رو بهر گاه دیگر ناورده ام
 هست کارم بر در این پیر گبر گاه شکر نعمت او گاه صبر
 تا قار عشق با او باختم جز در او من دری نشناختم
 که بچوم میزند که سنکها از در او من نمی کردم جدا
 چونکه نامدیک شبی نانت بدست در بنای صبر تو آمد شکست
 از در رزاق رو بر تافتی بر در گبر روان بشتافتی
 بهر نانی دوست را بگذاشتی کرده بادشمن او آشتی
 خود بده انصاف ای مرد کزین بی حیا ترکیست من یا توبه بین
 مرد عابد زین سخن مدهوش شد دست را بر سر زد و از هوش شد
 ای سگ نفس بهائی یاد گیر این قناعت از سگ آن گبر پیر
 بر تو کر از صبر نکشاید دری از سگ کرکین کبران کتری
 ﴿فصل^(۱) فی ذم اهل الریا والتلیس الذین﴾
 ﴿هم اعظم جنود ابلیس﴾

نان و حلوا چیست ای شوریده سر متقی خود را غودن بهر زر
 دعوی زهد از برای عز و جاه لاف تقوی از پی تعظیم شاه
 تونه پنداری کزین لاف دروغ هرگز افتد نان تلبیست بدوغ
 (۱) این فصلیست در حال مکاران و فریب کنندگان که آنها
 پیشوایان لشکرهای شیطانند *

خورده بینانند در عالم بسی واقفند از کار و بار هر کسی
 زیر کاند از یسار و از یمین از پی رد و قبول اندر کین
 با همه خود بینی و کبر و منی لاف تقوی و عدالت میزنی
 سر بسر کار تو در لیل و نهار سعی در تحصیل جاه و اعتبار
 دین فروشی از پی نان حرام مکر و حیل بهر تسخیر عوام
 خوردن مال حرام و زرق و شید کاه خبث عمر و کاهی خبث زید
 وین عدالت با وجود این صفات هست دائم بر قرار و بر ثبات
 بر سرش داخل نه گردد لا و لیس این عدالت هست کوه بوقبیس^(۱)
 می نیابد اختلال از هیچ چیز چون وضوء محکم بی بی تمیز
 ﴿ حکایت علی سیل التمثیل ﴾

بود در شهر هری بیوه زنی کهنه رندی حیل سازی پرفنی
 نام او بی بی تمیز خالدار در نمازش بود رغبت بی شمار
 با وضوی صبح خفتن میکندارد تا مرادان را ولی دادی مراد
 کم نشد خالی دواتش از قلم بر مراد هر کسی میزد رقم
 در مهم سازی او پاش ورنود دائما طاحونه اش در گرد بود
 از ته هر کس که می جستی بنواز می شدی فی الحال مشغول نماز
 هر که آمد گفت بر من کن دعا او بجای دست بر میداشت پا

(۱) بوقبیس نام کوهی است و این کوه را امین نیز گویند زیرا که
 حجر اسود را در آن بامانت گذاشته بودند *

بابها^(۱) مفتوحة للداخلین رجلها^(۲) مرفوعة للفاعلين
 گفت با ورنند کی کای نیک زن حیرتی دارم درین کار تو من
 زین جنابهای پی در پی که هست هیچ ناید در وضوی توشکست
 نیت و آداب این محکم وضو یک ره از روی کرم بامن بگو
 این وضو از سنک روی قائم تراست این وضو نبود سد اسکنند راست
 ﴿ فصل^(۳) فی ذم أصحاب التدریس الذین ﴾

﴿ مقصدم مجرد اظهار الفضل والتلیس ﴾

نان و حلو اچیز است این تدریس تو کان بود سرمایه تلیس تو
 بهر اظهار فضیلت معرکه ساختی و افتادی اندر مهلکه
 تا که عامی چند سازی رام خویش با صد افسون آوری در دام خویش
 چند بکشای سرانبان لاف چند بنمای گزاف اندر گزاف
 فی فروع محکم آمدنی اصول شرم بادت از خدا و از رسول
 اندرین ره چیست دانی غول تو این ریائی درس نامعقول تو
 درس اگر قربت نباشد و غرض لیس درسا نه بش المرض
 اسب دولت بر فراز عرش تاخت آنکه خود را زین مرض آگاه ساخت

(۱) در واژه او کشاده برای داخل شوند کان (۲) پای او برداشته
 شده برای او باشان و زانیان (۳) فصلیست در مذمت صاحبان خوانند
 کان علوم و سبق دهند کان که غرض آنها محض اظهار کردن بزرگی
 و شهرت خود و فریب دادن مردم و همین علم را حجاب کبر گفته اند

﴿ فصل (۱) فی ذم المنهمکین یجمع أسباب الدنيا ﴾

﴿ والمعرضین عن تحصیل أسباب زاد العقبی ﴾

نان و حلوا چیست اسباب جهان کافت جان که از است و مهان
آنکه از راه خدا دورت کند آنکه از راه هدی کورت کند
آنکه خود را بر سر او باختی وزره تحقیق دور انداختی
تلخ کرد این نان و حلوا کام تو بر دیکسر رونق اسلام تو
بر کن این اسباب را از بیخ و بن کوه غم دریای آتش سرد کن
آتش اندر زن درین حلوا و نان و ارهان خود را ازین بار کران
جمله سعیت بهر دنیای دنی است بهر عقبی می ندانی سعی چیست
در ره آن موش کافی ای شقی در ره این کند فهم و احقی
از پی آن میدوی از جان و دل و ز پی این میدوی چون خر بگل

﴿ حکایت سؤال بعض العارفین من بعض المنعمین ﴾

﴿ عن قدر سعیه فی تحصیل الاسباب الدنیویة ﴾

﴿ و تقصیره عن الاسباب الاخریة ﴾

عارفی از منعمی کرد این سؤال کای ترا دل در پی مال و منال
سعی تواز بهر دنیای دنی تاجه مقدار است ای مرد غنی
گفت پیرون است از حد شمار کار من اینست در لیل و نهار

(۱) این فصلیست در مذمت کوشندگان برای تحصیل اموال

و اسباب دنیا و یبزار و بی فکر شوندگان از حصول اسباب آخرت

عارفش گفت آنکه بهرش در تسکی حاصلش زان چیست گفتا اندکی
آنچه مقصود است ای روشن ضمیر بر نیاید زان مکر عشر عشر
گفت عارف آنکه هستی روز و شب از پی تحصیل آن در تاب و تب
شغل آن را قبله خود ساختی عمر خود را بر سر او باختی
آنچه زان می خواستی واصل نشد مدعای تو از آن حاصل نشد
دار عقبی کان زدنیای بر تراست و ز پی آن سعی خواجه کتراست
چون شود حاصل ترا چیزی از آن من نکویم خود بکوی نکته دان
﴿ فصل فی ذم من یتفاخر بتقرب الملوك مع انه ﴾

﴿ یزعم انخراطه فی سلك اهل السلوك ﴾

نان و حلوا چیست دانی ای پسر قرب شاهان است زان قرب الحذر
می برد هوش از سر و اذل قرار الفرار از قرب شاهان الفرار
فرخ آن کورخش همت را بتاخت کام ازین حلوا و نان شیرین ساخت
حیف باشد کز توای صاحب سلوک کاین همه نازی به تعظیم ملوک
قرب شاهان آفت دین توشد پای لغز راه ایمان توشد
جرعه از بحر قرآن نوش کن آیه لا تقنطورا گوش کن
لذت تخصیص او وقت خطاب آن کند کوناید از صدخم شراب
هر زمان که شاه گوید شیخنا شیخنا مدهوش گردد زین ندا
مست و مدهوش از خطاب شه شود هر دم او در پیش شه سجده کند
می پرستند کوئیا او شاه را هیچ نارد یاد او الله را
الله الله این چه اسلام است این شرک این باشد برب العالمین

﴿ حكايت العابد الذي كان قوته العلف ليا من ﴾

﴿ دينه من التلف ونفسه من الاسف ﴾

نو جوانی از خواص پادشاه میشدی باحشمت و تمکین براه
دل زغم خالی و سر پر از هوس جمله اسباب تنعم پیش و پس
بر یکی عابد در آن صحرا گذشت که علف می خورد چون آهو بدشت
تر زبان از ذکر حی لا یموت شکر گویند کش میسر کشت قوت
نو جوان سوسپ خرامید و بگفت کای شده با وحشیان در قوت جفت
سبز کشته چون زمرد رنگ تو چونکه ناید جز علف در چنگ تو
شد تمت چون عسکرت از لاغری چون کوزان چند در صحرا چری
گر بدی چون من تو خدمتکار شاه در علف خوردن نمی کنی تباه
پسیر گفتش کای جوان نا مدار کت بود از خدمت شه افتخار
گر چو من تو نیز می خوردی علف کی شدی عمرت در آن خدمت تلف
﴿ فصل ^(۱) فی ذم الاستمسکین بالمناصب الدنیویة ﴾

﴿ للخطوط الواهية الدنية ﴾

نان و حلوا چیست ای فرزانه مرد منصب دنیا است کرد او نکرد
کر بیالائی بدو دست و دهان روی آسایش نه بینی در جهان
منصب دنیا نمیدانی که چیست من بگویم با تو یک ساعت بایست
آنکه بنده از ره حق پای مرد آنکه سازد کوی حرمان جای مرد

(۱) این فصلیست در مذمت چنگ زتنده کان و در کیرنده اشیای
دنیا را برای لذت چند روزه دنیا: مسیح الزمان *

آنکه ناهش مایه بدنامی است آنکه کامش سر بسرنا کامی است
آنکه هر ساعت نهان از خاص و عام کاسه زهرت فرو ریزد بکام
بر سر این زهر روزان و شبان چند خواهی بود لرزان و طپان
منصب دنیا است ای نیکو نهاد آنکه داده خرمن دینت بیاد
منصب دنیا است ای صاحب فنون آنکه کردت این چنین خوار و زبون
ایخوش آن مقبل که ترک دین نکرد کام زین حلوا و نان شیرین نکرد
ای خوش آن دانا که دنیا را بهشت رفت همچون شاه مردان در بهشت
مولوی معنوی در معنوی نکته گفته است تا تو بشنوی
ترک دنیا کن که ناسلطان شوی ورنه کر تو چرخ کسیر کردان شوی
زهر دارد در درون دنیا چومار کرچه دارد در برون نقش و نگار
زهر این مار منقش قاتل است میکر یزد زوهرانکو عاقل است
زین سبب فرمود شاه انبیا ان کریند انبیا و اولیا
﴿ فصل فی ترغیب حفظ اللسان الذي هو الاحسن ﴾

﴿ فی صفات الانسان ﴾

نان و حلوا چیست قیل و قال تو وین زبان پردازی بیحال تو
کوش بکشالب فرو بنداز مقال هفته هفته ماه ماه و سال سال
صمت عادت کن که از یک گفتنک می شود تاراج این تحت الخنک
ای خوش آن کورفت در حصن سکوت بسته دل دریادحی لا یموت
روشن خاموش چندان ای فلان کت فراموش شود نطق و بیان
خاموشی باشد مقال اهل حال کر بجنبها قدلب کر دندلال
چند با این نا کسان بی فروغ باز پیمائی دروغ اندر دروغ

وارهان خود را زین همصحبان جمله مهنابند و دین توکتان
 ﴿ فصل فی ذم من تشبه ظاهرا بالفقراء والسالکین ﴾
 ﴿ وهو باطنا من زمرة الاشقياء والهاالکین ﴾

نان و حلوا چیست این اعمال تو جبهه پشمن رداء و شال تو
 این مقام فقر خورشید اقتباس کی شود حاصل کسی را از لباس
 زین ردا و جبهات ای کج نهاد این دو بیت از مشنوی آمد بیاد
 ظاهره چون کور کافر بر حلل و اندرون قهر خدای عز و جل
 از برون طعنه زنی بر بایزید و زد و نوت ننگ می دارد یزید
 رو بسوز این جبهه ناپاک را و این عصا و شانه و مسواک را
 ظاهره گرهست با باطن یکی خواستی تافاش گردد اندکی
 و مخالف شد درونت با برون رفته باشی در جهنم سرنگون
 ظاهر و باطن یکی باید یکی نابینی راه حق را مسلکی
 ﴿ فصل فیما يتضمن الاشارة الى قول سيد الاصفیاء ﴾
 ﴿ والاولیاء حضرة أمير المؤمنين علی علیه السلام ﴾
 ﴿ الى يوم القيام والله ما عبدتك خوفا من نارك ولا طمعا ﴾
 ﴿ فی جنتك ولكن وجدتك أهلا للعبادة فعبدتك ﴾

نان و حلوا چیست ای نیکو سرشت این عبادتهای تو بهر بهشت
 نزد اهل حق بود دین کاستن بر عبادت مزد از حق خواستن
 رو حدیث ما عبدتك ای فقیر از کلام شاه مردان یاد گیر
 چشم بر اجر عمل از کور بست طاعت از بهر طمع مزد و ریست

خادمان بی مزد کیرند این کریمه خدمت با مزد کی دارد شکوه
 عابدی کو اجرت طاعات خواست کج عبادت کرنهی نامش رواست
 تابکی بر مزد داری چشم تیز مرد ازین بهتر چه خواهی ای عزیز
 کوز را از فضل و لطف بامزید از برای خدمت خود آفرید
 با همه آلودگی قدرت نکاست بر قدرت اشرف خدمت کرد داست
 ﴿ فصل فی التشوق الى الاقلاع عن ادناس دار الغرور ﴾
 ﴿ والتشوق الى الانغماس فی بحر الشراب ﴾

یا ندیمی ضاع عمری و اتقضى قم لا ستدر الوقت قد مضى
 و اعطنى کاسا من الخمر الطهور انها مفتاح ابواب السرور
 خلص الارواح من قید الهوم و اطلق الاشباح من أسر الغموم
 کاندین ویرانه پرو سوسه دل گرفت از خانقاه و مدرسه
 فی زخولت کام بر دم فی زسیر فی زمسجد طرف بستم فی زدیبر
 عالمی خواهم ازین عالم بدر تا بکام دل کنم خاک کی بسر
 صلح کل کردیم با کل بشر تو بما خصمی کن و نیکی نکرد
 ﴿ فصل فی نغمات الجنان من جذبات الرحمن ﴾

اشف قلبی ایها الساقی الرحیم بالی یحیی بها العظم الریم
 خمره من نار موسی نارها دنیا قلبی و صدری طورها
 هاتما اذ ضاع ایام الشباب من ینق منها عن السکون و نیر غاب
 قم ولا تمهل فان الصبح لاح و الثریا غربت و الیدک صاحب
 انت ایضا یا مغنی لا تم قم و اذهب عن قوادی کل غم

یا مغنی قسم فان العمر ضائع لا یطیب العیش الا بالسمع
 وارو عندی من احادیث الحیب ان وقتی من سواها لا یطیب
 واطوعنی ذکر ایام الفراق ان ذکر البعد مما لا یطاق
 قم وزمزم لی باشعار العرب کی یتم الحظ فینا والطرب
 وافتتح منها بنظم مستطاب قلته فی بعض ایام الشباب
 قد صرفت العمر فی قیل وقال یاندی قم فقد ضاق المجال
 قم وزمزم لی باشعار العجم کی تریح الروح من ثم وغم
 وابتدا منها بیئت المشغوی للحکیم المولوی المعنوی
 بشنوازی چون حکایت میکند وزجدا ئیها شکایت میکند
 کز نیستان تا مرا بیریده اند وز تفریم مرد وزن نالیده اند
 فم وخطبنی بکل الالسنه عل قلبی ینتبه من ذی السنه
 انه فی غفلة عن حاله خائض فی قیله مع قاله
 کل ان زاده قیدا جدید قائلان من جهله هل من مزید
 تائه فی الغی قد ضل الطريق هائم من سکره لا یتفقیق
 عاکف دهر اعلی اصنامه یهزؤ الکفار من اسلامه
 کم انادی وهولا یصغی التناد وافوادی وافوادی وافوادی
 یا بهائی اتخذ قلبا سواه فهو ما معبوده الاهواه
 آنچه از حق باز دارد ای پسر نام کردم نان و حلوا سر بسر
 (تم)

﴿ نان و پیر العلامة بهاء الدین العاملی ﴾

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله والصلوة والسلام علی نبیه محمد صلی الله علیه وسلم
 وعلی آله وصحبه الطیبین الطاهرین أجمعین

﴿ فصل ﴾

فی ذم المعتقدین بالحکمة وینکرون لطائفها وسرائرها من الغفلة
 والظلمة وفي تفسیر من تفقه ولم يتصوف فقد تفسق ومن
 تصوف ولم يتنقه فقد تزندق ومن جمع بينهما فقد تحقق
 ایکدروز و شب زنی از علم لاف هیچ بر جهلت نداری اعتراف
 ادعای اتباع دین و شرع شرع و دین مقصود دانسته بفرع
 وان هم استحسان و رای زاجتهاد نه خبر از مبدا و نه از معاد
 بر ظواهر کشته قائل چون عوام کاه ذم حکمت و کاهی کلام
 که تنیدن بر ارسطالیس کاه بر فلاطون طعن کردن بیکماه
 دعوی فهم علوم و فلسفه نفی با اثباتش از روی سفه
 توجه از حکمت بدست آورده حاش لله ارتصوور کرده
 چیست حکمت طائر قدسی شدن سیر کردن در وجود خویشین
 ظلمت تن طی نمودن بعد ازان خوشتر بودن سوی انوار جان
 پانهادن در جهان دیکری خوشتری زیبا تری بالا تری
 کشور جان و جهان تازه کش جهان تن بود در وازه

خالص وصافی شوی از خاک پاک نه ز آتش خوف و نه از آب باک
هر طرف وضع رشقی در نظر هر طرف طور انیقی جلوه کر
هر طرف انوار فیض لا یزال حسن در حسن و جمال اندر جمال
حکمت آمد کفج مقصودای حزن لیک اگر با فقه و زهد آید قرین
فقه و زهد در مجتمع نبود بهم کی توان زد در ره حکمت قدم
فقه چه بود آنچه محتاجی بر آن هر صیاح و شام بل آنا فان
فقه چه بود زاده راه سالکین آنکه شد بی زاد گشت از هالکین
زهد چه تجرید قلب از حب غیر تا تعلق نامدت مانع ز سیر
کر رسد مالی نکردی شادمان و در روم نبودت با کی از آن
لطف دانی آنچه آید از خدا خواه دل و فقر خواه عز و غنا
هر که او را این صفت حالی نشد دل ز حب ما سوی خالی نشد
نفی لا تأسوا علی فاتکم یأس آوردش شده از راه کم
نیست باوجه زهادت معتبر تقد باغ و راغ و کاو اسب و خر
کر چه اینها غالباً سد دهند پای بنمذ ناقصان که دهند
آنکه گشت اکام شد و اقف ز حال داند از دنیا بود بس انفعال
مال دنیا را معین خود مدان ای محدث فاحذر و را هم بخوان
حب دنیا کر چه رأس هر خطاست اهل دنیا را در آن بس خیرهاست
حب آن رأس الخطیبات آمد است بین که حب الشیء و الشیء فرقی هست
سبب طعمش قوت دل میدهد که زرنکش طفل را دل میجهد

عاقل آن را بهر قوت میخورد بهر رنکش طفل حسرت میبرد
پس مدار کارها عقل است و عقل کرداری باور اینست راه تعلل
﴿ حکایت عابدی که بسبب ضعف عقل ترقی نداشت ﴾
عابدی از قوم اسرائیلیان در عبادت بود روزان و شبان
روی از لذات جسمی تافته لذت جان در عبادت یافته
قطعه از ارض بود او را مکان کز سرای خلد میدادی نشان
صیت عابد رفت تا پرخ کبود بسکه بودی در رکوع و در سجود
قدسی از حال او شد باخبر کردا ندر لوح اجرش را نظر
دید ای اجری بس حقیر و بس قلیل سر او را خواست از رب جلیل
وحی آمد کز برای امتحان وقتی از اوقات باوی بگذران
پس مثل گشت پیش او ملک تا آئند ظاهر عیارش بر محک
گفت عابد کیستی احوال چیست زانکه با نا جنس نتوان کرد زیست
گفت مردی از علایق رسته چون تو دل بر قید طاعت بسته
حسن حالت دیدم و حسن مکان آمدم تا با تو باشم یک زمان
گفت عابد آری این منزل خوش است لیک باوی عیب زشتی نیز هست
عیب آن باشد که این زیبا علف خود بخود صد حیف میگردد تلف
از برای رب ما نبود حمار این علفها تا چرد فصل بهار
گفت قدسی چونکه بشنید این مقال نیست ربت را خری ای بیگمال
بود مقصود ملک از این کلام نفی خراندر خصوص آغقام

عابد این فهمید یعنی نیست خر نه درین جا و نه در جای دیگر
گفت حاشا این سخن دیوانگان اینچنین بیربط آمد بر زبان
پیش هر سبزه خری میداشتی خوش بود تا در چرا بگاشتی
گر نبودی خر که اینها را چرید این علفها را چرا میآفرید
گفت قدسی هست خرنی مر خدا حق منزله از صفات خلقت را
پس ملک مردم صد استغفار برد کرچه ویرا ناقص و جاهل شمرد
با وجود نفی اقرار وجود چون علف خوارش تصور کرده بود
بی تجارب از کیا را علم نیست که علف حیوان تواند کرد زیست
هان تأمل کن در این نقل شریف که در آن پنهان بود سر لطیف
عابد اول در میان خلق بود کسب آداب و عبادت مینمود
ورنه چون داند عبادت چو نکند برچه ملت طاعت بیچون کند
در اوان خاطره را خلق جهان دیده بود او آنچه دیده دیگران
بعد از آن کرد او تجرد اختیار چون ندیده به طاعت هیچکار
بود عقلش فاسد و ناقص ولی نه فساد ظاهر و نقص جلی
مرد عابد دیده بود خرد را بسی هر یک را الیک در دست کسی
گفت اینها خود همه از مردمست هر یک از سعی خود آورده بدست
مالک ملک آمده هر کس بعقل در تمسک دست ما را نیست دخل
چو نشد اینها جمله ملک دیگری پس نباشد حضرت رب را خری
اونداسته که کل از حق بود جمله را حق مالک مطلق بود

هر کرا ملکیت از اتباع اوست هر کرا مالیت از اعطاء اوست
نزع و ایتایش بوفق حکمت است هر کرا که عرت و که ذلت است
هر کجا باشد وجود خربکار میکند ایجاد از یک تا هزار
هر چه خواهد میکند پیدا بکن بیعلاج و آلات حرف و سخن
عقل عابد را چو این عرفان نبود با ملک کرد آنچنان گفت و شنود
هان بخندای نفس بر عابد زجهل هان مدان رستن ز نقص عقل سهل
در کمین خود نشینی کردمی خویش را بینی کم از عابد همی
کز تو این اموال دانی مال رب بهر چه در غصب داری روز و شب
کز بود در عقد قلبت آنکه نیست مال جز ملک خدا پس ظلم نیست
آنچه دانی مال حق دانی اگر پس بچشم عاریت در وی نکر
زان بهر وجهی که خواهی نفع گیر داده بهر انتفاع او را معیر
لیک نه وجهی که مالک نهی کرد تا شوی از خجلت آن روی زرد
کز نکردی این لوازم را ادا دعوی ملزوم کردن دان خطا
عابد اندر عقل کرچه بود مست بود اخلاص و عباداتش درست
کان ملک تا انز مان آمد پدید علت نقصان اجر از وی بدید
تا که آخر در خلال گفتگو کرد استنباط ضعف عقل او
هست در عقل تو نیز این اختلال نفی خر کرد او ز حق توفی مال
در تو آیا نیست اخلاص و عمل پس چه خندی بروی ای نفس دغل

﴿ فصل فی العقل ﴾

چیست دانی عقل در نزد حکیم مقتبس نوری ز مشک و قدیم

از برای نفس تا سازد عیان از معانی آنچه میتابد بر آن
 چون جمال عقل عین ذات اوست نیستش محتاج عینی کونست
 بلکه ذاتش هم لطیف و هم نکوست دیگر انرا نیز نیکویی باوست
 پس اگر کوفی چرا نیکوست عقل خواست که تن نکوزانوست عقل
 جان و عقل آمد بعینه جان نور که بود از عین ذات او ظهور
 او بذاته ظاهر آمد نه لذات فهم کن تا واهی از مشکلات
 نیز اعظم دو باشد شمس و عقل جسم و جان باشند عقل و شرع و نقل
 نور عقلانی فزون از شمس دان زانکه این تابد بجسم و او بجان
 نور عقلانی کند تنویر دل نور شمسانی کند تنویر کل
 شمس بر ظاهر همین تا بان بود لیک باطن از خردریان بود
 اگر تو وصف عقل از من نشنوی گوش کن آیات چند از منوی
 ﴿ قال المولوی المعنوی و اشار بحديث العلم مجبول فی قلوبکم ﴾
 (فتخلقوا باخلاق الروحانيين و العلم ههنا هو العقل الذی عبر بالعلم)
 مشورت میکرد شخصی بایکی تا تسلیش رو نماید بیشکی
 گفت ای خوشنام عزیز ی رایجو ماجرای مشورت باوی بگو
 من عسویم با تو تو بامن میبج از عدو نماید برایت هیچ چیز
 رو کسیرا جو که باشد با تو دوست دوست بهر دوست لاشک خیر جوست
 گفت میدانم ترا ای بو الحسن که توی دیرینه دشمن دارم
 لیک مرد عاقلی و معنوی عقل را نکذاشت باشد جگروی
 طبع خواهد تا کشد از خصم کین عقل بر نفس است بند آهنین

آید و وصفش کند و ادا درش عقل جوشخنه است در نیک و بدش
 عقل ایمانی جوشخنه عادلست پاسبان و حاکم شهر دل است
 همچو کر به باشد او بیدار هوش دزد در سوراخ ماند همچو موش
 در هر انجا که بر آرد موش دست کر به نبود و ربود خود خفته است
 کر به چون شیر شیر افکن بود عقل ایمانی که اندر تن بود
 عقل جزئی عقل را بدنام کرد عقل دنیا سر در انا کام کرد
 مر هو ارا تو وزیر خود مساز کر بر آرت جان پاکت از نماز
 این هوا پر حرص و حالی بین شود عقل را اندیشه یوم الدین بود
 عقل را دودیده در پایان کار بهر آن گل میکشد آزار خار
 عقل ضد شهوتست ای پهلوان انکه شهوت میتند عقلش بخوان
 و هم خوانش انکه شهوت را نکاست و هم قلب زرو تقد عقلهاست
 پس محک پیدا نماید و هم عقل هر دو را سوی محک کن زود نقل
 این محک قرآن و حال انبیا چون محک مر قلب را کوید بیا
 و هم مر فرعون عالم سوز را عقل مر موسی جازا فروزا
 و هم افتد در خطا و در غلط عقل باشد در اصابتها فقط
 کر بصورت و نماید عقل رو تیره باشد روز پیش نور او
 در مثال احمق پیدا شود ظلمت شب پیش او روشن بود
 کوز شب مظلم تر و تاری تراست لیک خفاش شقی ظلمت خراست
 اندک اندک خوی کن در نور روز ورنه چون خفاش مانی بی فروز
 جهد کن تا سر و عقل و دین شوی تا جو عقل کل تو باطن بین شوی

عقل جزئی عقل استخراج نیست جز پذیرای فن و محتاج نیست
 قابل تعلیم و فهم است این خرد لیک صاحب فهم تعلیمش دهد
 عقل دو عقل است اول مکتبی که درآموزی چو در مکتب صبی
 از کتاب اوستاد و غور و فکر از معانی و علوم و خوب و بکر
 عقل تو افزون شود از دیگران لیک تو باشی ز حفظ آن کران
 عقل دیگر بخشش رحمن بود پرشمه آن در میان جان بود
 چون زمینه آب دانش جوشکرد نه شود کنده نه دیرینه نه زرد
 عقل تحصیل مثال جویها که رود در خانه او از کوهها
 راه آبش بسته شد شد ینوا تشنه ماند اوزار با صد ابتلا
 از درون خویشتن جو چشمه را تارهی از ثقل حفظش ایکیا
 ﴿ بیان اختلاف عقول بحسب فطرت ﴾
 ﴿ تقویت وی بفکرت و عبرت ﴾

عقلها را داده ایزد اختلاف مختلف اقدار بر حسب مواد
 شعلها هر يك بحد منتهی است مشعلی از شمع جستن ابلیس است
 پس زهر نفسی فروغی ممکن است چون بفعل آید توانی گفت هست
 سعی میکن تا بفعل آید تمام ورنه خواهی بود ناقص و السلام
 سعی و تحصیل است و فکر اعتبار ترك شغلی کان ترا نبود بکار
 بر حذر بودن ز طغیان هوا زانکه افتد عقل از آن در صعبها
 عبرتی کیر از چراغی ای غنی در غبار ابر در کم رو غنی
 هان تو بکش چشم عبرت کیر خود ساز عبرت رهنمای سیر خود

امتیاز آدمی از کما و خر هم بفکر و عبرت آمد ای پسر
 چون شدی بی بهره از فکر ایندغل دان که کالای نام باشی بل اضل
 فکر یک ساعت ترا در امر دین افضل آمد از عبادات سنین
 اینخوشا نفسی که عبرت کیر شد در علاج نفس با تدبیر شد
 تقوی قلب و صلاح واقعی هم بفکر و عبرت است ای المعی
 ای رمیده طبع از زی صلاح کرده خود غیبت نیکان مباح
 عالمی که پیروی سنت شود مقصدش زان پیروی قربت شود
 چون رسد وقت نماز از جا جهد ترك صحبت داده شغل از کف نهد
 کوئیش مرد ریا کاری بود اهل مشرب را بدل باری بود
 ورز قید شرع ینی واشده لا ابالی کشته بی پروا شده
 در عبادت کرده عاده چون نصی آخر وقت و اقل واجبی
 صحبت هر صنف کافتد اتفاق باشد اندر وسعت خلقتش وفاق
 نامیش بامشرب و بی ساخته کوئیش اصلا ریا نشناخته
 بس سبک روح و لطیف و بامزه است کوئیا نان و پنیر و خربزه است
 ﴿ فصل فی العلم و حده ﴾

ایکه هستی روز و شب جو یای علم تشنه غواصی و در دریای علم
 رفته در حیرت که حد علم چیست از کتب آیا کدامین خواند نیست
 هر کسی نوعی از آنرا رو کند علم بر وفق طبیعت خو کند
 آن یکی کوید حساب و هندسه جمله و هست و خیال و موسسه
 و آن دیگر کوید که هان علم اصول فریه باشد بر خدا و بر رسول

کاش حد علم را دانستی تا ازین تشویش و حیرت رستمی
 که تو مقصود علم مطلق است حدان نزد قدیم بر حق است
 علم مطلق بیحد و بی منتهی است حدیحد باز بیحد را سزا است
 و ر بود مقصود توای حق پرست حد علمی کان کمال انفس است
 علم آن باشد که بنماید رهت علم آن باشد که سازد آگهت
 علم آن باشد که از من بشنوی که بدیع خلق را آ که شوی
 علم آن باشد که بشناسی بوی لطف و صنع قادر و قیوم حی
 پس بدانی قدرت بیحد او فیض وجود و نعمت بیعدا و
 آن بتعظیم آردت بی اختیار وین کنند در جمله حال امید وار
 بی تصنع حب خود از دل فتد بی تکلف بر عمل مایل کند
 چون ز روی شوق کردی بندگی از زمان داری نشان زندگی
 آنکه در طاعت داش افسرده است که بظاهر زنده باطن مرده است
 قوم جهال از عبادت میکنند بیشتر از روی عادت میکنند
 یا عوامیرا بخود داعی بود یا برای دنیوی ساعی بود

﴿ تمثیل ﴾

بی نمازی بایکی از اهل راز خواست کوی دعلت ترک نماز
 گفت هر وقتی که کردم قصد آن آفتی آمد بمالم نا کهان
 و اندیکر گفتش که من کردم نماز مدتی بسیار و شبهای دراز
 تا برون آیم ز فقر و احتیاج کیردان دکان و بازارم رواج

حاصلی از وی توقع داشتم چون نشدید کبار کی بگذاشتم
 این بود احوال جهال ای عزیز این بودشان پایه قدر و تمیز
 ممکن و ادر خیال این گرهان کرده اند از جهل خود واجب کان
 داده نسبت بخل یا غفلت بوی در مقابل خویش را دانسته شی
 غیر ممکن کی زمین کرد فرق آنکه در دریای تشبیه است غرق
 نانشد او صاف امکانیش فهم کی تواند دید کوه دست و هم
 ساحت عزت چسان داند بوی از خلا و سطح و بعد جوهری
 تا ندانست است اعراض عدد بر چه معنی خواهدش گفتن احد
 هر چه گوید در رضا و در غضب ز آن منزله دان جناب قدس رب
 که چه تقدیس خداوند صمد از ره تقلید هم ممکن بود
 ز انجبت کوئیم جمعی از عوام یافته در سلك اسلام انتظام
 لیک این اسلام حکم ظاهر است تا برون آیدز کبر و بت پرست
 کر نه حق از فضل خود دارد قبول کی شود مقبول تقلید اصول
 بلکه آن تقلید هم از مشکلات اصل مطلب چون بود از غامضات
 ز آن نبی مجمل رساند اول پیام که در آن منظور بودش خاص و عام
 رفته رفته عقلا چون شد قوی یافت بسطی بمجالات معنوی
 آنکه از علم سیر دارد خبر کرده در اقوال معصومین نظر
 دیده اجالات و تفصیلاتشان در تکام مختلف حالا شان
 سائل پرسید از تفویض و جبر تا شناسد کیست در امت چو کبر

گفت تفویض آنکه اعمال تمام حق مفوض کرده باشد بر انا
راست گفت این نیز تفویضی بد است لیک آن نه کز پیمبر وارد است
چون نبودش ناب استعداد و درك کرد زان تفسیر این تفویض ترك
﴿فصل فی التحقیق﴾

ایخوشان نفسی که شد در جستجو بس تفحص کرد حق را کو بگو
در همه حالات حق منظور داشت حق را دانست ناحق را گذاشت
گر چینی هر کتاییرا بخوان عاقبت مأجوری خود را بدان
ورنه حق مقصود داری ای خبیث بر تو حجت باشد این علم حدیث
دو تتبع کن وجود رأیها ناشوی واقف مکنهای خطا
این چنین فرمود علم و عقل و دین هادی عرفان امیر المؤمنین^{علیه السلام}
هان نکوئی فلسفه کل حق بود آنکه کوید کافر مطلق بود
آری از وی میکند در دل خطور بس معانی از دهانت بوده دور
چون تصور کردش آنکوالمعی است دید دانست آنچه خود را واقعی است
چون تواند کرد عقل اثبات شیء تائمی فهمند شرح رسم وی
هم بر این منوال دان اطلال آن این بود قانون عقل جان دان
﴿فصل فی الفطرة﴾

ای لوای اجتهاد افراشته روزه هر روز عادت ساخته
اهل وحدت را بشقوت کرده حکم بسته شان در ربه صم و بکم
هان مشو مغرور بر افعال خود هان مشو مسرور بر احوال خود
این عبادت های تو مقبول نیست تاندانی عاقبت کار تو چیست

یعنی اهل حق را بشقوت کرده حکم بسته شان در ربه صم و بکم
گفته اند که هر که در دنیا کار کند و در آخرت بخواهد
که غافل باشد و در آخرت بخواهد که غافل باشد

ای بسا فعلی که وارون بسته شد شیشه آمن نفوس اشکسته شد
کبر چندین ساله در حین نزع کرد بر حقیقت اسلام قطع
عابدی باشد و مدو کش و فش بهر تر ساپیچه شد باده کش
کار با انجام کار است و سرشت ختم کاشف از سرشت خوب و زشت
ای بسا بد طینت و نیکو خصال ای بسا خوش طینت و ناخوش فعال
طینت بد آنکه در علم ازل رفته از وی ختم بر کفر و دغل
﴿فصل فی التکلیف والشوق﴾

هان مدان بیکار تکلیفان عام هان مدان ضایع رسالات و پیام
باید اول آید از حق نهی و امر غیر مختص نه بزید و نه به عمر
ز استماع آن دو تابا ورز شد است شوق مکنونی که در نیک و بد است
امر دینی شرع و عقل و دین زرب شرط شوق این و آن دان نه سبب
شرط اصلا محدث مشروط نیست گرچه از بهر حدیثش بودنی است
کر نباشد بارش تا از سما از زمین کی روید اقسام کیا
کل بقیض عام روید از زمین لیک این باشد چنان آن این چنین
آن یکی خارا است آن یک کل بذات هر یکی دارد ذات خود صفات
سنبل و کل بهر بوئیدن دمید خار و خس را بهر تون او آفرید
بارش اینهارا چنین حالات داد پس بیارش حال ذات از وی نژاد
کر نکردی فهم بگذر زین مقال خویش را ضایع مکن اندر جلال
﴿فصل فی ماهیه النوات﴾

هر یک از موجود باطوری وجود بهر او موجود شد انسان نمود

بود امر ممکن از ممکنات درازل ممتاز از غیرش بذات بود اما بودنی علمی و بس حد علم ار چه نشد مفهوم کس مأخذ کل قدرت بی منتهاست بی کم و بی کیف بی این ومتی است داشت از حق بهر حق را هم ظهور خواهی از تمثیل وی چون ظل و نور ظل قدرت بود کل قبل الوجود هم زحق از بهر حق معلوم بود چون معانیشان زیکدیگر جداست کرتو ماهیا نشان خوانی رواست زانکه ماهیت زما هو مشتق است زان بهر يك صدق تشبیه حق است آنچه میگویم همه تقریب دان نیست جز تقریب در وسع بیان این بیانات و شروح ایحیث شناس جمله تمثیل و مجاز است و قیاس وه چه نیکو گفت دانای حکیم از بی تمثیل قدوس و قدیم ای برون از فکر و قال و قیل من خاك بر فرق من و تمثیل من

(فصل فی مجانسة الذوات بالصفات)

داشت هر ذاتی چو در علم ازل خواهش خود را بنوعی از عمل بالسان حال کرد از حق سؤال تا میسر سازدش در لا یزال کر میسر خیر شد توفیق دان کر میسر شر شد خذلانش خوان فی میسر این جز الحاح سؤال کر چه بی مسئول فعل آمد محال یوم پس عائد باهل شربود ذیل عدل حق از آن اظهر بود لم این مرموز اسرار خداست خوض دادن عقل در روی خطاست کر بعلم حکمت حق قائلی بر تو منحل میشود بس مشکلی ورنه اول رو تتبع کن علوم خاصه تشریح و ریاضی و نجوم بین چه حکمتهاست در دور سپهر بین چه حکمتهاست در تنویر مهر بین چه حکمتهاست در خلق جهان بین چه حکمتهاست در تعلیم جان

بین چه حکمتهاست در خلق نبات بین چه حکمتهاست در این میوه جات صافی این علمها خواهی اگر رو بتوحید مفضل کن نظر کاندرا آن از خازن علم اله بشنوی با حق بیان ایمر د راه علم و دانش جمله ارث انبیاست انبیا را علم از نزد خداست خواندن صورت پذیر از معانی نیست دانا را کزیر نفس چو نکرده مهبای قبول علم از ایشان میکند در بی نزول غایتش گاهی میباجی حاصل است مثل عقلی کوبا ایشان واصل است عقل از بند هوا چون وارهد روی و جهت سوی علین کند گردد از شمس نبوت مستفی بس شود چون ماه بر نفس مضی کردهان غفلت از بند هوا سازش تعلیم عقل انبیا هر که اورا شد یقین صدق حق چون بنزد انبیا خوانده سبق انبیا را چریت تعلیم عقول کوش کن کرنیستی ز اهل فضول کشف سر است آنچه بتوانند دید نقل ذکر است آنچه بایدشان شنید

(خاتمة فی المناجات)

بار الها ما ظلوم وهم جهول از تو می خواهیم تعلیم عقول زانکه عقل هر کرا کامل کنی خیر داری بی بدو واصل کنی عقل چون از علم کامل میشود و ز تعلیم علم حاصل میشود در تعلیم هست دانا تا کزیر استغاضه باید از شیخ کبیر پس مرا یا رب بدانائی رسان تا ز شر جمله باشم در امان تا بدل قانر شود از فیض پیر مر کرسنه آنچه از نان و پنیر (تمت بالغیر والتوفیق)

شیر و شکر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله على جزیل آلائه وأصلی على أشرف أنبیائه وعلى آله
وأصحابه وأولیائه (و بعد) این شکسته بسته چند است در بحر خفیف
که در میان عرب معروف و مشهور است و در مابین شعراء عجم
غیر مألوف بخاطر فاطر أفقر الفقراء بهاء الدین العاملی رسیده
و تفحص از تفصحات جنون برصفحات حقایق مشحون آن وزیده
رجا واثق است که اهل استعداد کفایم الله شر الاضداد دامن
عفو بر آن پوشیده و در اصلاح معایش کوشیده
أجرهم على الله ولا حول ولا قوة الا بالله

ای مرکز دایره امکان تو شاه جواهر نا سوتی تا کی زعلائق جسمانی تا چند بتربیت بدنی صد ملک زهر تو چشم براه تا والی مصر وجود شوی در روز الست بلی کفتی زمعارف عالم عقلی دور از موطن اصلی نیاری یاد نه اشک روان نه رخ زردی یکدم بخود آی و بین چکسی زین خواب گران بردار سری زین رنج عظیم خلاصی جو	وی زبده عالم کون و مکان خورشید مظاهر لا هوتی در چاه طبیعت خود مانی قائم بخزف ز در عذنی ای یوسف مصری بدرای زچاه سلطان سر بر شهود شوی امروز به بستر لا خفتی بزخارف عالم حمی مغرور پیوسته بلهو و لمب داشاد الله تو چه بیدردی بچه دل بسته بکه هم تعمی بر کیر ز عالم اولین خبری دستی بدعا بردار و بکو
---	--

یا رب یا رب بکریمی تو یا رب به نبی و وصی و بتول یا رب بعبادت زین عباد یا رب یا رب بحق صادق یا رب یا رب برضاشه دین یا رب بتقی و مقاماتش یا رب بحسن شه بحر و بر کین بنده مجرم عاصی را از قید عـلایق جسمانی لطف بنما و خلاصش کن یا رب یا رب که بهائی را که بلهو و لمب شده عمرش صرف زین غم برهان که گرفتار است در شغل زخارف دنیا دون رحمی بنما بدل زارش زین بیش مران زدر احسان وارسته زدنیاد دواش کن	بصفات کمال رحیمی تو یا رب بتقرب دو سبط رسول بزهادت باقر علم و رشاد بحق موسی بحق ناطق آن ثامن رضا من اهل یقین یا رب بتقی و کراماتش به هدایت مهدی دین پرور وین غرقه بحر معاصی را از بند و ساوس شیطانی محرم بحریم خاصش کن این بیهوده کرده هوائی را ناخوانده زلوح و فایک حرف در دست هوا و هوس زار است مانده بهزار امل مفتون بکشا بکرم کره از کارش بسعادت ساحت قرب رسان سر حلقه اهل جنونش کن
--	---

(فصل در نصیحت نفس اماره)

ای باد صبا به پیام کسی بگذر بمحله مهجوران وانگاه بکو بیهای زار کی عمر تباه و کینه پیشه شد عمر تو شصت همان پستی گفتم که مگر چو بمی برمی درسی درسی ز کتاب خدا	چو بشهر خطا کاران برمی در نفس هوا از خدا دوران کی نامه سیاه و خطا کردار تا چند بیات زنی تیشه وز باده لهو و لمب مستی یابی خود را دانی چه کسی رهبر نشد است بطریق هدا
---	--

وزمی بجهل پوشدی واصل
اکنون چو بشت رسید تسال
در راه خدا قدمی نزدی
مستی زعلائق جسمانی
از اهل غرور بر پیوند
شیشه که شکسته شد بود ابر
ای ساقی باده روحانی
یکلمه ز عالم نورم بخش
کز سر فکرم بصد اسانی
(فصل در ذم کسانی که عمر شریف را در علوم رسمیّه صرف نموده)
ای کرده بعلم مجازی خوی
سر کرم بحکمت یونانی
در علم رسوم چو دل بستی
یکدر نکشود بمفتاحش
زمقاصد آن مقصد نایاب
راهی نمود اشاراتش
محصول نداد محصل آن
تا کی زشفاف شفا طلبی
تا کی چون کبکبانیان مانی
تا کی هزار شمع لیلی
سؤران جو که بروز نشور
سؤر مؤمن فرموده نبی
سؤران جو که تودر عرصات
در راه طریقت او روکن
کاز راه درونه ریب وشکست

زچهل جز جهل نشدت حاصل
یکدم نشدی خالی زووال
بر لوح وفا رقیی نزدی
رسوا شده و غیبدانی
خود را بشکسته دلان بر بند
جز شیشه دل که بود بهتر
زارم زعلائق جسمانی
یکجرعه ز جام ظهورم بخش
این کهنه لحاف جسمانی
را در علوم رسمیّه صرف نموده
نشیده ز علم حقیقی بوی
دل سرد ز حکمت ایمانی
تا اوجت اگر ببرد پستی
اشکال افزود ز ایضاحش
زمطالع آن طالع در خواب
دل شاد نشد ز بهار اتش
اجمال افزود مفصل آن
وزکاسه زهر دوا طلبی
بر سفره چرکین یونانی
نه مانده کاسه ابلیسی
خواهی که شوی توبان محشور
سؤر ارسطو چه میطلبی
زشفاعت او یابی درجات
بانان شریعت او خو کن
و آن نان نشور و نه بینمک است

تا چند ز فلسفه ات لافی
بدلائل سست بعلمت واهی
رسوا کردت ما بین بشر
در کف نهاده بجز عادت
وان فکر که شد بهیولا صرف
تصدیق چکونه با این بتوان
علمی که مطالب او این است
تا چند دوا سبه پیش نازی
وین علم دنی که ترا جانت
خود کو تا کی چو خر مکیان
تا چند ز غایت بیدینی
اندر پی آن کتب افتاده
نه رو بشریعت مصطفوی
نه بهره ز علم فروع و اصول
ساقی ز کرم دوسه پیانه
زان می که کند مس او اکسیر
زانمی که اگر ز قضا روزی
از صفحه خاک رود اثرش
(فصل در ترغیب علمی که عباد را در روز معاد مفید باشد)
ای مانده زمقصد اصلی دور
در علم رسوم کرو مانده
تا چند زنی ز ریاضی لاف
زد و اثر عشر ودقایق وی
در جبر و مقابله و خطائین
در روز پسین که رسد موعود
زایل نکنند رتو مغبونی

وین یابس و رطب بهم باقی
اثبات مطلب خود خواهی
برهان ثبوت عقول عشر
برهان به تنهای ابعادت
صورت نکر فت از ان یکحرف
کاندر ظلمت برود الوان
وسواس فریب شیاطین است
تا کی بمطالب او نازی
فضلات فضائل یونان است
گذری بسر فضلات کسان
خشت کتبش رویم چینی
پشتی بکتاب خدا داده
نه دل بطریقت مرتضوی
شرمت باد از خدا و رسول
در ده به بهائی دیوانه
وعلیه یسهل کل عسیر
یکجرعه از ان شودت روزی
وزقله عرش رسد خبرش
آکنده دماغ ز باد غرور
نشکسته زبای خود این کننده
تا کی باقی هزار کراف
هرگز نبری بمحقق پی
جز تعصب حاصل نشود در بین
نرسد ز عراق و رهاوی سود
نه شکل عروس و نه ما مونی

در قبر بوقت سؤال و جواب
 زانره نبری توره بمقصود
 از علم رسوم چه میجوئی
 علمی بطلب که ترا فانی
 علمی بطلب بدل نور است
 علمی که از و چو شوی محفوظ
 علمی بطلب که کتابی نیست
 علمی که نسازدت از دونی
 علمی بطلب که نماید راه
 علمی بطلب که جدالی نیست
 علمی که مجادله را سبب است
 علمی بطلب که کزانی نیست
 علمی که دهد بتو جانی نو
 معلوم غریبه تفاخر چند
 سهل است نحاس اگر زر کردی
 اعمال خسیسه نیر نجات
 از جفر و طلسم بروز پسین
 بگذر ز همه بخودت پرداز
 آن علم ترا کند آماده
 عشق است کلید خزائن جود
 غافل تو نشسته بمحنت رنج
 جز حلقه عشق مکن در گوش
 علم رسمی همه خسرانست
 آن علم ز تفرقه برهاند
 آن علم ترا ببرد برهی
 نفی ندهد بتو اسطرلاب
 فلسف قلب است بس نابود
 اندر طلبش تا کی پوئی
 سازد ز علائق جسمانی
 سینه زنجی او طور است
 گردد دل تو چو لوح محفوظ
 یعنی ذوقیست خطا بی نیست
 محتاج بآلت قانونی
 و ز سر ازل کند آگاه
 حالی است تمام مقالی نیست
 نورش ز چراغ ابولهب است
 اجماعیست خلائی نیست
 علم عشق است زمن بشنو
 زین گفت و شنید زبان در بند
 زر کن مسخویش اگر ت مردی
 دورت فکند ز طریق نجات
 نفی نرسد بتوای مسکین
 گر پرده بیرون زود آواز
 از قید جهان کند آزاده
 ساری در همه ذرات وجود
 و اندر بغل تو کلید کنج
 از عشق بگو و در عشق بکوش
 در عشق آویز که علم آنست
 آن علم تورا ز تو بستانند
 کز شرک خفی و جلی برهی

آن علم ز چون و چرا خالی است سر چشه آن علی عالیست
 ساقی قدحی ز شراب الست که نخست بران افشردش دست
 در ده به بهائی دلتسته آن دل بقیود جهان بسته
 تا کنده جاه زباشکنند وین نخسته کلاه ز سر فکند
 (فصل فی المناجات والشوق الی ارباب الحال و اصحاب الکمال)
 عشاق جمالک احترقوا فی بحر صفاتک قد غرقوا
 فی باب نوالک قد وقفوا و لغیر جنابک ما عرفوا
 نیران الفرقة تخرقهم امواج الادمع تفرقهم
 کربای نهند بجای سر در راه طلب زیشان بگذر
 که نمیدانند ز شوق لقا پارا از سر سر را از پا
 من بحر زلالک ما شربوا و بغیر جمالک ما طربوا
 صدمات جلالک تقنیهم نفحات وصالک تحمیهم
 کم قد احيوا کم قد ماتوا عنهم فی العشق روایات
 طوبی لفقر رافقهم بشری لحزین واقفهم
 یا رب یا رب که بهائیرا آن عمر تباه ربائی را
 حظی ز صداقت ایشان ده توفیق رفاقت ایشان ده
 باشد که شود ز وفا منشان نه اسم و نه رسم نه نام و نشان
 (خاتمه در تنبیه نفس خویش)

ای داده خلاصه عمر بباد ای کشته بلهو و لعب دلشاد
 ای مست ز جام هوا و هوس دیگر ز شراب معاصی بس
 زین بیدش خطیه خواه مباش مرغابی بحر کناه مباش
 از توبه بشوی کناه و خطا و ز توبه بجوی نوال و عطا
 کز توبه رسمی بنعیم مقیم و ز توبه رهی ز عذاب الیم

نومید مباش ز عفو اله ای مجرم عاصی نامه سیاه
 کرچه کینه تو زنده بپیش است عفو و کرمش زحد بیش است
 عفو ازلی بیرون زحد است خواهان کناه افزون زهد است
 لیکن چندین در جرم مپیچ که مکان صلاح نمائند هیچ
 تا چند کنی ای شیخ کبار توبه تلقین بهائی زار
 کو توبه روز بشب شکند وین توبه بر روز دیگر فشکند
 عرش بگذشت بلیت و عسی در توبه صبح شکست مسا
 ای ساقی دلکش فرخ فال دارم زحیات هزار ملال
 درده قدحی ز شراب ظهور بردل بکشا در عیش و سرور
 که گرفتارم بغم جان کاه زین توبه سست بدتر ز کناه
 وی ذا کر خاص بلند مقام آزرده دلم زغم ایام
 زین ذکر جلی فرح افزای غمهای جهان زدلم بزدای
 میگوید با ذوق دلم آگاه الله الله الله الله
 کین ذکر رفیع همایون فر وین نظم بدیع بلند اختر
 در بحر غریب چو جلوه نمود درهای فرح بر خلق کشود
 آنرا برخوان بنسبای حزن وز قله عرش بشنو تحسین
 یارب بکرامت اهل صفا بهدایت راهروان وفا
 کین نامه نیک خجسته اثر کاورده ز عالم قدس خبر
 پیوسته خجسته پیامش کن مقبول خاص وعامش کن
 بعون و عنایت الهی این مجموعه نفیسه پس از مقابله بنسخ
 متعدده قدیمه در سنه (۱۳۴۷) در مصر بسعی فانی
 ﴿ فرج الله زکی کردی مریوانی ﴾
 بزبور طبع آراسته گردید

